

1981/82:45

Tisdagen den 8 december

Kl. 12.00

1 § Justerades protokollet för den 30 november.

2 § Svar på fråga 1981/82:114 om ifrågasatt beskattning av ny teknik inom dataområdet

Anf. 1 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Joakim Ollén har frågat mig om regeringen anser att den datatekniska utvecklingen bör dämpas och om regeringen överväger att införa en skatt som motverkar införandet av ny teknik.

Sedan flera år tillbaka pågår ett omfattande utredningsarbete i syfte att ge underlag för en datapolitik där datateknikens positiva effekter kan stimuleras samtidigt som dess negativa effekter motverkas. Datoriseringens inverkan på arbetsliv och näringsliv behandlas framför allt av dataeffektutredningen resp. data- och elektronikkommittén, som båda tillsattes sommaren 1978.

I mars 1980 tillsatte regeringen en särskild delegation för datafrågor, datadelegationen, med mig som ordförande och med företrädare för samtliga riksdagspartier, arbetsmarknadens parter och kommunförbunden som ledamöter.

Datadelegationens huvuduppgifter är enligt direktiven att följa utvecklingen på dataområdet, att verka för samordning av pågående utredningsarbete och att utarbeta förslag till principer och riktlinjer för datateknikens utveckling och användning i samhället.

Det har varit min strävan att i egenskap av datadelegationens ordförande främja en fri och öppen debatt om de politiska styrmedel som kan bli aktuella i en kommande samordnad datapolitik. Jag anser det också vara naturligt att jag själv deltar i denna offentliga debatt.

Regeringen avser att till våren 1982 lägga fram en proposition om samordnad datapolitik. I det sammanhanget kommer bl. a. användningen av befintliga och nya styrmedel att prövas.

Tisdagen den
8 december 1981

*Om ifrågasatt
beskattnings av ny
teknik inom data-
området*

Anf. 2 JOAKIM OLIÉN (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Johansson för att han har svarat på min fråga.

Jag tror att de flesta är överens om en sak – att satsningen på ny teknik har haft en stor, för att inte säga avgörande betydelse för den svenska välfärdsutvecklingen. Inom svenskt näringsliv finns ett djupt rotat intresse för att genom tekniskt nytänkande, forskning och utveckling samt tillämpning av ny teknik åstadkomma en högre produktivitet och därmed ett bättre samlad produktionsresultat. Att denna målmedvetna strävan har lyckats visar sig i den höga produktivitet och den moderna industri som vi har. Att vi trots detta har ekonomiska problem sammanhänger med en rad faktorer som jag inte nu skall beröra.

Det finns särskilda skäl att understryka att den positiva inställning till ny teknik som har funnits – och finns – har omfattats av alla parter på arbetsmarknaden, med vissa enstaka undantag. På LO-kongressen i höstas föreslog t. ex. en talare att man skulle beskatta gammal teknik för att på det viset främja teknikutvecklingen.

Men nu gällde mina frågor i stället om regeringen vill dämpa den datatekniska utvecklingen och om man i det syftet överväger en beskattning av datorer – alltså tvärt emot vad talaren på LO-kongressen förespråkade.

Herr talman! Jag vill lämna två synpunkter på de frågor som jag har ställt.

För det första: Det talas mycket om att datorerna skapar arbetslöshet. Men man glömmar då lätt det fundamentala sambandet. Bättre arbetsredskap, t. ex. datorer, ger högre produktivitet, vilket kan ge en större samlad produktion. De resurser som härigenom skapas kan därefter satsas på vad man önskar – en större offentlig sektor om man vill det, en större industriell sektor om man vill det – för att på det viset också skapa underlag för en ökad sysselsättning.

Vi måste alltså satsa på den nya tekniken, inte bara för att öka produktiviteten och göra våra varor mer konkurrenskraftiga, utan också för att därigenom säkra sysselsättningen.

Till denna slutsats har inte bara jag kommit, utan också de två statliga utredningar som på sistone framför allt har arbetat med dessa frågor, nämligen data- och elektronikkommittén och dataeffektutredningen.

För det andra: Utvecklingen på detta område går så fort att det inte räcker med att "hänga med". Tempoförluster kan leda till att man kommer ohjälpligt på efterkälken. Åtgärder som fördröjer införandet av ny teknik måste därför avvisas.

Slutsatsen för min del blir att den datatekniska utvecklingen alltså bör påskyndas och att varken en direkt datorskatt eller en skatt som indirekt motverkar ny teknik, t. ex. proms, bör införas. Svaret på mina frågor borde alltså enligt min egen uppfattning ha varit ett klart nej. Nu blev det inget svar alls. Jag har inte fått något svar på mina frågor, och jag vill därför gärna upprepa dem: Anser regeringen att den datatekniska utvecklingen skall

dämpas? Anser statsrådet Johansson att man skall ha den datorskatt som han i flera sammanhang har varit ute och förespråkade?

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Anf. 3 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Vilket svar man får kan i någon mån bero på hur man formulerar frågan. Det är det första konstaterandet jag vill göra. Joakim Ollén säger att han inte är nöjd med svaret på sina frågor, och jag tycker därför att jag har anledning att göra reflexionen att Joakim Ollén borde ha utnyttjat sina egna kunskaper om datafrågornas behandling i diverse utredningar och i datadelegationen på ett bättre sätt. Joakim Ollén vet lika bra som jag att vi inte direkt i delegationen har haft någon diskussion om t. ex. dataskatt men att vi har varit överens om att främja en allmän och öppen debatt om styrmedel över huvud taget. Det är i den debatten som jag har deltagit. Sedan kommer regeringsbehandlingen. Vi lämnar en rapport till regeringen, förhoppningsvis till jul, som också Joakim Ollén känner till. Därefter inleds naturligtvis regeringsdiskussionerna.

Jag vet att Joakim Ollén känner till att detta är handläggningsordningen. Samtidigt vet Joakim Ollén att även statsråd tillåts delta i den opinionsbildande verksamheten. Då är det naturligtvis viktigt att Joakim Ollén baserar sina uttalanden om mig på vad jag verkligen har sagt. Och vad jag hela tiden har poängterat är att det är viktigt att vi ser på vilka relationer i beskattningen som gäller för olika produktionsfaktorer, dvs. hur mycket som belastar t. ex. arbetskraften eller kapitalet. Det är ju en debatt som Joakim Ollén också känner till är mycket aktuell i samband med diskussionen kring frågan om arbetsgivaravgift som finansiering av skattereformen eller produktionsfaktorsbeskattningen. Därför är en befogad fråga: Varför anser Joakim Ollén att datatekniken är så svag att den behöver främjas genom att man har diskriminerande beskattning av arbetskraft?

Anf. 4 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Det är kanske för mycket sagt att jag inte är nöjd med svaret på mina frågor, ty jag fick ju inget svar och har fortfarande inte fått något svar på de frågor som jag har ställt, nämligen om regeringen anser att den datatekniska utvecklingen bör dämpas och om man f. n. funderar på att införa någon skatt. Jag har inte hört något svar på de frågorna, och jag tror inte att någon annan har gjort det heller.

Det är möjligt att det är så att statsrådet inte gärna vill gå in på den saken med hänvisning till den proposition som kommer i vår. Det må ju vara, men det vore i så fall bra att få besked om det.

Sedan hänvisar statsrådet vänligt nog till mina ringa kunskaper rörande hur vi nu arbetar med dessa frågor, och jag har måhända sådana. Men just med utgångspunkt från dem vet jag att det, som också statsrådet påpekade, icke har diskuterats någon dataskatt i datadelegationen. Det är med den utgångspunkten som det är ganska intressant även för en ledamot i datadelegationen att få reda på vad det ansvariga statsrådet tycker och om regeringen till äventyrs gemensamt tycker någonting i dessa frågor.

*Om ifrågasatt
beskattning av ny
teknik inom data-
området*

*Om ifrågasatt
beskattning av ny
teknik inom data-
området*

Om det är så att statsrådet har blivit felciterad, så är jag mycket öppen för det. Jag vet att vi i denna bransch nästan inte kan säga någonting utan att det blir mer eller mindre snedvrivet i tidningarna. Men då är det ju bra att få klarlagt om statsrådet tycker att man inte skall ha någon skatt och om han delar min uppfattning att vi skall främja denna utveckling och därför inte ha någon skatt som motverkar införandet av ny teknik i den svenska produktionen. Därmed har jag också svarat på den fråga som statsrådet ställde till mig. Nu hoppas jag få svar även på de frågor som jag har ställt till honom.

Anf. 5 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Som Joakim Ollén naturligtvis känner till är jag inte föredragande i regeringen när det gäller skattefrågor. Därför överlämnar jag sådana frågor till det statsråd som har ansvaret för dem för besvarande på regeringens vägnar. -- Där låg den första missen i sättet att ställa frågan.

Däremot är jag datadelegationens ordförande. Som sådan har jag anledning att bedriva en övergripande policydebatt i datafrågor. Och det gör jag – jag vill gärna upprepa detta. Jag har t. ex. sagt i en intervju i Administrationstema att vi diskriminerar arbetskraften ekonomiskt i dag. Därför kan man tänka sig att omfördela skattevägen för att använda våra resurser rationellt. Om vi t. ex. flyttar över arbetsgivaravgifterna från de anställda till datorerna, så kommer vi att dämpa datoriseringstakten.

Detta är alltså ett inlägg i debatten. Jag tycker att den debatten är viktig därför att vi just nu står inför ett beslut om huruvida vi skall gå en produktionsfaktorsbeskattningsväg eller en arbetsgivaravgiftsväg vid totalfinansieringen av den skattereform som har överenskommit. Det är mot den bakgrunden mina uttalanden skall ses.

Anf. 6 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Låt mig klarlägga att jag verkligen inte missunnar något statsråd att delta i debatten. Det är ju för att jag är intresserad av vad statsrådet verkligen tycker som jag har ställt de här frågorna.

Nu säger Olof Johansson att han tycker att det nuvarande beskattningssystemet är skevt i vissa hänseenden och att man därför borde överväga en beskattningsform som innebär en beskattning av ny teknik. Jag sade redan i mitt tidigare inlägg att jag inte kan tänka mig detta, vare sig det sker i form av någon direkt datorskatt eller i form av någon indirekt datorskatt som t. ex. proms.

Men det är bra att vi nu ändå har fått besked om vad den i regeringen ansvarige för datafrågor tycker på det här området. Att vederbörande statsråd sedan inte kan svara för hela regeringen kan jag möjligen ha förståelse för, men det brukar väl gå till så att om frågor inte kan besvaras av ett statsråd, så skickas de vidare till ett annat statsråd som sedan svarar här i kammaren. Jag kan, herr talman, inte se annat än att jag får göra på det sättet att jag går till kammarkansliet och ber att få ställa en ny fråga, där jag frågar budgetministern om han delar statsrådet Johanssons uppfattning, att vi bör

införa en beskattning som syftar till att dämpa den datatekniska utvecklingen.

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Anf. 7 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Joakim Ollén är litet för hastig i sina slutsatser. Jag har deltagit i diskussionen med den utgångspunkten att vi i dag har en diskriminering av arbetskraften i förhållande till datorerna. Detta har jag påpekat. Det problemet kan man lösa på olika sätt: antingen *sänker* man skatten på arbetskraft eller också *höjer* man den i fråga om produktionskapital – i det här fallet diskuterar vi datorer.

Den frågeställningen är intressant när vi diskuterar produktionsfaktorskatt å ena sidan eller arbetsgivaravgifter å den andra. Just när det gäller den frågeställningen har jag en klar uppfattning i principfrågan, men hur vi sedan skall lösa det hela i slutfasen har varken jag eller regeringen tagit ställning till. Däremot är det uttalat i de direktiv som vi arbetar efter i datadelegationen och som jag uppfattar att Joakim Ollén står bakom, att vi skall föreslå åtgärder för att "garantera en positiv utveckling av datoranvändningen i samhället under demokratisk styrning och kontroll".

Joakim Ollén kan alltså inte ställa sig helt avvisande till alla styrmedel, vilket han tycks göra.

Anf. 8 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Nu kan man väl ändå diskutera vem det är som drar förhastade slutsatser. Vi är säkert överens om att det finns en rad styrmedel som vi kan och skall använda på det stora och vida datorfältet. Vi har t. ex. en datalagstiftning, som ju är ett exempel på hur statsmakterna lagstiftningsvägen kan gripa in och åstadkomma vissa effekter som man är angelägen om att få fram.

Men när det gäller skattefrågan förhåller det sig så att den inte har diskuterats i datadelegationen. Vidare har den som av många utnämnts till den mest mäktige i hela regeringen, nämligen statssekreteraren Bengt Westerberg, för några veckor sedan förklarat i *Veckans Affärer* att man inte skulle ha en skatt som på det sättet drabbar ny teknik. Mot den bakgrunden är det naturligt att riksdagsledamöter undrar vad som egentligen ligger bakom, när statsrådet i flera uttalanden efter varandra tar upp tanken på beskattning av ny teknik som ett sätt att dämpa den datatekniska utvecklingen.

Nu har jag fått klart för mig att statsrådet Johansson är inne på en sådan tanke, att han är beredd att driva detta. Sedan får vi se hur det går i den eventuella kamp som kan uppstå mellan honom, Bengt Westerberg och vem i regeringen det ytterligare kan bli fråga om. Till äventyrs får jag väl överväga att då ställa den fråga som jag tidigare nämnde till budgetministern för att få klart för mig huruvida nu något arbete pågår i budgetdepartementet för att införa en direkt eller indirekt datorskatt.

*Om ifrågasatt
beskattning av ny
teknik inom data-
området*

Tisdagen den
8 december 1981

*Om ifrågasatt
beskattningsav ny
teknik inom data-
området*

Anf. 9 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Det är inte bara vi, dvs. Bengt Westerberg och jag, som är inne i den här debatten. Det är även de tidigare moderata regeringsledamöterna, som i regeringens bud till socialdemokraterna inför överläggningar i skattefrågan har formulerat sig så här: "Finansieringsbehovet för de följande åren förutsätts komma att täckas genom höjd arbetsgivaravgift eller någon vidare produktionsfaktorbeskattnings."

Det är precis detta som det gäller. Det har alltså Joakim Olléns egna partikamrater varit inne på och anslutit sig till, även om man i dag i tidningsartiklar och på andra håll inte gärna vill stå fast vid detta.

Sedan har det förekommit mycket intressanta inlägg i den här debatten på avtalsområdet, något som Joakim Ollén kanske också känner till. Svenska bankmannaförbundet har t. ex. krävt att man skall hålla tillbaka takten i datorutvecklingen, så att man kan behärska den utan friställning av arbetskraft. Sådana saker hör också hemma i den här debatten.

Anf. 10 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Till det sista som statsrådet var inne på, nämligen önskemålet om att hålla tillbaka den datatekniska utvecklingen för att den inte skall få negativa sysselsättningseffekter, vill jag gärna peka på vad jag tidigare sade: Bl. a. just för att upprätthålla sysselsättningen är det utomordentligt angeläget att vi i svenskt näringsliv ser till att det verkligen satsas på ny teknik, däribland ny datateknik. Det har också flera statliga utredningar kommit fram till.

Jag noterar att statsrådet särskilt framhåller yttrandet från banktjänstemännen. Det talar möjligen för att statsrådet verkligen är intresserad av att dämpa den datatekniska utvecklingen och att vi där alltså har väldigt olika uppfattningar; annars hade det inte funnits någon anledning att göra detta citat.

När det gäller skattefrågan vore det i och för sig lockande att ta upp en stor promisdiskussion här, men dagens debatt är knappast rätt forum för en sådan. Låt mig bara konstatera att det centrala i och för sig inte är vem som sagt vad under våren. Det har vi diskuterat till leda i den svenska politiska debatten de senaste månaderna. Det centrala är om en promiss är bra eller dålig. Är det bra eller dåligt att man har en skatteform som missgynnar ny teknik?

Anf. 11 Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Jag vill bara summera den här diskussionen och säga att vi mer utförligt får återkomma till den längre fram. Men jag tycker samtidigt att det är viktigt att vi inte försöker hålla nere debatten och de intressanta diskussioner som förekommer i det svenska samhället på andra håll, t. ex. när det gäller Svenska bankmannaförbundets avtal, som Joakim Ollén naturligtvis känner till.

Jag vill upprepa vad jag tidigare sagt: Jag deltar gärna i denna öppna debatt. En position har jag klart angett här: det gäller inte bara datatekniken.

Jag är motståndare till den diskriminering av mänsklig arbetskraft som vi f. n. har i det svenska skattesystemet. Detta har datapolitisk betydelse.

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Anf. 12 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Låt mig avslutningsvis bara påpeka att jag verkligen är angelägen om att statsrådet Johansson framhåller sin mening och säger vad han tycker. Det är därför jag ställt frågorna. Jag vill inte förmena honom rätten som ordförande i datadelegationen att göra detta. Jag konstaterar att vi i båda de frågor jag ställde, nämligen när det gäller synen på den datatekniska utvecklingen och när det gäller synen på huruvida man skall införa en skatt som dämpar den datatekniska utvecklingen, har något olika uppfattning. För min del kunde detta ha blivit en mycket kort debatt, där statsrådet bara – vilket jag hade hoppats – hade gått upp och svarat ett klart nej på båda de frågor jag har ställt. Då hade jag blivit utomordentligt nöjd. Så blev det inte, och det har jag nu bara att konstatera.

*Uppskov med
besvarande av
frågorna 1981/
82:126 och 129*

*Om beläggningen
på kriminalvårdens
anstalter och
allmänna häkten*

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Uppskov med besvarande av frågorna 1981/82:126 och 129

Anf. 13 TALMANNEN:

På grund av utrikesministern Ola Ullstens sjukdom måste besvarandet av Karl-Erik Svartbergs och Ingrid Sundbergs frågor uppskjutas till ett senare sammanträde.

4 § Svar på fråga 1981/82:127 om beläggningen på kriminalvårdens anstalter och allmänna häkten

Anf. 14 Justitieministern CARI AXEL PETRI:

Herr talman! Bertil Lidgard har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att komma till rätta med beläggningssituationen på kriminalvårdens anstalter och allmänna häkten.

Det är riktigt att det vid många av kriminalvårdens anstalter och häkten råder en besvärande överbeläggning. Flera åtgärder har redan vidtagits för att vi skall kunna bemästra situationen. Sålunda är f. n. omkring 140 tidigare stängda platser vid olika kriminalvårdsanstalter tillfälligt öppnade. Dessutom planerar vi att öppna en stängd bostadsavdelning med omkring 35 platser vid kriminalvårdsanstalten Norrtälje samt att under högbeläggningsperioder ta i bruk den nedlagda kriminalvårdsanstalten Sjöboda med 30 platser. I arbetet med 1982 års budgetproposition prövas även framställningar av kriminalvårdsstyrelsen om att få öppna en kvinnoavdelning med 9 platser vid kriminalvårdsanstalten Österåker samt att få hyra lokaler i Varberg för att användas som ett annex med 30 platser till kriminalvårdsanstalten Mäshult.

*Om beläggningen
på kriminalvårdens
anstalter och
allmänna häkten*

Kriminalvårdsstyrelsen fortsätter att undersöka möjligheterna att provisoriskt tillföra kriminalvården ytterligare anstaltsplatser.

Riksdagen har vid behandlingen av 1980 års budgetproposition godkänt en principplan för förändringar i kriminalvårdens lokalanstaltsorganisation (prop. 1979/80:100 bil. 5 s. 68–72).

I enlighet med denna plan beräknas nya lokalanstalter kunna öppnas i Borås under hösten 1982 och i Huddinge under våren 1983. Byggstarten för en lokalanstalt i Täby är beräknad till sommaren 1982. Regeringen har beslutat om projektering av lokalanstalter i Karlskoga och Kristianstad. Framställningar om projektering av nya lokalanstalter i Malmö, Nyköping och Ystad kommer att prövas under innevarande budgetår. Sedan år 1979 har fem nya lokalanstalter tagits i bruk.

Inom häktesorganisationen är platsituationen särskilt besvärande i Stockholmsområdet och i södra Sverige. Möjligheterna till provisoriska lösningar är ytterst begränsade. Kriminalvården har dock kunnat tillföras 68 tillfälliga platser i dessa regioner. F. n. projekteras ett polishus i Trelleborg. Regeringen avser att under vintern 1982 pröva frågan om projektering av nya polishus i Huddinge och Malmö. Polishuset i Trelleborg beräknas få omkring 30 häktesplatser och polishusen i Huddinge och Malmö vardera ett 60-tal platser.

Såsom har framgått av min redovisning pågår ett arbete för att på såväl kort som lång sikt lösa kriminalvårdens platsproblem.

Anf. 15 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret.

F. n. är det ungefär 5 000 dömda människor som i frihet väntar på att komma in på en anstalt. Under tidigare år har siffran normalt legat på ungefär 2 000. Det ger en bild av den situation som råder. Att säga att situationen är besvärande är ett mildt uttryck för de bekymmer som man kan ha när det gäller att upprätthålla respekten för rättssamhället. Det är klart att om de straff som brottslingar har dömts inte kan effektueras blir samhället på längre sikt lidande av det. Det skapar en moralsituation som är högst otillfredsställande.

Mot bakgrund av detta skulle jag vilja fråga: Tror justitieministern själv att de siffror som han redovisar är tillräckliga för att bota den brist som vi har?

Jag har gjort en överslagsberäkning. Det är möjligt att den är grovt felaktig, men jag kom fram till att kanske 750 dömda kan avverkas per år med de förslag som är aktuella och att man kanske kan komma upp till ytterligare 1 000 genom de nya lokalanstalterna. Men vi har ändå långt kvar för att komma ner till den situation som vi hade bara för några år sedan.

Det är klart att ett sådant läge skapar förslitning av den personal som arbetar på anstalterna – och det kanske är en av de svåraste effekterna. Men väldigt allvarligt är naturligtvis också att en av intentionerna med 1974 års kriminalvårdsreform över huvud taget inte kan förverkligas med denna beläggning, som går upp till ungefärligen 95 % av antalet tillgängliga platser.

Det finns inte utrymme för den differentiering av klientelet som var kungstanken i den reformen.

Häktessituationen är också gräsligt besvärande, som det sägs här, i södra Sverige och i Stockholm. Man tvingas skicka häktade till Norrland, och det blir långa avstånd till hemorten. Detta är naturligtvis inte heller i linje med 1977 års häktesreform, enligt vilken man ju skulle försöka underlätta situationen för de häktade.

Anf. 16 Justitieministern CARL AXEL PETRI:

Herr talman! Först vill jag säga att det är riktigt att 4 000–5 000 personer, som är dömda till frihetsstraff, f. n. väntar på att avtjäna straffet. Men jag vill också understryka att ingen som *vill* avtjäna straffet förmenas detta. Den som vill fullgöra avtjänandet kan göra det – man tar emot honom omedelbart.

Därefter vill jag som bakgrund till den nuvarande beläggningssituationen nämna att medelbeläggningen vid kriminalvårdsanstalterna under den senaste treårsperioden har ökat med omkring 11 %. Under samma tid har medeltalet för inskrivna personer i häkten ökat med omkring 38 %. Man kan ha olika funderingar om vad denna ökade beläggning kan bero på. Jag vill för egen del tro att den i stor utsträckning beror på att vi fått en effektivare brottsbekämpning här i landet – särskilt polisens arbete med att avslöja narkotikabrottslingar har fått denna konsekvens.

Om vi bygger ut anstalterna på det sätt jag har nämnt i mitt svar och vi inte får någon ytterligare ökning av antalet personer som döms, anser jag att på lång sikt räcker det utbyggnadsprogram som är fastställt. Men jag vill säga att på kort sikt arbetar vi med provisoriska lösningar av olika slag.

Anf. 17 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Justitieministern sade att om vi inte får någon ytterligare ökning av antalet till fängelsestraff dömda, så kan man kanske klara sig på lite sikt med den här ökningen. Men justitieministern och jag vet ju att här är en trend mot både längre fängelsestraff och ökad brottslighet som föranleder fängelsestraff. Slutsatsen är alltså: Det som föreslås kommer inte att räcka, om det är så att tendensen håller i sig, och det finns ingenting som talar emot det.

En av de möjligheter som diskuterades i kammaren häromdagen var frågan om man kanske häktade för många och anhöll för många i detta land. Jag skulle gärna vilja få justitieministerns kommentar till de funderingarna.

Anf. 18 Justitieministern CARL AXEL PETRI:

Herr talman! På herr Lidgards sista fråga vill jag svara, att jag tror att med den lagstiftning som nu gäller häktar man vad man skall. Domstolarna följer säkert den lagstiftning som nu gäller, och jag tror att häktesinstitutet tillämpas på ett sätt som i varje fall jag inte kan rikta någon som helst kritik mot.

Det som diskuterades i riksdagen häromdagen var om det fanns anledning

att ändra reglerna för häktning. I den frågan har ju riksdagen nu fattat beslut, och där ser jag ingen anledning att göra några ytterligare kommentarer.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på fråga 1981/82:134 om underhållet av marinens fartyg

Anf. 19 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Margot Håkansson har ställt två frågor som rör underhållet av marinens fartyg. Den ena gäller underhållssäkerheten för marinens fartyg i den södra regionen, om man inte får behålla nuvarande underhållskapacitet vid Karlskronavarvet. Den andra gäller huruvida Karlskronavarvet av försvarspolitiska och regionalpolitiska skäl i stället bör kunna överta större delen av det marina underhållet och varvsresurserna på Muskö behållas på låg beredskapsnivå.

Jag har tolkat den första frågan så, att den avser möjligheterna att underhålla marinens fartyg i fred och krig inom södra militärområdet på ett godtagbart sätt.

Vid utformningen av det framtida fartygsunderhållet måste de krigsorganisatoriska kraven samt behoven för utbildningen i fred beaktas. Samtidigt måste kostnaderna för fredsunderhållet minskas för att möjliggöra en krigsorganisatorisk förnyelse. Underhållsbeläggningen vid Karlskronavarvet kommer enligt gällande planer att minska, även om nuvarande principer för underhållets regionala fördelning behålls. Minskningen är omkring 25 %. Även 1978 års försvarskommitté har framhållit att underhållskostnaderna måste minskas avsevärt och att denna minskning snarast måste påbörjas.

För att ytterligare minska underhållskostnaderna har i pågående utredningar diskuterats möjligheten att koncentrera fartygsunderhållet till Muskö. Denna fråga övervägs f. n. i regeringskansliet med hänsyn till dels de krigsorganisatoriska kraven och den fredstida verksamheten, dels de regionalpolitiska konsekvenserna.

1980 års underhållsutredning kommer att få i uppdrag att även överväga möjligheterna att i framtiden förlägga en större del av fartygsunderhållet till Karlskrona. Innan utredningen lagt fram sina förslag, vilket beräknas ske sommaren 1982, är jag inte beredd att uttala mig i denna fråga.

Anf. 20 MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Karlskrona stad anlades år 1680 efter ett diktat av Karl XI, som då fann att Sveriges örlogsflotta var i behov av en av sydlig skärgård väl skyddad isfri hamn. Dessa skäl är, såvitt jag och många med mig inom både marinen och den civila verksamheten förstår, inte förändrade utan kvarstår. Det är tydligen bara chefen för marinen som med sitt säte i Stockholm visar en tydlig och klar vilja att på olika sätt utarma och försvaga örlogsbasen i Karlskrona dels genom de – det måste man säga – styrande direktiv mot Muskö som han ger sin utredning, dels genom sina förhastade uttalanden.

Kort sagt: Vi har i Karlskrona inte speciellt mycket förtroende för chefen för marinen efter dessa olika turer.

Jag vill med denna lilla inledning tacka försvarsministern för svaret. Det är positivt att försvarsministern i slutklämmen av sitt svar säger att man skall utreda möjligheterna att förlägga en större del av fartygsunderhållet till Karlskrona. Det är ju det jag efterlyser i min andra fråga. .

Karlskronavarvets underhållsavdelning skall dock först utsättas för en minskning av sin verksamhet. Det är inte speciellt bra, därför att om man minskar underhållsverksamheten för mycket blir det svårt för den tekniska avdelningen att fungera i fortsättningen. Det behövs en fullgod teknisk service för marinens fartyg, och det krävs en kvalificerad personal inom olika områden för att mobiliseringsberedskapen skall kunna upprätthållas. Sjunker beläggningsnivån för mycket, kan man inte upprätthålla den beredskapen.

Som jag nyligen sagt tycks chefen för marinen helt ha låst sig för att styra över huvuddelen av det marina underhållet till Muskö. Det är mycket märkligt, eftersom riksdagen så sent som i våras fattade beslut om att Karlskronavarvet skall arbeta med underhåll och nybyggnader av marina fartyg. Vi kommer i Blekinge inte att finna oss i att chefen för marinen sätter sig över det beslutet.

Jag skulle nu vilja ha ett klarläggande av försvarsministern om inte också chefen för marinen är skyldig att rätta sig efter riksdagens beslut. Dessutom är detta ställningstagande från chefen för marinen helt i strid med den uppfattning som kommandör Lennart Forsman har – denne ansvarar för örlogsbas Syd E. Enligt vad jag har inhämtat från kommandör Lennart Forsman är en centralisering av fartygsunderhållet till Muskö felaktig. Det innebär att kustflottan ej får godtagbart tekniskt stöd och en acceptabel underhållssäkerhet inom det södra övningsområdet.

Anf. 21 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Något sådant ställningstagande som Margot Håkansson här åberopar finns inte. Chefen för marinen har uttalat vissa synpunkter i ärendet, men något ställningstagande har inte gjorts.

Det pågår två utredningar på detta område. Den ena är 1980 års underhållsutredning, som har lämnat det delbetänkande jag åberopade i mitt svar. Den får nu tilläggsdirektiv och kommer att slutredovisa sitt arbete sommaren 1982.

Den andra utredningen är en arbetsgrupp, som är tillsatt för att studera marina underhållsfrågor. Den gruppen har i sin tur lämnat underlag till 1980 års underhållsutredning.

Jag är medveten om, Margot Håkansson, att Karlskronaområdet i betydande grad är beroende av arbetstillfällen inom försvarssektorn. Det är också därför som vi lämnar tilläggsuppdraget till underhållsutredningen. De regionalpolitiska frågorna måste naturligtvis vägas in här, men jag vill ändå tillfoga att de regionalpolitiska problemen i Karlskronaregionen inte enbart får ses som en försvarsfråga. De måste också uppmärksammas av t. ex. industriministern och arbetsmarknadsministern.

Anf. 22 MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis litet svårt ibland – inte minst för de olika personalorganisationerna vid marinens verkstäder, för kommandören Len-nart Forsman och övriga ansvariga i Karlskrona – att riktigt veta hur mycket utredningar som måste tillsättas för att klargöra de här problemen. Chefen för marinen har ändå gått ut i massmedia och klart uttalat att han anser att det mesta av underhållsverksamheten skall förläggas till Muskö. Det är vi djupt oroadе för, och det är också personalorganisationerna i Karlskrona.

Det har sagts mig att åtskilligt av det arbete som utförs på Muskö läggs ut på entreprenad. Det betyder väl att man där har svårt att få arbetskraft.

Det är riktigt att inte regionalpolitiska skäl skall ligga till grund för försvarspolitiska åtaganden, men de här två sakerna sammanfaller ju. Det är av både försvarspolitiska och regionalpolitiska skäl viktigt att Karlskrona får ha kvar underhållsverksamheten och helst utöka kapaciteten.

Jag vill fråga försvarsministern: Hur skall man kunna minska underhålls-kostnaderna, som försvarsministern säger i svaret, om man skall förflytta marinens stridsfartyg från Karlskrona till Muskö för underhåll? Det kostar åtskilligt i förflyttningskostnader. Enligt beräkningar som jag har sett skall det kosta 64 000 kr. att förflytta en Spica-båt och 30.000 kr. att förflytta en patrullbåt för underhåll. Det kan väl inte vara speciellt ekonomiskt!

Anf. 23 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Som Margot Håkansson säger måste man väga in både försvarspolitiska och regionalpolitiska synpunkter innan man fattar beslut i detta ärende. Jag försäkrar Margot Håkansson att så också kommer att ske.

Anf. 24 MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Jag tackar för det svaret.

Eftersom det så tydligt framgår av vad försvarsministern här har sagt och av de tilläggsdirektiv som avses lämnas – jag tackar för dem: de är mycket viktiga för Karlskrona – att både försvarspolitiska och regionalpolitiska skäl talar för att en stor del av underhållet av marinens fartyg måste ligga kvar i Karlskrona, förutsätter jag att så kommer att ske i framtiden.

Till sist skulle jag vilja säga att det är oerhört viktigt för de människor som arbetar vid underhållsverkstäderna i Karlskrona att denna fråga snabbt får sin lösning, så att de får arbetsro. Det är viktigt för arbetets utförande.

Anf. 25 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! När det gäller tidpunkten för ett beslut vill jag säga att vi måste avvakta utredningens betänkande. Som jag har meddelat kommer det sommaren 1982.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på fråga 1981/82:143 om skyldigheten för unga jordbrukare att fullgöra värnpliktstjänstgöring

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Anf. 26 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Stina Eliasson har frågat mig om det är möjligt att ge unga bönder med eget jordbruk generösare möjligheter till anstånd och – efter 28 års ålder – befrielse från värnpliktstjänstgöringen, eller om det finns några andra möjligheter att underlätta unga, ensamstående jordbrukares situation.

Jag delar Stina Eliassons uppfattning att det är nödvändigt att vi har ett fungerande jordbruk även under avspärning och i krig. Ett motsvarande krav måste gälla också för en rad andra samhällsfunktioner. Behovet av arbetskraft för dessa uppgifter tillgodoses när det gäller värnpliktiga genom uppskov från militär tjänstgöring under beredskap och krig.

De problem som unga jordbrukare ställs inför i samband med grund- och repetitionsutbildning liknar de problem som många andra näringsutövare m. fl. kan få i dessa situationer. Om en värnpliktig kan visa att värnpliktstjänstgöringen skulle vålla väsentlig olägenhet i hans arbete eller bereda honom eller någon nära anhörig till honom väsentliga svårigheter kan han beviljas anstånd med att börja tjänstgöringen. Anstånd beviljas för högst ett år i sänder. En värnpliktig kan så småningom – om det finns synnerliga skäl – befrias från värnpliktstjänstgöring. Reglerna beträffande anstånd och befrielse från värnpliktstjänstgöring i fred tar inte hänsyn till den bransch som den värnpliktige är verksam inom utan ser till vilka olägenheter som värnpliktstjänstgöringen vållar den enskilde eller hans anhöriga.

Gällande regler ger möjlighet att ta hänsyn till alla omständigheter som berör den enskilde. I praktiken får många ensambrukare anstånd med grund- eller repetitionsutbildning. Detta torde bero på att ensambrukare ofta kan påvisa att värnpliktstjänstgöringen medför väsentliga svårigheter för dem.

I detta sammanhang vill jag nämna att värnpliktsverket, statens jordbruksnämnd, arbetsmarknadsstyrelsen och Lantbrukarnas riksförbund samarbetar i frågor om bl. a. jordbrukares förutsättningar att fullgöra grund- och repetitionsutbildning.

Anf. 27 STINA ELIASSON (c):

Herr talman! Tack för svaret på frågan!

Anledningen till min fråga är främst ett fall i byn Börtnan i Jämtlands län. En ung pojke där började redan för ett par år sedan bruka sina gamla morföräldrars gård. Han har under den här tiden bl. a. skaffat sig en kreatursstam av god kvalitet.

Svaret som jag nu har fått visar, tycker jag, på förståelse för problemen. Jag vill först be statsrådet kommentera upplysningen om samarbetet mellan värnpliktskontoret, jordbruksnämnden och LRF. Finns det några erfarenheter i dag från det samarbetet, och finns det några konkreta exempel på bra lösningar som man gemensamt har kommit fram till? Sker samarbetet i fasta former? Är försvarsministern beredd att personligen engagera sig i de

*Om skyldigheten
för unga jordbrukare
att fullgöra
värnpliktstjänstgöring*

*Om skyldigheten
för unga jordbrukare
att fullgöra
värnpliktstjänstgöring*

problem som onekligen finns och som är annorlunda i lantbrukarbranschen än på andra håll, speciellt om man har djur att sköta? Ingen människa skall väl behöva sälja sina djur för att göra värnplikten? En person som har ett annat jobb har jobbet kvar efter värnpliktstiden. För lantbrukarna är det inte lika enkelt. Man ställer inte undan levande varelser för att göra värnplikten och hämtar dem när värnplikten är gjord.

Den aktuella lantbrukaren i Börtnan i Jämtland vill inte smita undan sin plikt i försvaret, men han vill försöka få en lösning som gör det möjligt att anpassa värnpliktstjänstgöringen till sin civila situation. Det ligger nära till hands att jämföra med de hänsyn som tas till t. ex. elitidrottsmän för att underlätta för dem att göra sin värnplikt.

Anf. 28 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Det enskilda fall som Stina Eliasson tar upp är jag självfallet förhindrad att yttra mig om.

Stina Eliasson frågade vad som har blivit frukten av samarbetet mellan värnpliktsverket, statens jordbruksnämnd, arbetsmarknadsstyrelsen och Lantbrukarnas riksförbund. Denna samverkan inleddes ganska nyligen. Diskussioner pågår om vilka former man skall kunna finna. Jag utgår emellertid från att t. ex. Lantbrukarnas riksförbund på allt sätt kommer att framhålla de speciella problem som lantbrukarna utan tvivel har – på den punkten är Stina Eliasson och jag helt överens.

Dessa problem gäller inte bara grundutbildningen utan också fullgörandet av repetitionsutbildningen. Beträffande den sistnämnda utbildningen kan värnpliktiga lantbrukare numera efter ansökan krigsplaceras i hemvärdet som frivilliga hemvärnsmän, om de militära myndigheterna medger det. Närmare bestämmelser om detta finns i hemvärnskungörelsen. Värnpliktig som är krigsplacerad i hemvärdet som frivillig hemvärnsmän inkallas inte till repetitionsutbildning under den tid då han är krigsplacerad i hemvärdet. För att stå kvar i hemvärdet måste vederbörande dock fullgöra utbildning under minst 20 timmar varje år. Jag har velat påpeka denna möjlighet.

Anf. 29 STINA ELIASSON (c):

Herr talman! Jag tackar för det senaste inlägget. Jag menar givetvis inte att försvarsministern här i kammaren skall lösa problemet för en enskild person. Men det handlar inte bara om denne, utan det är en principfråga. Det samarbete som har inletts mellan värnpliktsverket, statens jordbruksnämnd och Lantbrukarnas riksförbund hälsar både jag och många andra med tillfredsställelse, och vi hoppas att något konkret och bra kan komma ut av det.

Jag tror att just lantbrukarbranschen är speciell. Det handlar också om så få fall att man bör kunna ta särskilda hänsyn till den situation som en djurhållare har.

Anf. 30 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill upprepa vad jag tidigare sade, att jag är helt införstådd med de speciella problem som finns för värnpliktiga lantbrukare, särskilt om man har djur som ju måste passas morgon och kväll. Man kan inte vara borta veckovis och då och då resa hem till gården.

Det finns emellertid också andra yrkesgrupper som kan åberopa stora problem att göra sin värnpliktsutbildning. Om man bedömer en speciell yrkesgrupp annorlunda än andra, blir det svåra avvägningsproblem. Jag har själv t. ex. stött på förhållandena för många egenföretagare som också har väldigt svårt att göra värnplikten och vara borta hemifrån. Det är alltså svårt att i det här sammanhanget göra en avvägning mellan olika yrkesgrupper.

Anf. 31 STINA ELIASSON (c):

Herr talman! Jag är helt införstådd med att det är svårt att göra den avvägning försvarsministern talar om, men nu gällde det alltså lantbrukare. Jag förstår att avvägningen också där kan vara svår, men med den erfarenhet som försvarsministern själv har av lantbruk tror jag att han kan förstå vilka ekonomiska problem det handlar om.

Om man, som pojken i Börtnån, har kreatur och eventuellt måste slakta sina djur eller sälja dem, kan man inte i ett senare skede få samma kvalitet på kreaturstammen som man hade på den man var tvungen att göra sig av med.

Nu tror jag att myndigheterna på hemmaplan försöker göra sitt bästa för att hjälpa den här unga duktiga lantbrukaren, men enligt min mening är det nödvändigt att man på högsta nivå tar initiativ och hjälper till att komma till en bra lösning, inte bara för den här pojken utan för många i samma situation.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1981/82:158–160 till arbetsmarknadsutskottet

8 § Föredrogs men bordlades åter

Finansutskottets betänkanden 1981/82:3–12

Kulturutskottets betänkande 1981/82:13

9 § Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande 1981/82:15 om kyrklig beredskap (prop. 1981/82:12)

Utskottets hemställan bifölls.

Tisdagen den
8 december 1981

Riksdagens beslutanderätt på ockuperat område

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1981/82:16 om ändring i regeringsformen (prop. 1981/82:52).

Anf. 32 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! En ockupationsmakt har givetvis intresse av att söka ge sken av att olika åtgärder tillkommer i laglig ordning. Den har ett intresse av att utnyttja valda organ. Det är ett sätt att söka legalisera en inkräktares verksamhet.

Att begränsa en ockupationsmakts möjligheter att utnyttja valda organ för sina intressen är angeläget. Därom torde stor enighet råda. Vissa bestämmelser i grundlagen har detta syfte. Det kan dock ifrågasättas om dessa bestämmelser är tillräckliga.

Grundlagberedningen föreslog att varken riksdagen eller krigsdelegationen skulle få fatta beslut på ockuperat område. Föredragande statsråd ansåg det dock tveksamt att helt förbjuda sådana offentliga organ att verka på ockuperat område. Situationen är nu den att ett sådant förbud gäller för krigsdelegationen, medan för riksdagen gäller att inget ärende får avgöras på ockuperat område, såvida inte minst tre fjärdedelar av ledamöterna deltar i avgörandet. Dessutom är riksdagens befogenheter också begränsade.

Kan detta anses vara ett tillräckligt skydd för att en ockupationsmakt inte skall kunna utnyttja riksdagen? Även om tre fjärdedelar är närvarande kan en majoritet tvingas eller förnas att gå ockupationsmaktens ärenden.

Vad som nu närmast aktualiserat en förändring i gällande bestämmelser är farhågor för att en ockupationsmakt skall kunna utnyttja systemet med ersättare för riksdagsledamöter för att samla det antal ledamöter som krävs för att riksdagen skall få fatta beslut på ockuperat område.

Redan det förhållandet att regeringen funnit skäl att föreslå en ändring som innebär att i antalet deltagande ledamöter ej skall inräknas ersättare som utövar uppdrag som ledamot pekar på svagheter i nuvarande bestämmelser.

Det kan finnas skäl till tveksamhet inför sådan uppdelning mellan ordinarie ledamöter och ersättare. Vad är det t. ex. som säger att ordinarie ledamöter bättre skulle stå emot påtryckningar från en ockupationsmakt än deras ersättare? Det finns risk för att den som hamnat näst intill valbar plats ses som mindre pålitlig än den som valts.

En sak som heller inte uppmärksammats i propositionen är att regeringens ledamöter inte så sällan rekryteras ur riksdagen. Statsråden har då ersättare i riksdagen. Dessa tjänstgör ofta under lång tid, men de är faktiskt ersättare och kommer alltså inte att räknas in i antalet deltagande ledamöter. Även för talmannen finns ersättare som utövar uppdraget som riksdagsledamot.

Systemet med ersättare kan dock öka möjligheterna för en ockupationsmakt att manipulera, och det bör förhindras.

Vpk har väckt en motion med anledning av regeringens proposition. Vi godtar den föreslagna ändringen utifrån synsättet att varje möjlighet för en

ockupationsmakt att utnyttja valda organ bör stoppas. Brister i gällande bestämmelser, liksom olika oklarheter, gör dock att vi föreslagit förnyad prövning av frågan om beslutanderätt över huvud taget skall tillkomma riksdagen på ockuperat område.

Det förhållandet att grundlagberedningen intog ståndpunkten att varken riksdagen eller krigsdelegationen skulle få fatta beslut på ockuperat område, medan propositionen stannade vid att förorda särskilda majoritetsregler för riksdagen, talar för en ny prövning av frågan. Skälen för och emot de olika ståndpunkterna hos grundlagberedningen och dåvarande regering och riksdag bör på nytt vägas mot varandra. De nu aktualiserade problemen med ersättningsystemet är ytterligare ett skäl för att se över hela frågan.

Konstitutionsutskottet anser att vpk-motion nr 97 är besvarad, med hänvisning till att föredraganden anfört att frågan om eventuell återgång till grundlagberedningens förslag bör övervägas ingående i lämpligt sammanhang. Denna justitieministerns ståndpunkt var känd när vi skrev motionen. Utskottet har inte anfört något utöver propositionens innehåll. Har KU på något sätt försäkrat sig om att denna översyn kommer till stånd utan alltför stort dröjsmål?

Vilka skäl finns att dröja med översynen? Vilket lämpligt sammanhang avser justitieministern? Är det möjligt att pröva denna fråga i sådan ordning att eventuella förslag kan antas som vilande redan före 1982 års val?

Dessa frågor bör besvaras av justitieministern eller konstitutionsutskottets företrädare. Det kan vara viktigare än att ställa ett yrkande om bifall till motionen, mot utskottets ståndpunkt att den är besvarad. Jag avstår därför, herr talman, från att framställa särskilt yrkande.

Det avgörande är att åtgärder vidtas som begränsar en ockupationsmakts möjligheter att utnyttja valda organ. Det folkmotstånd en ockupationsmakt måste mötas med skulle tjäna på att ha den valda delen av landets statsmakt som en symbol för sin kamp och skall inte löpa risken att se den som ett organ under en ockupationsmakt.

Anf. 33 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Som framgick av Nils Berndtsons anförande är syftet med det nu aktuella förslaget att försvåra för en ockupationsmakt att med hjälp av ersättningsystemet manipulera riksdagens sammansättning i en för ockupationsmakten önskad riktning. Det är väl inte så troligt att något sådant skulle lyckas. Ersättarna är ju lika goda svenskar som de ordinarie ledamöterna.

Utskottet har trots detta enhälligt tillstyrkt propositionen i ärendet. Om jag uppfattade Nils Berndtson rätt, så har inte heller vpk någonting emot den föreslagna ändringen, även om Nils Berndtson framförde några kritiska synpunkter, bl. a. vad gäller frågan om hur man skall definiera begreppet ersättare. Jag kan nämna att den frågan var uppe till diskussion i konstitutionsutskottet, men vi beslöt efter överväganden att hålla fast vid propositionens förslag.

Den andra frågan som Nils Berndtson tar upp är onekligen mer

Riksdagens beslutanderätt på ockuperat område

Riksdagens beslutanderätt på ockuperat område

komplicerad. Den gäller alltså om riksdagen över huvud taget skall kunna besluta på ockuperat område. Här verkar det som om Nils Berndtson hade sin uppfattning ganska klar. Jag är inte så säker på att jag utan vidare kan instämma i den uppfattningen. Det finns nämligen erfarenheter som talar mot och erfarenheter som talar för riksdagens beslutanderätt i sådana här situationer. Erfarenheterna från t. ex. tyskarnas ockupation av Danmark visar att det var till gagn för de danska medborgarna att man så länge som möjligt kunde hålla de egna demokratiska organen i gång.

Det är således inte givet att man skall gå på den linje som Nils Berndtson tycks förorda.

I propositionen sägs att denna fråga ytterligare skall övervägas. Detta har utskottet hänvisat till vid sin behandling av vpk:s motion.

Nils Berndtson säger att detta uttalande i propositionen var väl bekant när vpk skrev sin motion. Då kan man ju fråga sig varför vpk skrev motionen över huvud taget. Det yrkande vpk framför i motionen sammanfaller ju med det löfte som justitieministern gett i propositionen.

Denna fråga kommer alltså att övervägas ytterligare. Jag vill för min del inte på förhand på något sätt ta ställning till om det bör bli en förändring eller ej. Alldeles uppenbart är väl att något förslag till årets riksdag, som Nils Berndtson efterlyste, inte kan komma i fråga. Vi har ju vissa regler för förslag om förändringar i grundlagarna, regler som visat sig i andra ärenden medföra vissa komplikationer.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Slutligen vill jag, herr talman, uttrycka den förhoppningen, att bestämmelserna om hur vi skall handla vid ockupation, hur de än utformas, aldrig skall behöva tillämpas.

Anf. 34 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Att det ligger ett problem i att olika värdera dem som invalts till riksdagen och dem som står närmast i tur att träda till har också Bertil Fiskesjö bekräftat i sitt anförande. Att ersättare för statsråd och talman också kommer att omfattas av de föreslagna begränsningarna understryker att denna lösning kan ha sina brister.

Vi har dock – det har Bertil Fiskesjö rätt uppfattat – trots detta godtagit regeringens förslag om denna åtgärd för att beskära en ockupationsmakts möjligheter att manipulera. Ingen har alltså motsatt sig de föreslagna förändringarna.

Man får väl också dra den slutsatsen av Bertil Fiskesjös inlägg, att alla tycks vara beredda att företa en översyn av bestämmelserna. Vad som skiljer oss åt är att vpk önskat klarare besked om när denna översyn kommer att ske.

Jag har inte redovisat en definitiv ståndpunkt huruvida man skall gå på grundlagberedningens förslag eller på det riksdagen beslutade i början på 1970-talet. Det finns säkert skäl för och emot både grundlagberedningens förslag och nu gällande bestämmelser. Vad det gäller är att dessa skäl skall vägas mot varandra. Utifrån en sådan prövning får man ta ställning till om det som nu gäller skall gälla även i fortsättningen, eller om en ändring är befogad.

Den frågan står inte till avgörande i dag. Vad det nu handlar om är hur snabbt en sådan prövning skall komma till stånd.

Jag menar fortfarande att det hade varit önskvärt att konstitutionsutskottet gått längre än att åberopa vad justitieministern anförde i propositionen som sitt svar på motionen. Jag är inte övertygad om att det skulle varit helt omöjligt att redan före 1982 års val kunna överväga frågan. Men jag noterar att både vad justitieministern anförde i propositionen och vad som nu understrukits av konstitutionsutskottets företrädare ändå innebär att frågeställningarna kommer att övervägas, om än inte i den takt som hade varit önskvärd för att eventuella förändringar skall kunna tillämpas inom en snar framtid. Grundlagsförändringar kan som bekant ta lång tid, om förslagen till sådana inte framläggs vid rätt tidpunkt.

Herr talman! Jag vill dock säga att huvudfrågan, såsom jag redan anförde, är att alla möjliga åtgärder vidtas för att hindra en ockupationsmakt från att utnyttja valda organ för sina intressen.

Anf. 35 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Vi är säkerligen eniga om inriktningen att vi skall försöka förhindra en ockupationsmakt från att utnyttja lagliga organ för sina syften, liksom i förhoppningen om att det aldrig skall inträffa en sådan situation som denna lagstiftning tar sikte på. Men jag tror att det vore fel att dela upp ersättarna i olika grupper. Det skulle nämligen, enligt Nils Berndtsons eget resonemang, innebära att man försvagar skyddet. Det betyder att man så att säga sänker ribban, och det bör man från Nils Berndtsons egna utgångspunkter inte göra.

Vidare är att notera att de ersättare det gäller kallas in på samma sätt som andra ersättare. Skulle någon del av den svenska riksdagen befinna sig utanför ockuperat område, blir det andra suppleanter som en ockupationsmakt vill kalla in, nämligen personer som befinner sig inom det ockuperade området.

När det sedan gäller tidpunkten är det naturligtvis omöjligt att ange någon bestämd sådan. Men vi vet att det finns en tiomånadersregel. Enligt huvudregeln skall en grundlagsproposition läggas fram tio månader före valet. Det går alltså enligt grundlagen inte att göra detta med mindre än att man griper till den extraregel som konstitutionen innehåller. Men ett noggrant övervägande av skäl för och emot den ena eller den andra lösningen kan inte klaras ens med tillämpning av extraregeln.

Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Anf. 36 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Det torde ha framgått att jag inte velat göra någon skillnad mellan ersättare för riksdagsledamot och ersättare för ett statsråd. Jag har bara pekat på en konsekvens av den föreslagna ändringen. Som Hilding Johansson redan har anförde är alla eniga om att allt bör göras för att hindra en

okupationsmakt från att med olika manipulationer utnyttja riksdagen för sina intressen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

11 § Mervärdeskatten

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1981/82:18 om mervärdeskatten (prop. 1981/82:59).

Anf. 37 EGON JACOBSSON (s):

Herr talman! Det betänkande från skatteutskottet som nu behandlas rör frågor angående mervärdeskattkontrollen. Till betänkandet har vi socialdemokrater fogat ett särskilt yttrande. En socialdemokratisk motion, nr 125, har väckts i anslutning till proposition nr 59, men dess bättre har vi den här gången inte behövt avge reservation. Det är i och för sig glädjande att regeringen och den borgerliga riksdagsmajoriteten nu tycks börja inse att frågor som berör skattkontroll och ekonomisk brottslighet måste ges högsta prioritet, och den skrivning i betänkandet som den borgerliga majoriteten accepterat är ett steg i rätt riktning. Men fortfarande finns en försiktighet i det borgerliga synsättet när det gäller att bekämpa skattefusk och skatteflykt.

Det fanns anledning för oss socialdemokrater att utgå ifrån att regeringens handlande i dessa frågor skulle bli mera kraftfullt när moderaterna lämnade regeringen i våras. Deras uppfattning när det gäller frågor av detta slag känner vi till och behöver därför inte närmare kommentera. Möjligen skulle man kunna tillägga att moderaterna förefaller vara ganska ointresserade av skattefusk och skatteflykt. Tyvärr har situationen inte nämnvärt förändrats efter tillkomsten av tvåpartiregeringen. I fråge- och interpellationsdebatter och i andra debatter i denna kammare hävdar såväl borgerliga statsråd som borgerliga riksdagsledamöter att det pågår ett intensivt arbete för att bekämpa skattefusk, skatteflykt och ekonomisk brottslighet. Det är möjligt att detta är riktigt. Men varför döljer ni detta arbete och varför uteblir resultaten? Under tiden som ni påstår att detta intensiva arbete bedrivs ökar omfattningen av skattefusk och skatteflykt. Detta har påvisats i många debatter i denna kammare. Så sent som för någon vecka sedan kunde Jan Bergqvist i en interpellationsdebatt dra fram avskräckande exempel på fusk med moms, framför allt fusk med den fiktiva moms. I tidigare debatter har påvisats hur andelen ej inbetalda skatter och avgifter under några år ökat från 2 till över 8 miljarder kronor. Vid varje sådan debatt hävdar budgetministern eller någon annan företrädare för borgerligheten att ett omfattande arbete pågår för att lösa dessa problem. Men varför uteblir resultaten?

I det betänkande som nu behandlas återkommer försiktigheten. Trots att vi i utskottet har varit överens om att det är nödvändigt att skyndsamt vidta åtgärder, har den borgerliga majoriteten inte vågat sig på en skrivning, som innebär en hårdare markering gentemot regeringen beträffande tidpunkten för den aviserade propositionen om åtgärder för att bekämpa skattefusket och förbättra kontrollverksamheten.

Det är därför, herr talman, ofta svårt att lita på de borgerligas ambitioner. Å ena sidan vill de framstå som energiska förkämpar för att komma till rätta med skattefusket, å andra sidan tvekar de när det blir aktuellt att fatta beslut som kan bidra till förbättringar. Men det är måhända detta som är liberalismens och, i den mån den förekommer, centerismens dilemma.

Låt mig, herr talman, konstatera att det går en klar skiljelinje mellan socialdemokratien och borgerligheten i frågor som rör bekämpandet av skattefusk, skatteflykt och ekonomisk brottslighet. Det har inte minst de senaste årens borgerliga politik vittnat om, och resultaten talar för sig själva.

Ni har försuttit många möjligheter till ingripanden. I den socialdemokratiska partimotionen om ekonomisk brottslighet, som inlämnades under den allmänna motionstiden i år, fanns en hel åtgärds katalog. Hade ni följt dessa förslag, hade vi redan nu haft en bättre situation. Men det faktum att förslagen kom från socialdemokraterna tycks ha hindrat er att genomföra förslagen. Det är beklagligt. Nu tycks dock en viss förbättring vara på väg, och det är därför som vi när det gäller betänkande nr 18 kunnat nöja oss med att avge ett särskilt yttrande.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till hemställan i betänkande nr 18.

Anf. 38 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! "Bort med mosen på maten." Så lyder en vid det här laget väl inarbetad paroll, som i dag är aktuellare än någonsin. Vänsterpartiet kommunisternas krav om en mombefrielse när det gäller maten är ett krav som allt fler ställer sig bakom. Flera stora fackliga organisationer liksom handelsorganisationer ansluter sig till denna rättmätiga skattereform.

Ända sedan mosen infördes har vpk varit motståndare till den förskjutning av beskattningen som präglas av just matmosen. Det är en önskan om en rättvisare fördelningspolitik som ligger till grund för vpk:s ställningstagande. Mosen på mat verkar regressivt, dvs. slår hårdare mot dem med låga inkomster och som därigenom måste anslå mer av sin inkomst till mat än de med höga inkomster. Därför drabbar den pensionärer med låg pension hårt och barnfamiljer med låga inkomster särskilt hårt. Matmosen motverkar den härande principen för ett rättvist skattesystem, nämligen principen om skatt efter bärkraft.

Under en rad av år medverkade våra krav till att effekten av mervärdeskatten på mat reducerades genom subventionerna på baslivsmedel. Vi har också i olika sammanhang, nu senast med anledning av propositionen om ekonomisk-politiska åtgärder, rest kraven om ökade resurser för subventio-

Tisdagen den
8 december 1981

Mervärdeskatten

nering av baslivsmedlen. Vi menar också i det sammanhanget att även fisk skall räknas in i denna kategori.

Den borgerliga politiken har dock medfört att denna typ av subventionering nästan upphört. Matkontot för en barnfamilj har ökat drastiskt sedan 1976. Samtidigt som reallönerna för vanliga inkomsttagare, dvs. lönearbetande industriarbetare och därmed inkomstmässigt jämförbara grupper, har minskat har konsumentpriserna stigit – ökningen ligger f. n. på ca 14 %. Sedan 1976 har konsumentpriserna stigit med över 75 %. Livsmedelspriserna har under samma tid ökat med ca 90 % och priserna på baslivsmedel med närmare 95 %. Framför allt har detta skett de senaste åren, när regeringen kraftigt har minskat livsmedelssubventionerna.

Till dessa kraftiga ökningarna skall läggas det nya jordbruksavtalet. För en tvåbarnsfamilj kommer detta att innebära ytterligare ca 100 kr. i månaden enbart för maten, eller över 1 000 kr. mer om året. Efter nyår kommer ju mjölken att kosta omkring 3:35 kr. per liter. Bara sedan Hasse och Tages sketch där man säger "det var det djävligaste, det hade jag ingen aning om" var i ropet, har mjölkpriset – mycket på grund av regeringen – ökat med över 1 kr. vilket motsvarar en ökning med 50 %. För andra nödvändighetsvaror som kött och fläsk kommer priserna att ytterligare öka med ca 5 kr. per kilo.

Dessa höjningar hade i stället kunnat bli sänkningar, om riksdagen hade antagit vänsterpartiet kommunisternas förslag i samband med besluten om ekonomisk-politiska åtgärder. Det hade varit en riktig och fördelningsmässigt rättvis väg.

Vårt förslag om ett borttagande av momsen på mat som nu behandlas skulle också medföra förbättringar för den stora breda gruppen av lönearbetande, pensionärer och barnfamiljer. Av mjölkpriset efter den 1 januari kommer ca 70 öre att utgöras av moms. För en barnfamilj skulle ett borttagande av momsen på mjölk innebära mellan 500 och 1 000 kr. i lägre matkostnader på ett år – en inte oväsentlig förbättring med bara mjölken som exempel. Ett slopande av matmomsen skulle innebära en förbättring på ca 1 000 kr. i månaden för en barnfamilj. Genom en sådan reform skulle de värst drabbade kunna återgå till en någorlunda bra kosthållning. Kosthållningen har nämligen försämrats avsevärt under senare år i takt med reallönminskningar och kraftigt ökade matpriser.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-motionen.

Anf. 39 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! Som framgår av skatteutskottets betänkande är det ett enhälligt betänkande. Det har också fogats ett särskilt yttrande till betänkandet där man än mer understryker att vi har enats om ett uttalande och att man från socialdemokratisk sida inte har funnit anledning att vidhålla det i motion 1981/82:125 yrkande 1 framförda kravet på ett särskilt riksdagsuttalande.

Med detta som bakgrund blev jag något förvånad över Egon Jacobssons inlägg. Vi uppnådde enighet i utskottet om vad som bör göras för att

åstadkomma en förbättring av kontrollen när det gäller mervärdeskatt. Vi har i utskottsbetänkandet kunnat konstatera att utskottet och motionärerna på punkt efter punkt har haft samma uppfattning, och jag tror att det i grund och botten är på det sättet, att man från riksdagens sida är angelägen om att kunna åstadkomma en så noggrann kontroll som över huvud taget är möjlig.

När det gäller tidpunkten är det också sagt att man kommer med förslag under vårriksdagen. På den punkten ville man i motionen vara ännu snabbare. Men av rent praktiska skäl finns det inte möjlighet att få fram förslaget till budgetpropositionen. Man har i stället enats om att detta skall kunna ske under vären.

Avsikten att skapa motsättningar, som i verkligheten inte existerar, finns det ingen anledning att debattera i dag. När utskottet nu är enigt skall jag inte vidare bemöta Egon Jacobssons inlägg, utan på den punkten yrkar jag bifall till utskottets enhälliga förslag.

När det sedan gäller det som togs upp i Tommy Franzéns anförande och i motionen från vpk, är det en sak som har framställts åtskilliga gånger tidigare. Jag är något förvånad över att man från vpk driver linjen att vi skall ha en differentierad moms, när det i stället har prövats ett system med livsmedelssubventioner, som ju för dem som förbrukar större delen av sin inkomst på nödvändighetsvaror måste vara betydligt bättre. Jag vill också peka på vad det skulle bli för konsekvens om man tog bort momsen i dess helhet. Om man tar bort momsen betyder det tre gånger mer på ett kilo oxfilé än på ett kilo malet kött. Jag anser att livsmedelssubventioner är det som mest gagnar och är mest rättvist. Det är också den linje man har valt. Det har skett en begränsning av livsmedelssubventionerna under det senaste året, men vi skall komma ihåg att det skedde en betydande ökning av livsmedelssubventionerna 1980, och det är därmed inte någon risk för att man skall ta bort den biten, som jag anser är väsentligt mycket bättre än att införa differentierad moms. Ur fördelningssynpunkt anser jag inte att det skulle vara tillfredsställande med differentierad moms, och det skulle också ta bort de förutsättningar för en effektiv kontroll som vi väl alla önskar att man skall ha inom skattesystemet.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall också till de övriga punkterna i skatteutskottets hemställan.

Anf. 40 EGON JACOBSSON (s) replik:

Herr talman! Jag förstår att Stig Josefson är förvånad över mitt första inlägg. Han hade måhända hoppats – eftersom vi hade uppnått enighet och det inte fanns någon socialdemokratisk reservation fogad till betänkandet – att ärendet skulle passera kammaren utan debatt. Nu sade jag i mitt första inlägg att vi hade sluppit skriva en reservation och att det var ett steg i rätt riktning. Men detta problem är ett av samhällets allvarligaste problem – det pekade jag också på i detta inlägg. Och det faktum att det inte finns motsättningar i just detta betänkande gör det inte mindre viktigt att ta upp problemet i större perspektiv. Här lider jag faktiskt litet grand med Stig

Josefson, därför att jag förstår att han är bekymrad över att den regering och de partier som han företräder har utträttat så litet. När man ser på utvecklingen konstaterar man att den är djupt oroväckande. Det som har hänt under dessa fem år när det gäller skattefusket, skatteflykten och den ekonomiska brottsligheten är förödande. Jag kan förstå Stig Josefson om han helst av allt hade sett att den här debatten hade uteblivit. Jag har hört honom honom säga att det pågår ett intensivt arbete med de här frågorna. Låt mig då, Stig Josefson, ställa frågan: Varför uteblir resultaten totalt?

Anf. 41 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Jag måste börja med att konstatera att i varje fall jag och säkert många med mig har fått den uppfattningen att Stig Josefsons parti är det som har försökt och fortfarande försöker ge sken av att vara ett parti för de små människorna i det här samhället. Men att detta inte är fallet har klart och tydligt visat sig genom den regeringspolitik som har bedrivits under ledarskap av den centerpartistiske statsministern. Regeringspolitiken har i realiteten verkat i motsatt riktning. Centerpartiet har bl. a. lyckats medverka till att fördubbla matpriserna under de fem åren i regeringen. Det är i allra högsta grad anmärkningsvärt.

Stig Josefson är förvånad över att vi driver frågan om en differentierad moms och inte i stället kräver subventioner av baslivsmedlen. Men om han hade bemödat sig att läsa vad som står i vår motion – jag förmodar att han inte gjort det, för då hade han inte uttalat sig på det här sättet – skulle han ha funnit att vi föreslår att man skall gå den vägen att man via subventioner av baslivsmedlen tar bort momseffekten när det gäller livsmedlen.

Självfallet är jag inte främmande för tanken att vi måste överväga att gå in för en differentierad momsättning i det här landet i likhet med vad som sker i flertalet OECD-länder. Det behövs inte betyda att man helt skulle slopa subventioneringstanken, vilket vi inte heller är inne på. Även om man tar bort momsens på mat finns det fortfarande anledning att ha kvar en viss form av subventionering av baslivsmedlen.

Om Stig Josefson blir förvånad över vårt krav eller tycker att det är konstigt mot bakgrund av att resultatet skulle bli att priset på oxfilé skulle gå ned tre gånger så mycket som priset på det malda köttet, måste man ställa frågan: Vill Stig Josefson förmåna arbetare och pensionärer möjligheten att äta oxfilé? Skall de behöva hålla sig bara till malet kött?

Anf. 42 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Jag förmenar ingalunda någon att äta oxfilé, men var och en får ju rätta sig efter de resurser vederbörande har tillgång till. Därmed är väl den frågan besvarad.

Det står redan i utskottsbetänkandet att det är något oklart vad man egentligen menar i vpk-motionen. I sitt första inlägg talade Tommy Franzén i huvudsak om sloandet av momsens, och det var detta jag tog upp.

Frågan om jordbruksprissättningen diskuterar vi inte i dag, men jag vill ändå till talet om att matpriserna har fördubblats ställa motfrågan: Menar

Tommy Franzén att den del av svenska folket som arbetar inom jordbruket – i livsmedelsproduktion, handel och förädling – inte skall ha samma lönesättning som andra i vårt samhälle?

Till Egon Jacobsson vill jag säga att jag ingalunda önskade att den här frågan skulle passera kammaren utan debatt. Jag är inte orolig för att diskutera denna fråga. Som jag tidigare sade har vi nog samma uppfattning.

Skattefusk har naturligtvis förekommit under mer än de senaste fem åren. När man lyssnar till Egon Jacobsson får man närmast uppfattningen att han anser att något sådant aldrig tidigare skulle ha förekommit. Man får nästan känslan av att Egon Jacobsson till varje pris vill försöka skapa motsättningar på en punkt, där vi ändå är överens om att vidta åtgärder.

Jag tror att jag känner de socialdemokratiska ledamöterna i skatteutskottet ganska väl. Om man inte varit överens om de åtgärder som man i betänkandet ställt sig bakom, hade man inte avstått från att avge en reservation. Eftersom de socialdemokratiska ledamöterna i övrigt vad jag kan förstå ställer sig bakom detta, tror jag ändå att det ligger ett värde i att man kunnat enas om dessa frågor och att vi i det väsentliga står eniga när det gäller att komma åt varje slag av skattefusk som kan förekomma.

Anf. 43 EGON JACOBSSON (s) replik:

Herr talman! Stig Josefson är inte orolig, eftersom vi skulle ha samma uppfattning. Om det vore så, skulle den borgerliga majoriteten ha gett sitt medgivande till att denna kammare hade fattat beslut om en effektiv skatteflyktsklausul, en skatteflyktskommission, fler skatterevisioner, bättre kontroll av ränteinkomster, skärpt valutakontroll, bättre samhällelig insyn i vissa företag, åtgärder när det gäller den offentliga upphandlingen och försvårandet av erhållande av B-skattesedlar. Då skulle debiteringen och uppbörden av arbetsgivaravgifter ha setts över, och användningen av vissa register likaså. Hela frågan om indrivning av skatter och avgifter skulle ha tagits upp, och man skulle ha infört ett utökat ansvar för skatter och avgifter när det gäller betalningsansvar. Vidare skulle de straffrättsliga påföljderna ha sett annorlunda ut.

Det är här som skillnaden ligger, och det är på denna punkt jag måste ställa frågan till Stig Josefson: Är ni inte på den borgerliga kanten djupt oroade över den utveckling som de facto äger rum i detta land när det gäller skattefusk, skatteflykten och den ekonomiska brottsligheten? Är det nu så, Stig Josefson, att det pågår ett intensivt arbete i budgetdepartementet, då måste det ju vara fel på inriktningen av detta arbete, eftersom resultaten så totalt har uteblivit. Det är ju omfattningen vi talar om. Visst har det funnits skattefusk, skatteflykt och ekonomisk brottslighet tidigare i det här landet – det är helt klart. Men ta som ett enda exempel det faktum att andelen ej inbetalade skatter och avgifter sedan 1976 har ökat från 2 till 8 miljarder kronor. Ta som exempel också den debatt som Jan Bergqvist hade med budgetministern för någon vecka sedan. Jan Bergqvist kunde där påvisa hur fusket med moms och framför allt fusket med den fiktiva moms breder

ut sig. Det sker ingenting som gör att vi kan se mer positivt på detta – det bara förvärras hela tiden.

Anf. 44 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Nu är det min tur att bli förvånad. Jag kan inte förstå att Stig Josefson har så väldigt svårt att begripa vad som står skrivet i motionen. Jag kan citera ett kort stycke för att få ett exempel: "Effekten av mervärdeskatten på mat har reducerats genom livsmedelssubventioner. Detta är en framgång för dem som aktivt kämpat för matmomsens avskaffande. Nu gäller det att få bort resten av momseffekten." Jag skulle kunna ta flera citat, men jag tycker inte att det behövs – Stig Josefson borde ändå förstå vad det rör sig om.

Nåväl, detta kan diskuteras, och det är väl kanske mera en strid om påvens skägg. Det viktigaste är inte vilken form man använder sig av, utan det är vilket resultat man uppnår.

Vad vi vill uppnå är för det första att stoppa den enorma prisökningen på maten och för det andra att sänka priserna på maten.

Det är precis detta som centerpartiet och den borgerliga majoriteten går emot här i riksdagen.

Vidare måste man konstatera att er politik också sannolikt kommer att leda till större ökningar efter den 1 januari 1982, för då upphör ju det temporära prisstoppet.

För inte så många veckor sedan hade vi från vpk:s sida ett förslag här i riksdagen om att prisstoppet skulle förlängas och gälla under hela 1982. Men detta var ni också motståndare till. Hela er politik lyser av att ni inte vill motverka en höjning av matpriserna och definitivt inte vill medverka till att sänka dem – utan tvärtom vill medverka till att höja dem genom att plocka bort den ena subventionsmiljonen efter den andra.

Stig Josefson sade att vi inte skall diskutera jordbruksuppgörelsen. Nej, det är inte min tanke att göra det här och nu. Men man kan inte i en sådan här debatt försöka få bort effekten av uppgörelsen. Vårt förslag om slopande av matmomsen i två etapper tar naturligtvis i hög grad hänsyn till att matpriserna ökar på grund av jordbruksuppgörelsen och på grund av att man drar in ytterligare 500 milj. kr. från den 1 januari genom livsmedelssubventionerna.

Att också häva prisstoppet innebär direkt att man släpper marknadskrafterna helt fria, att man höjer priserna på maten ännu mer – och det är tydligen vad centern har som sitt mest angelägna krav.

Anf. 45 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill till Egon Jacobsson säga att utskottsbetänkandet är enhälligt. Det är utformat och accepterat av utskottets samtliga ledamöter – det framgår av betänkandet.

Anf. 46 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Egon Jacobssons första anförande tyckte jag blev en ganska rejäl västgötaklimax: först fanns det ingen gräns för hur usla de tre borgerliga

partierna var när det gäller att förbättra mervärdeskattkontrollen – och sedan utmynnade anförandet i att han inte hade något yrkande.

För dem som till äventyrs hört anförandet måste det te sig egendomligt att Egon Jacobsson kunnat skriva under det enhälliga utskottsbetänkandet.

Nåja, Stig Josefson har gett Egon Jacobsson svar, varför jag tar till orda huvudsakligen därför att Egon Jacobsson sin vana trogen gav oss moderater en känga och denna gång påstod att vi var ointresserade av att hålla efter skattesmitarna.

Det påståendet är både osant och oförskämt. Jag kan hänvisa till vad utskottet skriver: "Utskottet vill starkt understryka angelägenheten av en skyndsamt förbättring av mervärdeskattkontrollen." Det tyder väl knappast på att det finns någon enda i utskottet som vill skydda några fuskare.

Dessutom kan jag upplysa Egon Jacobsson om att jag har motionerat om bättre kontroll av de oseriösa företag som fuskar med skatter och avgifter av skilda slag.

Anf. 47 EGON JACOBSSON (s):

Herr talman! Både Stig Josefson och Knut Wachtmeister hörde säkert när jag i mitt första inlägg sade att vi dess bättre inte i *detta* betänkande hade behövt avge någon reservation.

Sedan säger Knut Wachtmeister att det nästan är oförskämt att påstå att moderaterna är ointresserade av skattefusk och skatteflykt.

Låt mig då ange två skäl till att jag kan fälla ett sådant påstående.

För någon vecka sedan var hela skatteutskottet, både dess ordinarie ledamöter och dess suppleanter, inbjudna att under en hel dag få information om hur skattemyndigheterna försöker komma till rätta med skattefusk inom byggbranschen. Företrädare för rikskriminalen var med och gav information om hur de byggde upp ekorotlarnas verksamhet. Under hela den dagen lyste moderaterna med sin frånvaro. Denna överläggning, som alltså pågick under en hel dag, hade med största sannolikhet förlagts till detta hus för att man skulle underlätta ledamöternas närvaro. Till folkpartiets och centerns heder skall sägas att representanter för dessa partier var närvarande, även om närvarofrekvensen var ganska låg – den speglade rätt väl det aktuella förhållandet när det gäller dagens opinions-siffror.

Så till det andra skälet, Knut Wachtmeister. Också ni moderater har ett mycket stort ansvar, även om ni i dag sitter utanför regeringen. Ni har ju deltagit under dessa år och sett denna mer eller mindre explosionsartade utveckling pågå när det gäller skattefusk, skatteflykten och den ekonomiska brottsligheten. Det är inte mycket till konkreta åtgärder som har kommit från det hållet.

Därav påståendet att ni är ointresserade. Och hade det inte varit på det sättet, då skulle ni också ha kunnat redovisa en utveckling och ett resultat av annorlunda slag än vad verkligheten vittnar om.

Anf. 48 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag tycker att Egon Jacobsson är litet generell när han anklagar hela moderata samlingspartiet för ointresse när det gäller att förebygga skattebrott därför att vi moderater den här dagen råkade vara förhindrade att närvara vid det symposium som hölls. Det tycker jag alltså var ett mycket svagt argument.

Sedan talar Egon Jacobsson generellt om vårt ointresse när det gäller att hålla efter skattesmitare. Det här utskottsbetänkandet behandlar mervärdeskatten, så jag har ingen anledning att här ta upp en debatt som rör andra områden. Men jag tror att Egon Jacobsson innerst inne vet med sig att han icke har täckning för sina påståenden – utan det var det vanliga angreppet som man älskar att rikta mot oss moderater.

Anf. 49 EGON JACOBSSON (s):

Herr talman! Jag förstod nästan att jag skulle få det här svaret av Knut Wachtmeister – att man från moderata samlingspartiet var förhindrad att delta. Man har dock sex representanter – tre ordinarie ledamöter och tre suppleanter. Nog hade man väl för skams skull kunnat prioritera så att man åtminstone hade varit representerad någon del av dagen.

Även de andra partierna hade säkert väldigt mycket att göra den dagen. Men för oss socialdemokrater var det naturligt – i varje fall för oss som satt i skatteutskottet – att prioritera så att vi tillbringade merparten av den dagen för att erhålla information om hur skattemyndigheterna ute på fältet nu försöker komma till rätta med skattefusket, och också få höra vad det är för krav de ställer på oss som politiker när det gäller att gå vidare för att bekämpa skattefusket. Lika intressant var det att få uppgifter från rikskriminalen när det gäller synen på den ekonomiska brottsligheten.

Anf. 50 TALMANNEN:

Innan debatten fortsätter hemställer jag att talarna går tillbaka till ämnet.

Anf. 51 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag skall bara tillägga att vi moderater har en representant i riksskatteverkets styrelse, som dessutom är ledamot av skatteutskottet, och att vi den vägen får en mycket bra information.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 5 a (slopad mervärdeskatt för livsmedel)

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 16 för motion 1980/81:1504 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

12 § Skogsavdrag i vissa fall

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1981/82:22 om skogsavdrag i vissa fall.

Anf. 52 ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! På riksdagens bord ligger i dag ett ganska märkligt dokument. Vad jag avser är skatteutskottets betänkande 22, som är föranlett av ett initiativ från utskottet. Initiativet har tagits av ett oenigt utskott, där majoriteten varit den minsta möjliga – eller med en röst. Bara detta är i och för sig ganska anmärkningsvärt, då initiativrätten väl knappast var avsedd att användas annat än när det fanns en någorlunda bred anslutning. Det är också ganska egendomligt att den borgerliga majoriteten i skatteutskottet med ett initiativs hjälp vill genomföra lagstiftningsändringar som den borgerliga regeringen tvekat att lägga fram proposition om. Frågan är nämligen inte färskare än att regeringen, om viljan funnits, hade kunnat avge en proposition med normal motionsrätt som på vanligt sätt fått behandlas i riksdagen.

Den direkta handling som utlöst utskottsinitiativet var ett utslag från regeringsrätten avseende ett förhandsbesked i en taxeringsfråga om ett fastighetsförvärvs status som köp eller gåva. Detta utslag hade kommit redan i juni månad. Lantbrukarnas riksförbund har också hos regeringen aktualiserat frågan om gränsdragningen mellan köp och gåva vid överlåtelser av fastigheter under året 1981.

Regeringen har dock inte ansett att frågan var av den arten att den behövde underställas riksdagen i någon proposition. I varje fall har riksdagen inte fått någon sådan.

Det är inte så konstigt att Lantbrukarnas riksförbund slagit larm och varit oroligt för vissa rättsutslag – mot bakgrund av att dess driftsbyrå i sin rådgivningsverksamhet rekommenderat fastighetsöverlåtelser till köpeskillingar understigande 1981 års taxeringsvärde, köp som man nu tror skall bli förklarade som gåva efter det förut omnämnda utslaget i juni från regeringsrätten om ett förhandsbesked.

Det kan råda delade meningar om huruvida driftsbyrån tolkat bestämmelserna fel och gett felaktiga råd eller om regeringsrätten ändrat tidigare praxis.

De sju socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har inte kunnat finna att regeringsrätten ändrat någon tidigare klart fastslagen praxis i det utslag som jag tidigare omnämnt. Därtill skall sägas att detta utslag avsåg ett konkret fall, där det stod fullständigt klart att det såsom köp betecknade avtalet i stället var en gåva. Det är sålunda inte absolut säkert att det blir prejudicerande i alla andra fall, och inte heller att det var något klart avsteg från vad som tidigare skett i liknande ärenden. Utslaget gick i den klagandes favör och mot skattemyndigheterna, men ärendet har ändå använts som utgångspunkt för det utskottsinitiativ som nu kommit till stånd.

Regeringen har uppenbarligen haft samma åsikter som utskottsminorite-

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

*Skogsavdrag i
vissa fall*

ten, då den inte ansett frågan vara av den arten att den behövt tas upp i riksdagen.

Man måste ändå uttrycka sin beundran för LRF:s driftsbyrås maktställning i detta hus. Sedan regeringsrätten fällt ett utslag i ett ärende som LRF tror kan innebära att man gett sina klienter felaktiga råd, uppvaktar man regeringen med begäran om förslag till lagändring. När detta inte lyckas får man skatteutskottets borgerliga majoritet med på att ta ett utskottsinitiativ, innebärande en retroaktiv skattelagstiftning, som gör att de felaktiga rekommendationerna blir de riktiga, t. o. m. med råge, så att säga.

Herr talman! Efter denna mera formella redogörelse för det märkliga utskottsinitiativet vill jag övergå till att kommentera det sakliga innehållet i det som föreslås.

Majoriteten föreslår att en fastighetsöverlåtelse som sker under år 1981 skall ha den status även i beskattningshänseende som parterna kommit överens om, därest fastighetens pris överstiger det för 1980 gällande taxeringsvärdet, även om detta är långt mindre än det taxeringsvärde som fastställts för det år transaktionen skett, dvs. 1981.

Vad är då anledningen till att det är så viktigt att beteckna ett släktförvärv som köp i stället för gåva? Det är på denna punkt som den mycket omdiskuterade skogsbeskattningen och specialreglerna för denna kommer in i bilden. En skogsägare får nämligen betrakta 50 % av ett uttag ur skogen i form av rotpost eller 30 % av försäljningssumman för leveransvirke som ett kapitaluttag och erhåller därmed skattefrihet för detta uttag. Men denna skattefrihet kan bara erhållas upp till en nivå som under innehavstiden motsvarar hälften av anskaffningsvärdet för skogen.

Blir transaktionen vid fastighetsförvärvet betecknad som ett köp får den nye ägaren ett nollställt utgångsläge och kan utnyttja skattefriheten fullt ut.

Om fastighetsförvärvet däremot är att anse som en gåva, vilket det givetvis också är om förvärvet sker till ett pris långt under marknadsvärdet, uppstår en annan situation. Då räknas innehavstiden ihop med givarens innehavstid, och då sjunker givetvis den nye ägarens möjligheter till skattefria skogsavverkningar.

Utskottsminoriteten har alltid varit motståndare till dessa generösa skogsbeskattningsregler, men det kan vi bortse från just nu. Reglerna finns där och är redan beslutade för både 1981 och 1982. Enligt dessa kan man få skatteavdrag, även om man bara avverkat tillväxten. Vi tycker då att det är närmast stötande att man nu med ett utskottsinitiativ vill genomföra ytterligare lättnader under ett år, ett år som också snart är till ända. Under detta år har nya taxeringsvärden åsatts fastigheterna, men nu vill utskotts-majoriteten att förvärv långt under dessa nya värden ändå inte skall betecknas som gåva. Detta vill vi inte vara med om. Enligt socialdemokratisk mening ger skogsbeskattningsreglerna redan med utgångspunkt i den förre ägarens innehav mycket fördelaktiga resultat.

Ju längre man tränger in i utskottsinitiativet, desto märkligare blir utformningen. Man bryr sig helt enkelt inte om huruvida fastighetsförvärvet

skett genom köp, byte, gåva eller liknande. Alla som begär det skall i alla fall i fråga om skogsavverkningar behandlas som om fastighetsförvärvet skett genom köp. Enda spärren härvidlag utgörs av 1980 års taxeringsvärde. Går man under detta betraktas det obönhörligen som gåva. Man skall ha klart för sig att 1980 års taxeringsvärde normalt bara är en tredjedel av det som fastställdes 1981, dvs. det är då affären fullföljdes.

Det egendomliga är dock inte slut med detta. Som jag förut sagt kan de skattskyldiga få en gåva betraktad som ett köp från skogsbeskattningssynpunkt, medan samma transaktion samtidigt i andra avseenden kan fortsätta att vara gåva. Således skall stämpelskatten utgå med den lindrigare avgift som gäller för gåva, och vidare kan man få beräkna realisationsvinsten framöver också med utgångspunkt i att förvärvet varit gåva.

En skattskyldig kan alltså, om initiativet godtas av riksdagen, i ett avseende få ett fastighetsförvärv betraktat som köp och i andra skatteavseenden få samma förvärv betraktat som gåva. Det är bara att själv välja vad som är fördelaktigast! Det är detta jag menat när jag tidigare sagt att LRF:s driftsbyrå och dess kunder blivit tillgodosedda med råge. Förflorare är andra skattebetalare utan så generösa regler och så givetvis skatteadministrationsfolk, som får det extra svårt att veta vilket som är köp, gåva eller bådadera på en gång.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka avslag på den hemställan som återfinns i skatteutskottets betänkande nr 22.

Under detta anförande hade ledningen av kammarens förhandlingar för en stund övertagits av tredje vice talmannen.

Anf. 53 JOHN ANDERSSON (vpk):

Herr talman! Det kan vara bra ibland med snabba initiativ, men frågan är om initiativet i detta fall inte har tagits för snabbt. Vad som tydligen utgör underlag för förslaget är ett utslag i regeringsrätten i en taxeringsfråga. Det får väl ändå anses som ett alltför magert underlag för en ny lagstiftning. Detta styrks även av de motstridiga skrivningar som finns i utskottstexten. Dels säger LRF att den här frågan är av avgörande betydelse för finansieringen av fastighetsförvärven, dels säger utskottet att en lösning enligt utskottets förslag inte kommer att medföra några oskäligen skattelättnader.

Det är alltså två påståenden som utgör underlaget för detta förslag. Har utskottet gjort någon som helst bedömning av de konsekvenser som uppstår eller som föreligger i fråga om fastighetsförvärven och skattelättnaderna? Det är väl ett rimligt krav att konsekvenserna i så fall redovisas. Eller är det så att övertygande argumentation i detta fall helt saknas?

Vi kan också instämma i vad utskottsminoriteten skriver om det anmärkningsvärda i att en skattskyldig i fråga om ett och samma fastighetsförvärv skall ha möjlighet att få förvärvet i ett hänseende bedömt som köp, samtidigt som förvärvet i övrigt skall bedömas som gåva.

Herr talman! Om de förhållanden som i dag råder är till stort hinder för eller omöjliggör fastighetsförvärv i fråga om skogsfastigheter, får man väl

titta litet närmare på problemen. Det handlar i många fall om generationsväxlingar, när dessa fastigheter byter ägare. Men då bör det enligt vår mening läggas fram ett förslag som kan motiveras med någon faktaredovisning. En sådan redovisning saknas helt i detta fall.

Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på förslaget i utskottsinitiativet.

Anf. 54 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Motivet för detta initiativ, som har tagits efter samråd med budgetdepartementet, är att förhindra att enskilda människor kan lida stora förluster till följd av olika tolkning av rättspraxis.

Vid förvärv av en fastighet under ett år då allmän fastighetstaxering äger rum, som exempelvis 1975 eller 1981, görs vid bedömningen ur gåvoskattesympunkt av huruvida förvärvet är gåva eller köp en jämförelse mellan utgivet vederlag och det gamla taxeringsvärdet. Vid samma bedömning ur inkomstskattesympunkt har det allmänt ansetts att samma jämförelse skall göras. Detta har i sin tur lett till att flera förvärv, främst i samband med generationsskifte inom jordbruket, har skett som köp över det gamla men under det nya taxeringsvärdet. Många gånger har detta gjorts på rekommendation av bl. a. Lantbrukarnas riksförbunds driftsbyrå men naturligtvis även av andra rådgivare mot bakgrund av den praxis som man har ansett föreligga på området.

I ett förhandsbesked av rättsnämnden i år uttalades emellertid att en jämförelse ur inkomstskattesympunkt skulle göras med det nya taxeringsvärdet. Uttalandet gjordes med röstsiffrorna 4–4. Regeringsrätten ändrade inte detta förhandsbesked genom ett utslag i juni 1981 med rösterna 3–2.

Som synes var det med minsta möjliga övervikt som dessa utslag gjordes. Det måste således ha rätt minst sagt stor tvekan om tidigare praxis.

För de hundratals människor som har gjort generationsskiften inom jordbruket före regeringsrättens utslag genom köp klart över det gamla taxeringsvärdet men under det nya skulle stora ekonomiska förluster uppkomma på grund av att de helt mister rätten att göra skogsavdrag. Det sker ju ingen som helst proportionering. Man kan alltså inte betrakta förvärvet som till en del köp och till en del gåva – man mister helt denna rätt.

Eftersom man hade utgått från en annan praxis, hade man naturligtvis räknat med att kunna göra avdrag, bl. a. för att finansiera generationsskiftet. Det gäller speciellt om det finns flera syskon och fastigheten övertas av barn.

Märk väl att detta också hade gällt med tidigare regler för uttag ur skog som egentligen innebär minskning av virkesförrådet. Vi kan tvista om de regler som nu gäller är rätt eller fel – den debatten har förts i kammaren tidigare och kommer säkert att föras igen – men att någon form av regler om avdrag för minskning av virkesförråd skall finnas, så enkla som möjligt, torde vi vara helt överens om. Och även om de gamla reglerna gällt, hade man alltså gjort rättsförluster i det här sammanhanget.

Som jag sade tidigare, har många av de människor som skulle kunna

drabbas fått rådet att genomföra generationsskiftet genom köp, bl. a. i skrifter utgivna av accepterade skattespecialister.

Mot denna bakgrund har utskottsmajoriteten ansett att man genom en till 1981 avgränsad regel bör kunna medge skogsavdrag för den som gjort köp över gamla taxeringsvärdet och som begärt detta. Det bör noteras att vid en framtida försäljning av fastigheter återförs gjorda skogsavdrag till beskattning efter indexuppräknig. Indexuppräknig sker, som alla känner till, enligt konsumentprisindex.

Låt mig så, herr talman, kommentera något av det som Erik Wärnberg sade.

Erik Wärnberg sade att det är en gåva, om förvärvet sker långt under det nya taxeringsvärdet. Men så är det ju inte. Det är ett av de problem som finns här, att ur gåvoskattens synpunkt är det fullkomligt klart i lagstiftningen att då räknas det gamla taxeringsvärdet – inte det nya, vilket Erik Wärnberg anser borde vara rimligt.

När det gäller inkomstskatten finns det ingen uttrycklig lagregel. Där har man, som jag ser det, ansett att praxis varit att samma jämförelse skulle göras, med det gamla taxeringsvärdet. Det ligger väldigt mycket i det ur rent saklig synvinkel också. Det är ju inte förrän några månader in på 1981 som den som har en fastighet har fått uppgift om vilket nytt taxeringsvärde som har åsatts hans eller hennes fastighet.

Det innebär att man under några månader skulle vara helt låst och inte kunna genomföra några som helst försäljningar eller köp. Man skulle inte veta hur det nya taxeringsvärdet skulle stå i relation till vederlaget.

Egentligen skulle man naturligtvis ha gjort en värdering och jämfört med ett allmänt saluvärde, men nu har man gått efter taxeringsvärdena, och då är det rimligt att man har den princip som jag redovisade, nämligen att själva taxeringsåret bör också gamla taxeringsvärdet gälla.

I den avvikande meningen från socialdemokraterna står några saker som jag också borde kommentera. Det heter: "Skogsavdrag skall alltså medges även om avverkningarna inte överstiger tillväxten på fastigheten. Dessa nya, enligt vår uppfattning alltför förmånliga, regler för skogsavdrag måste, såvitt vi kan bedöma, mer än väl tillgodose de krav på lättnader i beskattningen som aktualiserats av LRF."

Nu gäller inte debatten frågan om skogsavdragen i stort, utan den gäller dem som helt mister avdragen på grund av en tolkning av rättspraxis. Vad som står i den avvikande meningen är knappast relevant i det avseendet.

Socialdemokraterna skriver också: "Vi hade kunnat ha viss förståelse för de av riksförbundet framförda synpunkterna om regeringsrättsavgörandet i juni i år inneburit ett klart avsteg från den praxis som hittills tillämpats när det gällt att bedöma en fastighetsöverlåtelses karaktär av köp eller gåva. Såvitt vi kunnat bedöma innebär emellertid detta avgörande inte något sådant klart avsteg från tidigare praxis."

Vår bedömning är att det är ett avsteg från tidigare praxis, en bedömning som gjorts av många skattskyldiga som skulle kunna riskera att göra

rättsförluster. Riksdagen måste, herr talman, också kunna ta hänsyn till enskilda människor.

Därför yrkar jag bifall till skatteutskottets hemställan i betänkande nr 22.

Anf. 55 ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Regeringsrättens utslag i juni i år innebär inget avsteg från regeringsrättens tidigare utslag. Regeringsrätten har på 1960-talet ett par gånger sagt samma sak som man nu fullföljer i det här utslaget. Det är alltså inte fråga om något avsteg från tidigare utslag. Man har bara ett enda beslut att gå på i regeringsrätten, och det är detsamma som det man nu fattade i juni. Jag upprepar att det inte är fråga om något avsteg.

Sedan har det tydligen uppstått missförstånd någonstans. Man säger att eftersom gåvoskatten får uträknas efter andra principer, måste det väl även gälla inkomstskatten. Men det är detta det inte gör, och det har aldrig gjort det. Enligt de uttalanden som har gjorts tidigare av regeringsrätten är det precis samma regler som nu tillämpas som tillämpades under 1960- och 1970-talen. Det finns alltså ingen ändrad praxis som de här människorna kunnat åberopa, utan det är i så fall ett slags missförstånd någonstans.

Skall vi, därför att någon har gett de skattskyldiga felaktiga råd, hastigt och lustigt nu passa på att retroaktivt ändra lagstiftningen för att de här råden inte skall visa sig vara felaktiga utan riktiga i stället? Vi skulle alltså ändra lagstiftningen, så att de felaktiga råden blir de rätta, medan de utslag som avgivits av regeringsrätten och som följts blir felaktiga. Det är just detta man håller på med genom det här utskottsinitiativet.

Om det har funnits någon osäkerhet hos enskilda människor vet vi inte, men det har varit en misstolkning av regeringsrättens utslag – den saken är klar.

Sedan är det inte så, att finansieringsfrågan är olöslig även om inte förslaget i utskottsinitiativet genomförs. Andra människor som inte är i det här läget måste också finansiera sina köp på ett eller annat sätt. I dag finns det mig veterligt rätt gott om pengar att låna till sådant här. Dessutom bryter man inte de generösa skogsbeskattningsreglerna i och med att ifrågavarande överlåtelse blir betraktade som en gåva, men man gör en sammanslagning när det gäller den förre innehavarens tid. Detta betyder alltså att det blir något mindre avdrag om den förre innehavaren har gjort uttag. Har den förre innehavaren gjort mycket stora uttag, försvinner detta helt. Om man säljer en gård långt under marknadsvärdet – det är detta det är fråga om – måste det ändå vara att betrakta som en gåva.

Sedan säger Bo Lundgren att man har kommit överens med budgetdepartementet, så det hela sker med dess goda minne. Det är ett konstigt budgetdepartement som sedan juni inte kunnat få ihop en proposition i frågan, tycker jag.

Anf. 56 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Såvitt jag har mig bekant var inte budgetdepartementet i juni uppmärksammat på det här utslaget, som ju inte publicerades omedelbart sedan det avgivits.

Erik Wärnberg säger att det fanns klara utslag från regeringsrätten tidigare i detta avseende. Det är högst osannolikt att så skulle vara fallet. Eller rättare sagt: Det är inte så att det finns klara utslag. Det är självfallet just mot bakgrund av detta som man först i rättsnämnden har haft röstsiffrorna 4-4 och sedan 3-2 med diverse motivuttalanden i regeringsrätten. Om det hade funnits en klar praxis och klara utslag från regeringsrättens sida hade naturligtvis regeringsrätten enhälligt följt de tidigare besluten och då utbildad praxis. Det är alltså inte så – det kan man fastslå. Det här är heller inte en retroaktiv ändring av någon lagstiftning. Det finns inga uttryckliga lagbestämmelser när det gäller frågan om just inkomstskattens synpunkten. Det är detta som skapat det problem som har föranlett utskottsinitiativet.

Erik Wärnberg säger vidare att det måste vara fråga om en gåva när man köper till ett pris långt under det nya taxeringsvärdet, som bättre skulle motsvara – det gör det säkert också – saluvärdet. Då skulle jag vilja fråga Erik Wärnberg: Vad är det som gör att Erik Wärnberg accepterar att man inte beräknar gåvoskatt på en sådan gåva? Om nu Erik Wärnberg anser att detta skall betraktas som en gåva, varför ingen gåvoskatt?

Anf. 57 ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Det är ganska konstigt att budgetdepartementet ändå inte har avgivit någon proposition i denna fråga, även om man var dåligt underrättad i juni. Man har väl inte varit så dåligt underrättad att man visste detta senare än Bo Lundgren visste det, och det har varit god tid att avlämna en proposition. Vi har fått propositioner betydligt senare än när denna skulle ha kunnat lämnas, och därför är jag inte säker på att man i budgetdepartementet varit övertygad om att detta var det enklaste sättet att lösa frågan.

Nu har man fått en sådan tokig röra. Eftersom detta gäller en retroaktiv lagstiftning har man inte kunnat göra den enhetlig. Alla som har nytta av de gamla bestämmelserna får ha dem kvar. Annars hade man fått en skärpande retroaktiv lagstiftning. Därför har man bara kunnat genomföra de delar som inneburit en lindring i beskattningsbördan. Det är bara detta det här initiativet ifrågasätter. Därför blir det så konstigt – man går längre än någon tidigare begärt, därför att man inte kan genomföra en skärpande retroaktiv lagstiftning.

Frågan om gåvoskatten hör egentligen inte hit. Den har alltid beräknats på det här sättet. Tycker Bo Lundgren att man skall skärpa gåvobeskattningen får han väl skriva en motion om den saken.

Det finns klara utslag som säger hur gåvoskatten skall beräknas. Och när det gäller inkomstskatten har det funnits lika klara utslag på att man skall betrakta en överlåtelse som gåva om priset ligger under det nya taxeringsvärdet. Det har varit den huvudsakliga principen.

Jag tycker inte det är så konstigt att gåvoskatten ligger skild från inkomstskatten.

Anf. 58 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jag tycker faktiskt det är ganska märkligt att man har denna skillnad. Det är naturligtvis en av de saker som påverkat de bedömningar som gjorts.

Ta ett år som 1981, då allmän fastighetstaxering genomförs! I realiteten pågår förberedelsearbetet redan året dessförinnan, men beslut om nya fastighetstaxeringsvärden meddelas och överklagandeperioden löper under 1981. Då ligger en hel del i att gåvoskattelagstiftningen är så utformad att man utgår från de gamla taxeringsvärdena, som ju är fastställda och inte kommer att ändras.

Att man också gör detta ur inkomstskattesynvinkel är, som jag ser det, bara ett logiskt sätt att fullfölja den tanke som väl ligger bakom gåvoskattelagstiftningen.

Om det taxeringsvärde som äsatts i början av 1981 efter överklagande sänks väsentligt, kän det ju inträffa att ett förvärv som ursprungligen inte betraktades som köp, plötsligt efter denna förändring, kanske på grund av misstag vid fastighetstaxeringen, blir betraktat som köp något år senare. Detta kan inte vara tillfredsställande.

All logik i världen talar för att man just 1981, i samband med genomförandet av den nya fastighetstaxeringen, gör jämförelserna såväl ur gåvoskattesynvinkel som ur inkomstskattesynvinkel med de gamla taxeringsvärdena och inte med de nya.

Nu har vi inte möjlighet att påverka lagstiftningen på mer än detta område. Jag tycker – det är min högst personliga uppfattning – att man även ur realisationsvinstskattesynvinkel kunde diskutera det rimliga i bedömningen av huruvida det är fråga om köp eller gåva. Det finns, tycker jag, all anledning för budgetdepartementet att inför kommande fastighetstaxering titta på dessa problem mer långsiktigt.

Anf. 59 ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Bo Lundgren tycker att det är märkligt att gåvoskatten tas ut på ett särskilt sätt, men han tycker inte att det är märkligt att man skiljer på två olika inkomstskatter – att man skall ha en summa som utgångspunkt när det gäller skogsavverkning och en annan som utgångspunkt när det gäller realisationsvinstbeskattningen och stämpelskatten. Realisationsvinsten hör i alla fall hemma inom vårt inkomstskattesystem.

Jag tycker det är mycket allvarligt att man i dag håller på att fördärva skattelagstiftningen genom att röra ihop två olika utgångspunkter för samma skatt. Det faktum att några har fått felaktiga råd är inte så allvarligt att man behöver vända till skatterna på detta sätt.

Jag har ingen anledning, herr talman, att ändra mitt yrkande.

Anf. 60 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Många enskilda människor skulle faktiskt ha kunnat göra rätt stora förluster. Jag vill vidare peka på att den föreslagna lagstiftningen är mycket begränsad och avser att hjälpa enskilda människor. Personligen vill jag gå längre, men det har vi inte kunnat göra, bl. a. på grund av bestämmelser om retroaktiv lagstiftning. Jag menar att man vid den aktuella bedömningen, när det gäller såväl realisationsvinstbeskattningen som skogsavdraget, bör utgå från det gamla taxeringsvärdet. Det är alltså min personliga uppfattning och inget som vi diskuterar i kammaren just nu. Men det vore, som jag ser det, skäl i att man från budgetdepartementets sida såg över denna fråga.

Anf. 61 ERIK WÄRNBERG (s):

Herr talman! Enskilda människor kan enligt mitt sätt att se inte göra rättsförluster om man inte ändrat lagstiftningen, utan samma regler som de, som tidigare gällde, även i fortsättningen skall gälla och blir tilläpade. Dessutom tycker jag att det är fel av Bo Lundgren att hänvisa till med vilka majoriteter de aktuella besluten har fattats. De är fattade av en majoritet, och det är fråga om samma beslut som fattades under 1960-talet. Det finns alltså ingen möjlighet att påstå att rättsförluster har gjorts – samma regler som tidigare gäller.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan avslogs med 156 röster mot 155 för bifall till utskottets hemställan. 1 ledamot avstod från att rösta.

13 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande

1981/82:12 om särskilt förmånlig kreditgivning till u-land (prop. 1981/82:27)

Utskottets hemställan bifölls.

14 § *Sydafrika*

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:13 om *Sydafrika*.

Anf. 62 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Utrikesutskottet behandlar i det nu aktuella betänkandet såväl motioner med krav på ytterligare åtgärder mot regimen i *Sydafrika* som önskemål om ett upphävande av nu gällande investeringsförbud.

Utskottet är enhälligt när det gäller behandlingen av motionsyrkandena och utgår ifrån att regeringen på olika sätt kommer att med kraft vidareutveckla *Sydafrikapolitiken*.

När det gäller avståndstagandet från den sydafrikanska apartheidpolitiken råder det i riksdagen, liksom i samhället i övrigt, en betydande enighet. Kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter måste kraftigt fördömas oavsett var de begås och oavsett vilken regim som begår dem. Enighet har också rått om att Sverige i Förenta nationerna skall verka för bl. a. sanktioner mot investeringar i Sydafrika. När dessa framställningar inte har vunnit gehör i säkerhetsrådet, har vi från moderata samlingspartiets sida hävdad – och på den punkten är vi alltså inte eniga med andra – att Sverige inte ensidigt skall vidta sanktioner. Vi hävdade detta i samband med 1979 års beslut om lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika, och i vårt särskilda yttrande till utrikesutskottets betänkande vill vi göra en markering att vi fortfarande hävdar samma princip. Om sanktioner skall ha någon effekt, måste de omfattas av många nationer. Så är inte fallet i dag. Situationen i Sydafrika är dock sådan att vi menar att fortsatta ansträngningar bör göras för att via FN:s säkerhetsråd få till stånd åtgärder som leder till att grundläggande mänskliga rättigheter respekteras.

Sydafrikafrågan är inte "bara" en fråga om förhållandena inom landet. Dessa utgör i och för sig en betydande oroshärd, men till detta kommer också frågan om att förverkliga FN-planen om ett självständigt Namibia. Även i denna fråga skulle sanktioner – av säkerhetsrådet beslutade sanktioner – verksamt kunna bidra till en lösning, en lösning som kunde åstadkomma stabilare förhållanden i södra Afrika och därmed eliminera en av många oroshärdar i vår omvärld.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 63 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Nej, moderaterna vill inte ens göra detta lilla som Sveriges riksdag har gjort med den nuvarande lagstiftningen, som är mycket skröplig. När jag hör moderaternas argumentation och läser den i utskottsbetänkandet, har jag faktiskt lust att travestera en stor svensk skald, som moderaterna i varje fall tidigare också hyllade, nämligen Heidenstam: Det är skam, det är fläck på Sveriges baner, att vi gör vinster i ett land där medborgarrätt heter hudfärg, att vi gör profiter på rasförtryck. Det är nämligen vad saken handlar om.

De svenska företagen i Sydafrika ger ett viktigt stöd till förtrycket i Sydafrika genom sin närvaro där. Och de gör det på många olika sätt. I en nyligen utkommen bok, Gränslösa affärer, ges en sammanfattning av de svenska företagens bidrag till apartheidregimen i följande sex punkter:

1. De ställer teknologiskt kunnande till Sydafrikas förfogande i nyckelbranscher som kullagerförsörjning, kraftöverföring och gruvmaterietillverkning.
2. De ger Sydafrika politisk prestige.
3. De underlättar mekaniseringen inom gruvhanteringen i ett läge då bristen på arbetskraft är akut.
4. De bidrar genom sitt stöd till gruvsektorn också till Sydafrikas ekonomiska expansion.

5. De bidrar aktivt till energiförsörjningen, bl. a. genom Atlas Copcos, Alfa-Lavals och Sandviks leveranser till det s. k. SASOL-projektet.

6. De bidrar som underleverantörer till militärapparaten. Det gäller framför allt SKF. Indicierna är enligt denna bok många på att företaget tillverkar också för produktion av krigsmateriel.

Redan detta är, som Isolera Sydafrika-kommittén, Afrikagrupperna och en rad andra organisationer i Sverige har framhållit, grund nog för att kräva en avveckling av de svenska investeringarna i Sydafrika och Namibia.

Opinionen i Sverige mot rasförtryck och ekonomiskt utnyttjande av den svarta folkmajoriteten i Sydafrika och i det illegalt ockuperade Namibia har drivit fram en lag som förbjuder svenska nyinvesteringar i dessa två länder. Lagen utgår från att de svenska företagen skall kunna "övervintra" i Sydafrika under befrielsekampen och finnas till hands då ett demokratiskt och folkstyrt Sydafrika gjort sig av med rasistregimen och dess förtryckarapparat. Nu har lagen enligt min uppfattning kringgåts på ett upprörande sätt, men i den frågan pågår, på riksdagens initiativ, en undersökning.

Det väsentliga i detta sammanhang är att de nya och alarmerande informationer som har kommit under det senaste året får den här utvecklingen att framstå som rent önsketänkande. Något fredligt "övervintande" kommer det inte att bli fråga om för SKF, Sandvik, Fagersta, ASEA, Atlas Copco eller Alfa-Laval. På en rad sätt tvingas de att ställa upp på den sydafrikanska militärens sida, mot befrielseörelserna ANC och SWAPO, och mot folket och arbetarna i Sydafrika och Namibia.

Detta är det faktiska läget, som talar för en skärpning av den svenska politiken.

Under de senaste månaderna har utvecklingen på två sätt lett till att de svenska företagen tvingas allt längre in i Sydafrikas militärindustriella komplex.

För det första har den redan omfattande undantagslagstiftningen i Sydafrika skärpts, som följd bl. a. av befrielseörelsen ANC:s väpnade anfall på oljeanläggningar i juni. Enligt en av de senaste lagarna, National Key Points Act, äger försvarsministeriet rätt att utse vissa platser till s. k. National Key Points, t. ex. industrianläggningar för tillverkning som har betydelse för landets ekonomiska eller militära försvar. Ägarna till sådana platser eller anläggningar är skyldiga att svara för säkerheten där och utarbeta planer för deras försvar, vilka skall godkännas av försvarsministern. Genom denna lag blir företag som betecknas som National Key Points direkt delar av Sydafrikas totalförsvar.

För det andra har det kommit fram alltmer detaljerad information om den allmänna militariseringen av apartheidsamhället och om företagens roll i regimen s. k. totala strategi. Det finns ett utförligt material publicerat också på svenska språket om hur Sydafrika och det illegalt ockuperade Namibia har utvecklats från en polisstat till en militärstat. Det finns också en rad olika sätt på vilka utländska företag, däribland de svenska, tvingas bidra till det militära och polisiära förtrycket i Sydafrika och Namibia.

I en skrift från Isolera Sydafrika-kommittén och Afrikagrupperna i Sverige

görs en sammanfattning av de väsentligaste formerna för utländska inkl. svenska företags stöd till krigsansträngningarna. Listan är långt ifrån fullständig. Flera av de sex punkter som jag skall nämna i det följande gäller samtliga svenska företag med dotterbolag i Sydafrika. oavsett om de är producerande eller bara försäljningsbolag. Andra gäller främst de producerande företagen, som har en större verksamhet, fler anställda och är mer strategiskt betydelsefulla än övriga företag. För några av de aktuella lagarna finns sekretessbestämmelser som förbjuder företagen att medge att lagarna tillämpas på deras verksamhet. Vi vet därför inte med säkerhet om alla eller endast några av företagen f. n. omfattas av lagarna.

Det bör inom parentes sagt vara en angelägen uppgift för den svenska regeringen att via andra källor än de svenska företagen själv få fram mer utförlig information rörande deras förbindelser med den sydafrikanska militära och polisiära förtryckarapparaten.

Stödet från de utländska inkl. de svenska företagen ges på flera sätt, bl. a. genom att företagen kan tvingas att:

för det första sätta upp "privatarméer" för att försvara sina fabriker och kontor mot den svarta befolkningen, arbetarna eller mot den majoritet som kallas för terrorister.

för det andra betala en del av lönen för sina vita anställda under militär "repetitionstjänstgöring" t. ex. i Soweto eller Namibia.

för det tredje betala skatter som till mer än 23 % går till militären och den övriga statliga förtryckarapparaten.

för det fjärde rekrytera svenskar och andra vita utlänningar som bl. a. "frigör" vita sydafrikaner för krigstjänstgöring m. m.,

för det femte producera, importera eller distribuera strategiska varor och tjänster för krigsmakten eller "totalförsvaret" samt

för det sjätte överföra strategisk teknologi och resurser som ökar apartheidregimens militära kapacitet.

Den här utvecklingen, som alltså har ägt rum i Sydafrika framför allt under det senaste året, är enligt vår mening så allvarlig, att det finns skäl för en omprövning av den nuvarande officiella svenska hållningen till Sydafrika och för ett snabbt brytande av existerande förbindelser. Jag är förvånad över att utrikesutskottet egentligen inte alls har berört den här utvecklingen, som ju ändå är ett helt avgörande skäl till att de hittillsvarande svenska åtgärderna måste betecknas som otillräckliga. Dessa åtgärder bygger på förutsättningar som egentligen inte längre existerar.

En viktig fråga som jag vill ta upp är att den aktuella lagstiftningen, bl. a. den s. k. National Key Points Act, gör det i praktiken omöjligt för berörda företag att följa svensk lag utan att bryta mot sydafrikansk lag och vice versa. Företag vilkas kontor eller fabriksområden har förklarats vara National Key Points kan åläggas att inrätta försvarsanläggningar och upprätta privata arméer, s. k. industrial commandos. Det kan, som framgår av en intervju i tidskriften Business Week med en amerikansk företagsledare i Sydafrika, gälla investeringar i storleksordningen 20 milj. kr. Sådana investeringar får enligt lagen inte ens omtalas för huvudkontoret i hemlandet.

Enligt informationer som förefaller pålitliga gäller National Key Points Act redan SKF i Sydafrika och möjligen också Sandvik. Allt tyder dessutom på att lagens tillämpningsområde kan komma att utvidgas.

Den svenska lagen om förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika och Namibia gör inget undantag för investeringar för militär- eller säkerhetsändamål. Följaktligen skall investeringar i försvarsanläggningar och utrustning för privatarméer prövas av regeringen. Såvitt företagen inte kan visa att de har haft privatarméer m. m. tidigare, får regeringen enligt lagen inte medge sådana investeringar. Enligt 4 § i lagen får undantag "inte göra det möjligt för sökanden att utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller Namibia".

Någon ansökan om dispens lär dock inte komma från företagen, eftersom en sådan måste innehålla information som ej får utlämnas enligt sekretesskraven i den sydafrikanska lagstiftningen. Inte heller får investeringar i försvarsanläggningar, privatarméer m. m. redovisas i den investeringsplan som enligt 2 § i lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia skall inges årligen från berörda företag. Sådana investeringar måste sålunda genomföras i hemlighet, och företagen måste därmed bryta mot den svenska lagstiftningen.

Det finns därför, enligt vår bedömning, inga skäl att avvakta den pågående utvärderingen av denna lagstiftning, eftersom den i realiteten inte kan följas av företagen i de här relaterade situationerna. En omprövning bör i stället göras omgående.

Det är också detta vpk kräver i sin motion. Där ställs två krav, nämligen för det första att en skärpning genomförs av den nuvarande lagstiftningen, så att den kommer att innebära en reell svensk bojkott mot investeringar, handel m. m. med Sydafrika så länge apartheidregimen existerar och, för det andra, att en rad konkreta åtgärder vidtas i avvaktan på att en sådan lagstiftning kommer till stånd. De konkreta åtgärder som nämns är

att inga fler dispenser beviljas för svenska investeringar i Sydafrika,

att en snabbutredning tillsätts med uppgift att undersöka om svenska företag i Sydafrika är klassade som nyckelindustrier, om de levererar materiel till den sydafrikanska krigsindustrin och om de sätter upp privatarméer – detta vet man inte med säkerhet i dag –,

att så länge legationen i Sydafrika finns kvar tjänsten där besätts med personer som har kompetens och instruktioner att undersöka om den svenska Sydafrikapolitiken följs av företagen,

att, i den mån ovanstående inte genomförs snabbt, licensskyldighet införs för all handel med Sydafrika,

att Sydafrika undantas från exportkreditgarantierna,

att riksdagen tillsätter en snabbutredning som skall undersöka vilka patent och licenser som kan vara användbara för den sydafrikanska militären,

att riksdagen hos regeringen begär förslag som innebär att all försäljning av licenser och patent som kan komma den sydafrikanska vapenindustrin till nytta förbjuds,

att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att hindra att vapen från Sverige säljs vidare till Sydafrika.

att Sverige ansluter sig till oljeembargot mot Sydafrika och agerar för en effektiv nordisk medverkan i ett sådant embargo.

att riksdagen uppdrar åt regeringen att agera för uteslutning av Sydafrika ur IAEA,

att riksdagen uppdrar åt regeringen att agera för uteslutning av Sydafrika ur byggforskningsorganet CIB,

att svenska inköp av sydafrikanskt kol förbjuds,

att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag innebärande att all sydafrikansk annonsering efter och rekrytering av personal i Sverige förbjuds,

att riksdagen uppdrar åt regeringen att utfärda direktiv att alla statliga myndigheter skall avbryta alla kontakter med Sydafrika,

att riksdagen uppmanar regeringen att i internationella organ kraftfullt fördöma Sydafrikas brutala angrepp på frontstaterna.

att riksdagen uppmanar regeringen att aktivt verka för att FN:s fredsplan för fria val i Namibia (resolution 435) utan dröjsmål genomförs i sin ursprungliga form och

att riksdagen uppmanar regeringen att i FN och annorstädes framhålla SWAPO:s status som den enda och rättmätiga representanten för Namibias folk.

Varför vill man inte göra detta? Jag motser med intresse ett svar från talesmännen för utrikesutskottet.

Herr talman! Sydafrikas mycket aktiva militärpolitiska roll har ju framgått under de senaste veckorna i samband med försöket till anfall på Seychellerna och de upprepade militära räder med många dödsoffer som följd som företagits i Angola. Detta understryker ännu mer kraven i vår motion.

Jag yrkar bifall till motion 1597.

Anf. 64 SVEN JOHANSSON (c):

Herr talman! När jag lade fram min motion i januari månad väckte den ett mycket stort intresse, och den har varit mycket omdebatterad. Jag vill här göra några kommentarer kring min motion.

Sverige har byggt upp sin ekonomiska och sociala välfärd bl. a. genom goda handelsförbindelser med omvärlden. Här har svenska företag, både större och mindre, spelat en stor roll i utvecklingen. I dag är Sverige mer beroende än tidigare av att bevara och utveckla sin export.

Under senare år har frågan ställts från visst håll inte om utan på vilka villkor Sverige skall ha handelsförbindelser med skilda länder. Med vilka länder skall Sverige ha handelsförbindelser? Är svenska företag skyldiga att göra politiska värderingar av motparten? Skall vi i Sverige lägga moraliska aspekter på vilka länder vi skall ha handelsförbindelser med? Var går gränsen?

Skall Sverige lägga moraliska aspekter på vilka vi skall handla med, får vi inte många att bedriva affärer med. Många svenska företag, som inte minst under det här året har hört av sig och som är beroende av exporten, följer den här frågan med stor uppmärksamhet.

Har vi i Sverige moraliska kvalifikationer och ekonomiska resurser att vara något av världens samvete? Svarar vi ja, då skall vi inte bara utpeka ett eller annat land långt borta, utan då skall vi vara konsekventa och ta med alla länder som utövar förtryck.

Härnäst tog vi upp frågan om förtrycket i Iran. Alla var överens om att det där förekommer ett hårt förtryck. Man skulle även kunna nämna andra länder, som vi har in på knutarna.

Ett land som har särbehandlats är Sydafrika – ett land som har stora affärer med många länder. Sydafrikas apartheidpolitik kan inte under några omständigheter försvaras, lika litet som åsiktsdiskrimineringar och rasdiskrimineringar på andra håll.

Sverige gör f. ö. affärer med Sydafrika, bl. a. när det gäller mineraler. Krom, vilket Sydafrika har huvudparten av i världen – ca 80 % – måste Sverige köpa från Sydafrika. År 1979 importerade Sverige bl. a. krom för många miljoner kronor från Sydafrika. Om förhållandena i Sydafrika ändrades, skulle det få allvarliga konsekvenser även i Sverige.

Har Sverige råd med en politisk uppfattning och med åtgärder som innebär att andra länder tar över våra affärer? Man kommer inte så långt med att isolera Sydafrika, om bara Sverige skall göra det. Andra länder, däribland konkurrenter till Sverige, hyser inga betänkligheter mot att investera i Sydafrika, utan lägger vanliga affärsmässiga synpunkter på detta. Och ingen annan nation har följt Sveriges exempel.

Om Sverige inför investeringsförbud på egna villkor kan det innebära att andra länder en dag får för sig att Sverige inte är att lita på och att det inte är någon idé att starta handelsförbindelser med Sverige.

Hur hjälper vi bäst de människor som är föremål för förtryck och diskriminering? En demokratisk lösning är väl vad man kan förespråka från Sverige. Och det måste vara en lösning utan våld, för att hjälpa människorna till en meningsfull frihet, dvs. i mycket hög grad en frihet från okunnighet, en frihet från fattigdom och svält och inte minst en frihet från andra länders inblandning.

Mycket av det som händer omkring Sydafrika är inte bara de svartas kamp för sin rätt, utan det är inte minst supermakterna som ligger bakom skeendet. När man tänker på hur vi uppfattar det när en enda ubåt blir synlig på svenskt område kanske man något kan förstå irritationen när det är inte bara ubåtar utan också annat som finns runt omkring.

När svenska företag etablerar sig och investerar i olika länder där det ofta råder stor arbetslöshet osv., behöver man inte alltid vara negativ och säga att arbetskraften utnyttjas. Man kan väl någon gång vara positiv och säga att det skapas arbetstillfällen.

Jag har mycket stort hjärta för de svarta i Sydafrika, och man kan väl säga att inget folk har blivit så förtryckt och utnyttjat och behandlats så orättvist som just det svarta folket – inte bara i Sydafrika.

Då är frågan: Hur kan man hjälpa dessa människor? Ända från min ungdom har jag satsat mycket av mina medel för att på den väg som jag tror är den bästa – även om jag inte underkänner andras uppfattningar – hjälpa dem.

Vi har inne i Sydafrika, bland de svarta, byggt kyrkor och skolor och gett de svarta utbildning – många av de ledande svarta är utbildade på missionens skolor. Vi har byggt kliniker och sjukhus, och i Etiopien har vi också byggt en fabrik där man utbildar svarta så att de skall kunna få ett yrke att försörja sig genom.

De svartas och de färgades stora behov gäller utbildning och arbete. Bättre än att förbjuda investeringar vore att låta också svenska företag bedriva verksamhet i Sydafrika, betala avtalsenliga löner och avsätta en del av vinsten till åtgärder som möjliggör för de färgade och de svarta att få utbildning. Istället för att slå sönder för att sedan bygga upp bör man finna en lösning som hjälper de svarta och de färgade till utbildning. Vad de behöver är bättre skolor, lärare, undervisning, egna hem, god hälsovård, expertis för byggnation, elektrifiering, televerk och småindustri.

Vad de begär i dag är en lösning utan våld. Det säger de man talar med som är inne i landet. De vill ha rättvisa, och framför allt kräver de att få utbildning och sysselsättning. I den mån de får utbildning och arbete kommer också deras politiska makt att öka, och de får möjligheter bl. a. genom fackföreningar, som de får bilda, att driva sina krav mot rasåtskiljande politik som förs och på så sätt förbättra sina möjligheter att nå jämlikhet med andra.

Jag är medveten om att detta tar tid. Men jag tror på den här vägen, och det finns många – både svarta och vita – i Sydafrika som tror på den. Inte minst den vita ungdomen – som ju inte har skuld i vad gångna generationer har brutit genom att förtrycka de svarta – våndas inför denna stora fråga: Hur skall vi skapa rättvisa i det land där vi bor? Jag tror inte att man löser detta problem med våld utan genom att bygga upp bättre villkor för de svarta i landet.

Jag har inget yrkande mot ett enigt utskott, men jag vill ansluta mig till det särskilda yttrande som moderaterna har avgivit.

I detta anförande instämde Tage Adolfsson (m).

Anf. 65 JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Sven Johansson för ett allt-eller-ingenet-resonemang. Han säger att eftersom vi inte kan vara hela världens samvete skall vi se affärsmässigt på våra förbindelser med Sydafrika.

Jag tycker, Sven Johansson, att vi skall försöka att protestera mot våld och förtryck så mycket vi orkar var detta än förekommer. Men även om vi inte kan göra allt, kan vi alltid göra något.

Sven Johansson säger i sin motion att det i många andra länder finns ras- och åsiktsdiskriminering liknande apartheidsystemet i Sydafrika. Var då, Sven Johansson? Kan vi få reda på det? I vilket annat land är rasdiskriminering satt i så djävulskt system som just i dagens Sydafrika?

Sven Johansson oroar sig också för att förhållandena i Sydafrika skulle ändras. Då skulle vi inte kunna få köpa krom. Jag tror att Sven Johansson låtit sig bländas litet för mycket av golfbanorna i Sydafrika. Han träffade

aldrig de människor som tvingas att gå under jorden på grund av förtrycket.

Sven Johansson efterlyser en lösning utan våld. Men vad är det vi har i Sydafrika i dag? Är inte det just våldets herravälde?

De förföljda människorna i Sydafrika förtjänar vårt stöd och vår solidaritet. De vädjar om sådana solidaritetsaktioner som just investeringsförbudet. Men Sven Johansson undrar om Sverige har råd med en politisk uppfattning i dessa frågor. Det får stå för Sven Johansson och de enskilda centerpartister och moderater han kan mobilisera till stöd för sin uppfattning.

Utrikesutskottet avvisar bestämt Sven Johanssons motion och en moderatmotion i samma ämne. Utskottet slår än en gång fast att Sydafrika är ett unikt fall som kan motivera exceptionella åtgärder. FN-stadgan och folkrätten i övrigt hindrar inte något land från att för egen del vidta åtgärder.

I en särskild motion har socialdemokraterna tagit upp kravet på att den svenska regeringen skall verka med kraft i FN för internationella sanktioner mot Sydafrika, bl. a. för att framtvinga eftergifter i Namibiafrågan. Nu har det i debatten sagts att eftersom Sverige kanske kan komma i fråga när det gäller att övervaka övergången till självständighet för Namibia efter ett eld upphör där, skulle det motivera att vi f. n. är återhållsamma i FN och inte ger Sydafrika argument angående Sveriges bristande opartiskhet.

Enligt vår bedömning är det i dag viktigare att Sverige med kraft agerar i FN för sanktioner som kan förmå Sydafrika att ändra sin Namibiapolitik. Detta är viktigare än att vi sällar oss till de länder som med olika motiveringar intar en avvaktande hållning.

Får jag också säga att vi har gjort en hel del i Sydafrikafrågan och att vi nu är beredda att gå vidare. På socialdemokratiskt initiativ har vi fått till stånd en utredning, som bl. a. skall försöka täppa till de kryphål som finns i lagstiftningen om investeringsförbud i Sydafrika och överväga möjligheten att vidta åtgärder på teknologiöverföringens område gentemot Sydafrika. Efter en framstöt i riksdagen av Gertrud Sigurdsen kommer den utredningen att få en parlamentarisk sammansättning. Det betyder att riksdagen genom en sådan representation kan få bättre insyn i de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och större möjligheter att bedöma vilka åtgärder som är motiverade.

Jag ber att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 66 SVEN JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag har inte sagt något emot detta att vi skall vara världens samvete. Jag har inte heller sagt något emot att vi skall fördöma förtrycket och apartheidpolitiken i Sydafrika. Jag gör det och har gjort det under alla de år jag har försökt hjälpa de svarta där nere. Vad jag vill säga är att om vi

fördömer förtrycket i *ett* land, skall vi göra det i *alla* länder där det råder förtryck. Och det finns olika slags förtryck. Kanske har inte hudfärgen någon betydelse, utan kanske är känslan – hur ont förtrycket gör – det avgörande. Jag skall inte ta upp den debatten nu; det medger inte tiden för ett sådant här replikskifte.

Jag anser att vi skall vara konsekventa och i så fall avbryta alla förbindelser, men Jan Bergqvist har ju inte föreslagit att vi skall kalla hem vår ambassadör från Sydafrika och säga nej till alla investeringar. Man kan inte både köpa och sälja och sedan fördöma.

Sedan skall jag be Jan Bergqvist att inte lägga sig i mina förhållanden, för han har ingen aning om vilka personer jag har träffat, och inte heller har han en aning om mina kunskaper om Sydafrika. Jag känner många fler än Jan Bergqvist vet om som är kritiska mot förhållandena i Sydafrika. F. ö. har jag inte sett en enda golfbana i Sydafrika och inte talat om någon golfbana. Däremot har jag träffat människor som är kritiska mot systemet och samtalat med många som fört fram sina önskemål om hur problemen skall lösas. Frågan är vad vi kan göra.

Om jag velat satsa mycket av mina ekonomiska tillgångar för att hjälpa svarta invånare i ett land, så förbehåller jag mig rätten därtill. Än är det så demokratiskt i Sverige att man har rätt att ha en egen uppfattning och att följa den väg man själv väljer. Och man har rätt att säga det här i Sveriges riksdag. Det är det jag har gjort i min motion och här i debatten.

Anf. 67 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Vad Sven Johansson säger är att vi skall fördöma förtryck i alla länder. Det är den enda punkt på vilken jag kan hålla med honom. Vi skall göra det så långt vi över huvud taget orkar. Men det resonemang som Sven Johansson här för går ut på att eftersom vi inte orkar ta allt i ett steg, skall vi över huvud taget inte göra någonting.

Sven Johansson har ju väckt en mångordig motion, där han säger bl. a. följande: "Har Sverige råd med en 'politisk' uppfattning?" Och dessförinnan heter det: "Skulle förhållandena i Sydafrika ändras, skulle det få allvarliga konsekvenser även i Sverige." Det han tänker på är att vi inte skulle få tillförsel av krom.

Nu talar Sven Johansson om att han har träffat personer som jag inte har en aning om. Det må vara, men jag kan dra vissa slutsatser av vad Sven Johansson skriver och säger i dessa frågor. Jag har läst Sven Johanssons motion. Det verkar finnas betydande luckor i hans samtal med representanter för det kämpande folket i Sydafrika. Jag tycker att Sven Johansson borde lyssna till vad de förföljda människorna, som har slutit sig samman i ANC, säger. Och jag tycker att han borde ta intryck av att de i dag vädjar om att vi inte skall minska våra solidaritetsyttringar utan tvärtom öka dem.

Anf. 68 SVEN JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! På ett sätt är vi överens om att fördöma förtrycket. Som jag har sagt har jag ingenting emot att vi avbryter alla förbindelser med Sydafrika

– det måste vi göra om vi skall vara konsekventa. Och sedan bör vi fortsätta med andra länder och då börja med dem som ligger litet närmare till, vilket kanske kostar litet mer och fordrar litet mer mod. Om detta kan vi vara överens.

Men man har väl rätt att ha en uppfattning som ligger mitt emellan. Det finns två diken. Och man måste väl inte hamna antingen i det ena eller det andra. Jag har min uppfattning. Eftersom jag möter många företagare och är från ett företagarlän vet jag vilka synpunkter de har. Det är inte bara centerpartister och moderater som jag har talat med utan också andra, och de är medvetna om att de är beroende av hur Sverige ställer sig till omvärlden. I dag gäller det ett land. Vem vet – en annan dag kanske det är något annat land som vi inte anser uppfyller kraven. Har då företagen börjat exportera till eller investera i ett sådant land uppstår stora svårigheter.

Anf. 69 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag är inte så säker på att vi är överens, som Sven Johansson säger. Det finns i motionen ett yrkande om att möjligheterna skall undersökas att upphäva rådande investeringsförbud. Och vi är varken överens om det kravet eller om motiveringarna för det.

Eftersom det har sagts i en del sammanhang att denna lag rörande nyinvesteringar är en isolerad svensk företeelse skulle jag vilja ta tillfället i akt och säga att det ingalunda är så. Det finns andra länder som har tagit liknande steg. Av särskilt intresse är just nu att den holländska regeringen sagt: Vi vill ha bättre kontroll över de holländska företagens agerande gentemot Sydafrika. Vi är intresserade av att i första hand få frivilliga överenskommelser om begränsningar av deras verksamhet där. Går inte det, säger regeringen i Holland, är vi beredda att diskutera nästa steg. – Och nästa steg, vad är det? Jo, det är en lagstiftning i stil med den svenska lagen om förbud mot nyinvesteringar.

Jag tycker att det här är mycket intressant, och det visar att den utredning som nu skall skärpa lagstiftningen, täppa till kryphålen och dessutom se på sådana saker som teknologioverföring har en viktig uppgift framför sig.

Andre vice talmannen anmälde att Sven Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 70 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Egentligen behöver man inte ge argument för att det krävs särskilda påtryckningar och sanktioner mot Sydafrika. Normalt är det i alla fall överflödigt. Visserligen finns det tyvärr en och annan ledamot av den här kammaren som inte inser att Sydafrika utgör någonting unikt i vår värld genom att man har byggt upp hela sitt samhällssystem kring rasförtrycket, skrivit in det i sin grundlag. Men bortsett från de ganska enstaka företeelserna finns det en mycket bred samstämmighet i Sveriges riksdag och – det vill jag påstå – också bland Sveriges folk om att vi måste göra allt vi kan för att bidra till att skapa ett yttre tryck mot Sydafrika, som kan tvinga

regimen där att arbeta för ett mer demokratiskt system.

Denna samstämmighet kommer också till uttryck i det enhälliga betänkande vi nu behandlar.

Bland de många olika ärenden rörande Sydafrika som tas upp till behandling i betänkandet finns också en motion som jag och ett antal partikamrater väckt. Den handlar om möjligheterna till svensk medverkan i en oljebojkott eller ett oljeembargo mot Sydafrika.

Man kan anse att Sveriges roll i ett sådant sammanhang inte borde vara särskilt betydelsefull, eftersom vi här i landet inte har något överflöd av olja. Verkligheten är inte fullt så enkel.

Låt mig först konstatera att olja är en mycket viktig vara även för Sydafrika och att oljeförsörjningen är av mycket stort strategiskt intresse. Oljan har också betydelse för Sydafrikas militära kapacitet. Om man medverkar till att leverera olja till Sydafrika medverkar man också till Sydafrikas militära förutsättningar. Och hur Sydafrikas militära resurser används vet vi tyvärr alltför väl – det får vi ständiga påminnelser om.

Sverige är ju inget oljeproducerande land, men det förekommer reexport av olja också från Sverige, även om det ännu såvitt vi vet lyckligtvis inte skett till Sydafrika. Vi kan räkna med att reexporten kommer att öka genom att vi av olika anledningar tvingas köpa oljekvaliteter som vi sedan själva inte använder. Vi får då överskott på vissa kvaliteter i våra raffinaderier osv.

Dessutom är Sverige en stor sjöfartsnation. Man kan inte utesluta risken för att svenska fartyg skulle kunna bli inblandade i oljeleveranser till Sydafrika.

Det har alltså en viss praktisk betydelse vilken inställning Sverige har i de här frågorna.

Dessutom har det i andra länder förekommit en omfattande diskussion om möjligheterna att få till stånd en effektiv oljebojkott även om man inte kan få till stånd ett beslut i FN:s säkerhetsråd – förutsättningarna att få till stånd ett sådant beslut är i dag mycket små på grund av USA:s veto.

Det är helt klart att Sveriges inställning kan få betydelse för möjligheterna att få till stånd en sådan begränsad oljebojkott. Om Sverige är positivt kan det underlätta för andra stater att gå in i en oljebojkott. Vi vet att man bl. a. i Nederländerna i den här diskussionen har hänvisat till Sverige och andra länder.

Om Sverige är negativt kan andra regeringar ta det till intäkt för att också vara negativa, och det kan på det sättet bidra till att några embargoaktioner inte kommer till stånd. Därför har det alltså politisk och praktisk betydelse vilken inställning Sverige har till ett oljeembargo mot Sydafrika.

Utskottets skrivningar på det här området är vagt vänliga. Man redovisar en del skäl för och en del emot, och det är svårt att få klarhet i vad utskottet egentligen tycker. Men jag vill ändå tolka utskottets ståndpunkt som ett fall i rätt riktning och se det så att regeringen som en konsekvens av vad utskottet här har sagt bör inta en positiv attityd i de diskussioner som förs bland olika stater om oljeembargo mot Sydafrika.

Mot den bakgrunden tänker jag inte ställa något yrkande här i dag. Men

jag kommer naturligtvis att fortsätta att följa frågan. Det är min förhoppning att de diskussioner som nu förs och som också refereras i utskottets betänkande kommer att leda till att vi får ett oljembargo så omfattande som möjligt mot Sydafrika och att Sverige kan spela en positiv roll i arbetet på att få till stånd ett sådant.

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Sydafrika

Anf. 71 HADAR CARS (fp):

Herr talman! I sitt särskilda yttrande erinrar moderaterna om att Sverige har hävdat principen att inte delta i sanktioner som saknar stöd i säkerhetsrådets beslut. Man stryker också under att Sverige genom lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia har handlat på egen hand. Sverige har utan stöd av rådet genomfört ett investeringsförbud. Man anför att det var av dessa principiella skäl som moderaterna motsatte sig Sydafrikalagen. Man ser uppenbarligen alltså från moderat håll Sydafrikalagen som ett prejudikat mot principen att sanktioner skall beslutas av säkerhetsrådet. Man säger slutligen att de invändningar som man 1979 riktade mot den ifrågasatta lagstiftningen fortfarande gäller. Det är också de som tas upp i motionen av Knut Wachtmeister m. fl., som behandlas i betänkandet.

Utskottet säger att det inte kan dela motionärernas åsikt att Sydafrikalagen utgör ett sådant prejudikat. Och sedan yrkar Per-Olof Strindberg bifall "på alla punkter" – det var hans ord – till utskottets hemställan.

Herr talman! Jag har svårt att hitta ett sämre exempel på att ett parti samtidigt söker hävda två mot varandra klart stridande uppfattningar. I riksdagen går man emot lagen. Man anger sina skäl: Investeringsförbudet strider mot principerna, det är säkerhetsrådet som skall besluta om sanktioner. Man anger i sitt särskilda yrkande att *invändningarna* alltså är relevanta. Det intryck moderaterna vill skapa är uppenbarligen att de vill riva upp Sydafrikalagen. Samtidigt instämmer Per-Olof Strindberg på alla punkter i utskottets betänkande, dvs. också i punkten att Sydafrikalagen inte utgör ett prejudikat. Och slutligen kommer moderaterna i dag att ta ställning för betänkandet, dvs. man avslår ett förslag om att upphäva lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Hur många tungor kan ett parti tala med samtidigt?

Förhållandena i Sydafrika är unika. Inget annat land – däri instämmer jag helt med Pär Granstedt – bygger sin författning och sin lagstiftning på rasåtskillnad i syfte att trygga en liten vit minoritets privilegierade ställning på bekostnad av en stor majoritet av svarta och färgade. Härtill kommer att denna rasåtskillnad tillämpas på ett grymt och förödmjukande sätt som väcker en förbittring, ja, ett hat, som det kan ta mycket lång tid att utplåna. Eftersom situationen i Sydafrika är unik, krävs också unika åtgärder mot den sydafrikanska raspolitiken.

Sven Johansson säger att han har ett stort hjärta för den svarta befolkningen i Sydafrika. Ändå uppmuntrar han till åtgärder som stärker de vitas förtryck och därigenom förlänger de förtrycktas lidanden. Eftersom Sven Johanssons hjärta är stort vore det fel att kalla honom hjärtlös. Det

måste således vara i någon annan del av kroppen som Sven Johansson saknar någonting.

Anf. 72 SVEN JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag tror inte att jag skall fortsätta den här debatten med Hadar Cars. Jag vill bara säga att jag känner tusentals svarta i Sydafrika som vet vad det betyder om vi kan göra någonting mer än bara tala, om vi kan göra en konkret insats. Det har jag fått vara med och göra i 40 år, och det gläder mig. Jag tror att mitt hjärta har varit med och att det klappar lika varmt för de svarta i Sydafrika som någon annans. Jag kommer att fortsätta på den vägen. Därför vill jag inte bli bedömd vare sig som hjärtlös eller något annat. Det är sakfrågan vi skall tala om.

Anf. 73 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Hadar Cars uttrycker sin förvåning över moderata samlingspartiets agerande i utrikesutskottet. Vi har i vårt särskilda yttrande understrukt att vi fortfarande hävdar att det i princip var fel att stifta Sydafrikalagea. Vi har å andra sidan hävdat att en lagstiftning som beslutats med så betydande majoritet i kammaren har vi inte velat riva upp. För Hadar Cars bör det sannerligen inte vara någon svårighet att hitta motsatta åsikter. Man behöver verkligen inte gå över än för att hämta vatten.

I diskussionen huruvida FN skall vidta sanktioner genom säkerhetsrådet eller om enskilda stater skall kunna göra det säger Pär Granstedt med anledning av utskottets behandling av hans motion att han noga skall följa utvecklingen. Ja, Pär Granstedt kommer på den punkten att befinna sig i väldigt gott sällskap. Det är precis vad utskottet uttalar att vi bör göra när det gäller utvecklingen i fråga om oljembargot.

Skall ett oljembargo ha någon effekt – det säger utskottet också – bör det omfattas av flertalet stora leverantörer, helst alla. Aktionen bör i så fall ske via Förenta nationernas säkerhetsråd.

Att det finns betydande skiljaktigheter mellan vpk:s inställning och utskottets är jag helt medveten om. C.-H. Hermansson. Jag tror att många sätter värde på om vi inte nu drar i gång en ny stor Sydafrikadebatt, men jag vill säga några ord om varför vi inte har tillmötesgått kravet på att utesluta Sydafrika ur IAEA.

Vi har hävdat principen – och det har också sagts tidigare av utskottet – att man inte skall utesluta en nation ur något av FN-organen. Det skulle över huvud taget, menar vi, bli en utomordentligt märklig situation, om man i FN:s olika organ plötsligt skulle börja utesluta den ena eller andra nationen därför att den inte lever upp till kravet på att tillgodose mänskliga fri- och rättigheter. Det vore åtskilliga nationers medlemskap som man då skulle tvingas att börja diskutera. Det vore en ganska orimlig situation.

Sedan delar jag C.-H. Hermanssons uppfattning att man skall fördöma förtryck av människor. Men jag sade också i mitt inledningsanförande att man bör göra det oavsett var och under vilken regim det förekommer.

Det är bra att C.-H. Hermansson slår fast att han vill kämpa för

medborgarrätt och att han vill kämpa för ett fritt Namibia, men det skulle vara värdefullt om herr Hermansson var litet mera konsekvent i sitt agerande. Vi behöver bara gå tvärs över Östersjön – Estland, Lettland och Litauen väntar fortfarande, så många år efter freden, på att äntligen få bli fria nationer.

Lika väl som jag ställer upp för Namibia ställer jag upp för dessa nationers lika berättigade krav på frihet. Jag hoppas att C.-H. Hermansson också skall göra sin stämma hörd i den debatten.

Anf. 74 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Under en föregående överläggning i dag uppmanade riksdagens talman talarna att hålla sig till ämnet. Den uppmaningen vill jag gärna låta gå vidare till Per-Olof Strindberg. När vi diskuterar de frågor han har tagit upp skall jag gärna utveckla min mening, och då tror jag inte att han behöver tvivla på mitt understöd till folkens frihetskamp i alla länder.

Men vi diskuterar nu Sydafrika och speciellt de svenska åtgärderna för att stödja de människor som i Sydafrika kämpar mot rasförtrycket och åtgärder för att förhindra att svenska företags verksamhet blir ett stöd till rasförtrycket i Sydafrika och Namibia. Det är den frågan som diskussionen i dag gäller.

Då vill jag fortfarande uttala min förvåning över att ingen från utskottets sida på något sätt har tagit upp vad som har hänt under det senaste året och som jag ägnade uppmärksamhet i mitt första anförande, nämligen den militarisering som har skett av Sydafrika och det väldigt hårda sätt på vilket de svenska företagen har dragits in i det militärindustriella komplexet.

Hur är det exempelvis med den nationella nyckellagen och de krav som den ställer på producerande företag i Sydafrika? Har utskottet över huvud taget brytt sig om att undersöka dess verkningar för de svenskägda företagen? Tydligt har man inte gjort det, eftersom man icke med ett ord tar upp den argumentation som finns redan i vår motion.

Det här innebär ju faktiskt, som jag utvecklat tidigare, att företagen får välja mellan att bryta mot sydafrikansk lag eller mot svensk lag. Hur skall de lösa det dilemma? Har man gjort några undersökningar över huvud taget hur de svenska företagen gör? Följer de sydafrikansk lag eller följer de svensk lag som vi har stiftat här i riksdagen och som förbjuder nyinvesteringar och utvidgningar av verksamheten? Det är den helt avgörande frågan.

Jan Bergqvist sade i sitt inlägg att vi skulle ta intryck av vad ANC säger och följa dess rekommendationer. Jag vill instämma med Jan Bergqvist. Detta är också vad vpk har sagt i sin motion. ANC ställer krav på fullständig ekonomisk bojkott av apartheidregimen i Sydafrika. Jag är förvånad över att man också från socialdemokratisk sida nöjer sig med de luddiga formuleringar som finns i utskottsbetänkandet och icke i realiteten ställer upp på ANC:s krav. Det tycker jag är ett krav som man har rätt att ställa på de socialdemokratiska ledamöterna i Sveriges riksdag.

Anf. 75 PÅR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara påminna Per-Olof Strindberg om att infriandet av den här förhoppningen, att de flesta leverantörländer skulle vara med om en bojkott, är vi inte så förfärligt långt ifrån. Vi vet ju att de flesta oljeproducerande länder redan i praktiken tillämpar embargo mot Sydafrika.

Det stora problemet är egentligen inte att få leverantörländerna att ställa upp, utan det är att få de stater som kontrollerar transporterna och distributionen att ställa upp. Där har ju bl. a. Nederländerna en nyckelroll, eftersom man behärskar en stor del av raffinaderiindustrin. Vi vet alltså att Nederländerna har vänt sig bl. a. till Sverige för att få stöd för en sådan här embargoåtgärd. Det illustrerar att Sveriges inställning, trots vår relativt blygsamma roll i oljehandeln, kan få betydelse för ett embargo som omfattar flertalet av de länder som är av vikt när det gäller oljehandeln i världen.

Anf. 76 HADAR CARS (fp) replik:

Herr talman! Folkpartiets inställning i Sydafrikafrågan har varit klar och konsekvent. Vi vill att FN och dess säkerhetsråd åstadkommer effektiva sanktioner. Men i avvaktan på dem vill vi göra vad som är möjligt för att bilateralt öka trycket på Sydafrika.

Moderaterna håller sig, Per-Olof Strindberg, med två masker. Den ena är riktad mot de svenska företag som är verksamma i Sydafrika och den opinion som inte finner att rasförtrycket i Sydafrika bör föranleda några särskilda åtgärder från svensk sida. Mot dessa företag och mot den opinionen vill man kunna säga: Vi är emot Sydafrikalagen. Vi är emot särskilda svenska åtgärder mot Sydafrika. Vi vill ge företagen fritt fram att investera i Sydafrika, och vi välkomnar det ökade handelsutbytet.

Mot den andra opinionen, som säkert också är väl företrädd bland moderata samlingspartiets väljare, vill man rikta den andra masken. Man säger: Visst är vi av principiella skäl tveksamma till Sydafrikalagen, men när den nu är antagen, godtar vi den och vill verka i enlighet med den.

Jag tycker att det här inte är fullt rent spel från moderaternas sida. Det vore klarare och riktigare om man bestämde sig för på vilken sida man stod, på de förtrycktas eller på förtryckarnas.

Anf. 77 PER-OLOF STRINDBERG (m) replik:

Herr talman! Beträffande det sista som Hadar Cars sade, så är det naturligtvis Hadar Cars obetaget att göra vilken tolkning han vill av moderata samlingspartiets uppfattning. Det kan ingen hindra honom från. Men denna vantolkning får verkligen stå för honom själv. Jag kan säga till Hadar Cars, och även till C.-II. Hermansson, att när jag tog upp frågan om mänskliga fri- och rättigheter, betonade jag mycket starkt att vi vill fördöma förtryck av mänskliga fri- och rättigheter oavsett var de förekommer.

Det må stå C.-II. Hermansson fritt att komma med pekpinna. Jag anser dock att det jag sade i allra högsta grad hör till denna debatt.

Anf. 78 HADAR CARS (fp) replik:

Herr talman! Mitt problem är inte att lägga in tolkningar i moderata samlingspartiets ståndpunkt. Mitt problem är framför allt att moderata samlingspartiet har två ståndpunkter som är olika och kan tolkas olika. I den moderata framtoningen kommer de olika ansiktena säkerligen att markeras åt olika håll.

Det är detta janusansikte hos moderaterna i denna fråga som jag ser som något djupt nesligt.

Anf. 79 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Per-Olof Strindberg vill stå här i kammaren och uttala sig i allmänhet, men han vill inte göra någonting för att stödja de människor som kämpar mot apartheidregimen och för en tillämpning av de mänskliga fri- och rättigheterna i Sydafrika och Namibia. Moderaterna vill ju avskaffa t. o. m. den mycket beskedliga lagstiftning Sverige har f. n.

Till debatten mellan herrar Strindberg och Cars kan man väl bara framhålla risken när moderata samlingspartiets företrädare förklarar sig vara liberaler, som de ju gör i den allmänna debatten. Då har de också – liksom de andra liberalerna – tydligen blivit kluvna, vilket Hadar Cars mycket värtaligt demonstrerat här.

Anf. 80 PER-OLOF STRINDBERG (m) replik:

Herr talman! När det gäller att verka mot förtrycket i Sydafrika säger C.-H. Hermansson, och Hadar Cars är inne på samma linje, att vi från moderata samlingspartiet ingenting vill göra. Men vad vi har hävdat hela tiden, och understrukt i det särskilda yttrandet, är att för att dessa åtgärder verkligen skall få effekt, bör de vidtas via FN:s säkerhetsråd. Denna princip har vi hävdat hela tiden, och den står vi fast vid.

Det är kanske förvånansvärt för Hadar Cars att man hävdar principer, men vi tillåter oss att göra det.

Andre vice talmannen anmälde att Hadar Cars anhöllit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 81 TAGE ADOLFSSON (m):

Herr talman! Jag skulle vilja efterlysa litet större balans i denna debatt och i agerandet i denna fråga över huvud taget ifrån svensk sida.

Ingen har föreslagit att vi skall bryta eller frysa ned förbindelserna med exempelvis Sovjetunionen, trots att vi alla känner till att man spärrar in politiskt oliktankande på mentalsjukhus i den staten.

Ingen har föreslagit att vi skall frysa ned förbindelserna med Cuba, trots att vi alla känner till att fackföreningsfolk på Cuba sitter inspärrade för sin politiska uppfattnings skull sedan lång tid tillbaka.

Ingen menar i denna kammare att vi skall frysa ned förbindelserna med Vietnam, trots att vi väl känner till hur den regimen kommit till makten och vad den åstadkommit genom våld.

Jag skall inte ge uttryck för några egna värderingar kring regimen i Sydafrika eller den politik som bedrivs där. Jag har under detta år besökt landet i en vecka, och det är alldeles för kort tid för att över huvud taget bilda sig en säker uppfattning. Men jag vill återge den uppfattning som människor som känner till förhållandena där nere har förmedlat till mig. Det är exempelvis missionärer, som verkat där sedan lång tid – en del är födda där. Kontentan av vad dessa människor säger i sin beskrivning av förhållandena för de svarta i Sydafrika är följande.

Den färgade befolkningen i Sydafrika har det i varje fall bättre än vad de färgade har det i något annat land i Afrika. Vad man då närmast jämför med är självfallet de grannstater till Sydafrika där kommunisterna har tagit över. En samstämmig uppfattning bland de människor som lever och verkar där nere är vidare att de svenska företagen liksom andra utländska företag som i dag är etablerade i Sydafrika har varit till välsignelse för alla människor i Sydafrika, för både färgade och vita.

Herr talman! Man skall inte glömma bort en mycket viktig sak i detta sammanhang, som gör den sydafrikanska statens ställning svår, och det är att Sydafrika i dag är den sista utposten mot kommunismen i Afrika. Till sist tror jag att vi skall akta oss för att sätta likhetstecken mellan å ena sidan den färgade befolkningen i Sydafrika, å andra sidan ANC och SWAPO. Det är inte alldeles säkert att det finns så mycket gemensamt dem emellan.

Anf. 82 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Jag skall avstå från att yttra mig om herrar Sven Johanssons och Tage Adolfssons inlägg i den här debatten. Jag tycker att det är snarast pinsamt för svensk politik att vi tvingas lyssna till dem när de framför sin syn på den här frågan.

Jag begärde ordet närmast med anledning av att C.-H. Hermansson efterlyste socialdemokraternas inställning i denna fråga. Jag tror att det står helt klart att socialdemokratin alltid har bekämpat apartheidpolitiken, det rasförtryck som råder i Sydafrika. Det var en socialdemokratisk motion som låg till grund för den Sydafrikautredning som sedan ledde till den lag om förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika vilken har genomförts. Det är också socialdemokraterna som har varit pådrivande när det gäller att bredda den utredning som har till uppgift att se över om vi kan vidga de åtgärder som vi vill vidta mot Sydafrika och dess politik.

Jag vill ge Hadar Cars rätt när han säger att moderaterna agerar med två ansikten. Jag tog upp frågan om breddning av utredningen med dåvarande handelsministern Burenstam Linder. Han var inte alls intresserad av att utredningen, som då bestod bara av en utredningsman, skulle få vidare direktiv och också parlamentariskt inslag. Det var först sedan Björn Molin blev handelsminister som det gick att få denna breddning.

Till herr Hermansson vill jag säga att vi måste gå fram steg för steg i dessa frågor. Förhoppningen är att utredningen, när den nu får ökade resurser och möjligheter att arbeta på ett annat sätt, kanske också får bättre insyn i de

svenska företagens verksamhet och kan leda till att vi får en förstärkning av lagstiftningen.

När det gäller de svenska företagens verksamhet pekar herr Hermansson på den lag om nationella nyckelsektorer osv. som innebär att vissa företag måste sätta upp kommandotrupper. Vi frågar oss vad vi egentligen vet om risken för att de svenska företagen kan dras in i apartheidregimens totalstrategi. Dessa frågor var uppe till diskussion i min interpellationsdebatt med Björn Molin. Socialdemokraternas inställning i denna fråga är alltså helt klar. Vi ställer nu förhoppningar till att den utredning som har blivit utvidgad och som fortsätter sitt arbete också skall kunna lägga fram förslag som kan medföra att vi får möjlighet att vidta ytterligare åtstramningar i våra relationer till Sydafrika.

Anf. 83 SVEN JOHANSSON (c):

Herr talman! Gertrud Sigurdsen intar en något överlägsen attityd. Hon upplever det som pinsamt att det finns andra som har avvikande uppfattningar. Jag förstår att det kan vara pinsamt. När jag väckte min motion var avsikten att jag ville försöka sätta mig in i situationen för de svenska företagen, som ändå betyder så mycket för vårt land, och se om det finns en annan lösning i Sydafrika än den våldslösning som man förutsätter. Jag tror på en fredlig lösning. Varför inte, när fredsrörelserna agerar så starkt, företa en fredsmarsch till Sydafrika och tala ut med de ledande där, tala om för dem hur vi föraktar systemet, något som jag själv gjorde när jag var där nere. Varför skulle vi inte kunna göra detta för att på så sätt hjälpa de svarta? Det är inte minst med tanke på den färgade befolkningen – som har det så oerhört svårt – som jag agerar i frågan.

Till Jan Bergqvist hann jag inte säga att jag har kontakt med rörelserna i Sverige. Med en person som tillhör en sådan rörelse har jag kommit överens om att äta middag. Han är mycket fientlig mot det sydafrikanska systemet och mot de vita där nere. Jag har alltså kontakt med sådana personer också, och det tycker jag att jag kan ha, eftersom jag vill höra vad man har att säga på alla håll. Är det pinsamt att det finns andra röster än de man själv har, tycker jag att det är tråkigt i vårt land.

Anf. 84 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Först vill jag göra den mycket saktmodiga reflexionen att jag tror att ju mindre Sven Johansson och hans riksdagskolleger erinrar om sin beryktade resa till Sydafrika dess bättre är det för deras politiska rykte.

Mera väsentligt är att jag vill framhålla för Gertrud Sigurdsen, att om hon och socialdemokratin är medveten om verkningarna av de förändringar som har ägt rum i Sydafrika under det senaste året – den fortgående militariseringen och indragandet av de utländska företagen i det militärpolitiska komplexet – så mycket mer egendomligt och motsägelsefullt förefaller det mig att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet icke kan stödja de krav som förts fram från vpk:s sida utan helt och hållet går samman med de borgerliga partiernas ledamöter.

Anf. 85 GERTRUD SIGURDSEN (s):

Herr talman! Nej, Sven Johansson, det är inte pinsamt att det finns andra röster som gör sig hörda. Men i denna fråga, där en förkrossande majoritet av medlemmarna av FN har uttryckt sin avsky för apartheidpolitiken, som är någonting unikt, tycker jag att det är pinsamt att i det svenska parlamentet höra sådana åsikter som Sven Johanssons och Tage Adolffssons.

Anf. 86 TAGE ADOLFSSON (m):

Herr talman! Jag vill fråga fru Sigurdsen vad det var som var pinsamt i mitt anförande. Var det den obalans som jag talade om?

Till herr Hermansson vill jag bara säga att mitt politiska rykte tål ytterligare en resa till Sydafrika.

Anf. 87 SVEN JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag har, fru Sigurdsen, inte försvarat apartheidpolitiken, utan jag har fördömt den lika mycket som fru Sigurdsen. Men jag tror att det kanske finns andra vägar att hjälpa ett folk som är förtryckt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 16 för bifall till utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1980/81:1597 av Lars Werner m. fl.

15 § Vatikanstaten

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:14 om Vatikanstaten.

Anf. 88 JAN BERGOVIST (s):

Herr talman! Behöver Sverige få en särskild ambassadör hos påven? Utrikesutskottet tycker att regeringen bör pröva den frågan. Men i sin skrivning går utskottet tyvärr inte in på de många argument som finns för att vi skall hålla fast vid den ordning som vi har i dag. För egen del anser jag att vi drar på oss helt onödiga problem, om vårt land skulle upprätta diplomatiska förbindelser med Vatikanen.

Låt mig från början slå fast att detta är en fråga om utrikespolitik. Diplomatiska förbindelser med påvestolen *påverkar inte* situationen för katolska trosbekännare i vårt land. Detta faktum tror jag att alla är överens om, inkl. ett enigt utrikesutskott.

Vad kan det då finnas för skäl att utnämna en ambassadör vid just den romersk-katolska kyrkans högkvarter? Veterligen har vi inga planer på att utnämna ambassadörer vid den centrala ledningen hos andra inflytelserika religioner -- det må gälla grekisk-ortodoxa kyrkan, muhammedaner, mormoner eller olika synoder som finns när och fjärran.

F. n. sköter utrikesförvaltningen sina kontakter med Vatikanen främst

genom den svenska ambassaden i Rom. På utrikesdepartementet uppger man att det fungerar utan problem. Det finns inte så många direkta ärenden att klara upp mellan Sverige och den katolska minstaten i Rom. De som finns tar Romambassaden hand om smidigt och praktiskt.

Nu säger utrikesutskottet att det kan vara bra om vi här får ett mera kontinuerligt och fördjupat meningsutbyte i internationella frågor. Ja, det kan man säga i allmänna ordalag om de flesta organisationer och stater i världen, både dem som vi har diplomatiska förbindelser med och dem som vi inte har formella förbindelser med.

När det gäller påvestaten skall vi inte bortse från att vi hittills inte har stött på några som helst problem när vi har velat ha informationer som går utöver de direkta bilaterala ärendena mellan Sverige och Vatikanen. På UD har man inget exempel på att Vatikanen inte har ställt upp på samtal och informationsutbyte som vi har bett att få.

Sedan är det en annan sak att Vatikanen själv skulle se det som en positiv gest om vi upprättade officiella förbindelser. Man kan fråga sig: Skall vi då inte vara generösa och kosta på oss den här gesten, speciellt i ett läge där vi ser en del progressiva strömningar inom den katolska kyrkan? Men då kommer vi in på flera av de problem som utrikesutskottet går förbi i sin skrivning.

Först och främst kan vi inte gärna utse en ambassadör som enbart ägnar sig åt Vatikanstaten. Så omfattande kontakter blir det inte fråga om, och det tror jag alla är överens om, i utrikesutskottet, motionärer och alla andra som har yttrat sig i detta ärende. Då blir det alltså någon i utrikesförvaltningen som skall ha detta vid sidan om sina andra uppgifter. Det vore därför mest praktiskt om detta sköttes av någon som är stationerad i Rom. Men nu är Vatikanstatens egna regler sådana, att så fort kontakterna med ett land blir officiella så godtar Vatikanstaten inte att de sker via en person som är knuten till det landets Italienambassad i Rom. För vår del vore det enklast och bäst om Italienambassadören och hans medarbetare företräder våra intressen i Vatikanen – något som ju också sker i dag fast i inofficiella former.

Om vi däremot skulle upprätta diplomatiska förbindelser får de inte gå genom någon som är knuten till den svenska ambassaden i Rom. I stället för att våra kontakter tas, som nu, av någon som är på platsen, skulle vi bli tvungna att ge uppdraget åt någon som får resa fram och tillbaka.

Det kan vara någon som är stationerad i Stockholm, och det kan också vara t. ex. vår ambassadör i Schweiz eller vår ambassadör i Jugoslavien. Ett sådant arrangemang skulle bli dyrare och krångligare. Det skulle inte bli lika enkelt att upprätthålla de löpande kontakterna dag för dag. Sverige skulle kanske oftare bli representerat vid officiella tillställningar hos påven – t. ex. när man firar olika helgons årsdagar eller vad det nu kan vara för officiella högtidligheter som vi nu är utestängda från. Men någon fördel för svensk utrikespolitik är detta knappast.

Till detta kommer att man i svensk utrikesförvaltning just nu brottas med uppgiften att på fem år spara 50 milj. kr. Det är en svår uppgift, och den kommer att leda till drastiska nedskärningar på många ambassader. Skulle vi

Vatikanstaten

skaffa oss en sådan här extraambassadör, som vi egentligen inte behöver, kommer personalen på många håll i utrikesförvaltningen att ställa frågan: Varför skall vi dra ned på sådant som vi vet fyller en viktig uppgift, när man samtidigt slänger ut pengar på nya ambassadörer som inte är absolut nödvändiga?

Arbetet med att spara pengar är en mycket känslig uppgift. Skall vi göra minsta möjliga skada på vår utrikespolitik, så måste arbetet med att spara ske med en positiv medverkan från personalen. Jag tror att man kan säga att denna positiva medverkan finns i dag. Låt oss inte riskera att den försvinner genom sådana här onödiga extrautgifter.

Jag vänder mig alltså mot att upprätta diplomatiska förbindelser med Vatikanen därför att det blir dyrare, det blir krångligare, de löpande kontakterna kan fungera sämre, och man stör arbetet med UD:s sparplan. Men det är inte bara därför. I sin förlängning är detta inte en liten fråga, inte bara en strid om påvens skägg. Utrikesutskottet skildrar Vatikanen enbart i positiva ordalag. Det är inte hela sanningen – kanske inte ens halva. Vatikanstaten är ingalunda en demokrati. Den styrs enväldigt av påvemakten. Vatikanen är dessutom ett av världens mörkaste motståndsfästen mot kvinnans frigörelse. Den är ett helt mansdominerat samhälle. Det är inte möjligt för en kvinna att få en ledande befattning där, och det är t. o. m. otänkbart för de män som styr Vatikanen att ingå äktenskap.

Någon kanske tycker att det är fel att diskutera Vatikanstaten i termer av envælde, av kvinnoförtryck osv. Man kan invända att Vatikanstaten i verkligheten inte är någon nationalstat, att den är högkvarteret för en religiös riktning och att hur det högkvarteret organiseras har att göra med trosföreställningar. Jag kan hålla med om att det kan vara fel att diskutera Vatikanstaten i statsvetenskapliga termer som om den vore en stat. Men problemet är att trots att den i praktiken inte är en stat, så gör den formellt anspråk på att vara det, och det är detta som leder till svårigheter. Ju fler länder som bygger ut sina diplomatiska förbindelser med Vatikanen, desto närmare kommer vi den dag då Vatikanen med fullt medlemskap tar säte och stämma i FN och andra mellanstatliga organisationer. Och om Vatikanstaten går in som fullvärdig medlem i FN, då dröjer det inte länge förrän representanter för andra religioner hör av sig. Det är ingen konst för t. ex. muhammedanerna att bilda en fristat någonstans och sedan begära medlemskap i FN, och sedan följer andra religioner efter. Då får vi de motstridande religiösa riktningarna representerade som medlemsstater i FN och andra mellanstatliga organisationer. Det mellanstatliga samarbetet, som i dag ofta sviktar under påfrestningarna, kan i ett sådant läge bli närmast omöjligt.

Jag vill inte påstå att det finns ett enkelt samband mellan det förhållandet att just Sverige upprättar diplomatiska förbindelser och att vi får den enligt min mening ödesdigra utvecklingen, där FN-arbetet förgiftas av religiösa motsättningar.

Men det finns anledning att vara försiktig. Vi har redan sett en del tendenser. Får jag som exempel ta FN:s befolkningskonferens. Den var

öppen för FN:s alla medlemsstater. Men ändå lyckades Vatikanstaten ordna till det så, att den blev fullvärdig medlem av konferensen och hade full rösträtt.

Jag var med under hela denna befolkningskonferens. Jag deltog också i en av de informella arbetsgrupperna. Jag anser att Vatikanstatens medverkan på FN:s befolkningskonferens fick ett förödande resultat för utgången. Konferensen arbetade med att så långt som möjligt nå enighet mellan de deltagande, s. k. consensusbeslut. Där satt då dessa benhärda motståndare till varje form av familjeplanering och skulle övertalas att gå med på resolutionstexterna. Det handlade bl. a. om att regeringarna borde se till att det fanns tillgång till enkla preventivmedel för de familjer som så önskade.

I arbetsgruppen hade alla länder accepterat dessa formuleringar. Men Vatikanstaten var fortfarande emot och kunde därmed hindra ett consensusbeslut. För att tillmötesgå Vatikanen försvagades texterna ytterligare. Jag anser att detta sedan kom att bli ödesdigert för många enskilda människor. Rent konkret hamnade många i en sämre situation än om FN:s befolkningskonferens nått ett bättre resultat just när det gäller att klart och entydigt slå fast människors rätt till frivillig familjeplanering.

I många länder förekommer en dragkamp, som vi i Sverige numera är lyckligt förskonade från. Å ena sidan har vi grupper som vill förhindra familjeplanering, som är emot att preventivmedel sprids och som vill hindra information om möjligheterna till familjeplanering. Å andra sidan har vi opinionsgrupper – socialarbetare och andra – som ser hur svårt de fattiga familjerna har det, hur mödrarnas hälsa skadas och hur många familjer faktiskt får behålla färre levande barn än de själva vill ha därför att födslarna kommer för tätt. De senare grupperna skulle lättare och snabbare ha fått ett genomslag i sitt opinionsarbete om de i sin hand haft ett enhälligt FN-dokument, som klart slog fast regeringarnas ansvar för att det i varje land skall finnas tillräcklig tillgång på preventivmedel, information och allt detta, dvs. att varje familj har rätt att själv välja hur många barn man vill ha.

Jag vill påstå att just på grund av att befolkningskonferensen hade gett Vatikanen fullt medlemskap, så fick man detta olyckliga resultat.

Jag skall inte ställa något yrkande, men jag hoppas att regeringen tar hänsyn också till den här sidan av saken när den, som det sägs i betänkandet, i kontakt med övriga nordiska regeringar prövar om det verkligen är lämpligt att Sverige upprättar diplomatiska förbindelser med Vatikanen.

Utrikesutskottet har i sitt betänkande inte klarlagt att vi skulle vinna något konkret genom diplomatiska förbindelser och har inte heller kunnat beskriva att vi skulle gå miste om något genom att vi fortsätter med nuvarande ordning. Jag hoppas att regeringen klarar ut för- och nackdelar och inte skyndar i väg på grund av de positiva utskottsskrivningarna.

I detta anförande instämde Lisa Mattson, Valter Kristenson, Kurt Hugosson, Doris Håvik och Lars-Ingvar Sörenson (alla s).

Anf. 89 TORE NILSSON (m):

Herr talman! När jag lyssnade på Jan Bergqvist fick jag en känsla av att också han hade kommit vid sidan av ämnet, åtminstone under en stor del av sitt inlägg.

Jag skall för min del inte yrka avslag på utskottets hemställan. Jag vill tvärtom uttrycka min tillfredsställelse över att utskottet är positivt till upprättandet av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten och min glädje över att socialdemokraterna nu bytt sida. Jag tillhör nämligen dem som här i riksdagen agerat i denna fråga och långt tidigare röstat för ett diplomatiskt utbyte med Vatikanen.

Så tidigt som 1967 hade tvåkammarriksdagen att ta ställning till en motion av bl. a. Sigvard Rimås, vilken – kanske såsom som förtrogen med Vadstenabygden och dess historia från heliga Birgittas tid – ville att frågan skulle utredas.

Frågan har sedan aktualiserats av oss från den borgerliga sidan, med negativa svar från utskott och riksdag.

För snart fyra år sedan väckte jag tillsammans med Per-Erik Nisser motion 1977/78:1022, som i korthet innehåller mycket av det som Evert Svensson och Bertil Zachrisson nu har tagit upp.

Vi säger att vi anser att frågan är viktig. Vi talar om svårigheterna genom att det inte går att ha beskickningen i Italien ackrediterad i Vatikanstaten. Vi säger att det är en fördel för Sverige. Och vi påminner också om de många romerska katoliker som vi har i vårt land i dag.

I sitt betänkande nr 4 påföljande år avvisade utrikesutskottet vår motion och sade att behovet är mycket litet, att de kontakter som behöver ske diplomatiskt är relativt fåtaliga och att det knappast är någon fördel att upprätta en sådan här förbindelse.

Nu svarar utskottet rätt positivt.

Jag minns att vi möttes av spefulla kommentarer i samband med vår motion den gången. Man tyckte att vi kunde syssla med något annat. Men jag anser att vår uppfattning var riktig och att det som utskottet nu skriver är rätt.

Den motion som nu har behandlats har ungefär samma motiv som vi haft tidigare.

Jag har emellertid begärt ordet framför allt för att säga två saker.

Jag vill för det första påpeka att det, i motsats till vad Jan Bergqvist anser, inte behöver röra sig om någon stor kostnad. Jag har inhämtat att Vatikanstaten godkänner att en svensk diplomat som tjänstgör på UD i hemlandet ackrediteras i Vatikanen och står till förfogande och reser ner vid de tillfällen då det är lämpligt eller särskilt aktuellt. Det har säkert inte att göra med religiösa högtider, som den förre talaren insinuerade, utan gäller annat.

Det finns redan liknande ackrediteringar då det gäller just Vatikanstaten. Det kan vara lämpligt att någon av de diplomater som tillhör den katolska kyrkan här i Sverige får detta uppdrag – det kan vara en uppmärksamhet inte

minst mot den nuvarande påven. Han har gett en bild genom sitt framträdande och sin person som har ingett oss stort förtroende.

För det andra anser jag, i motsats till Jan Bergqvist, att åtgärder helst bör vidtas snart och så fort som möjligt – att regeringen verkligen överlägger med de nordiska länderna och utbyter synpunkter i frågan. Jag tror inte att hela den beskrivning som vi nyss fick höra om att det skulle vara dyrare, krångligare och sämre är riktig. Jag tror att det var en alldeles för stark betoning av de svårigheter som kan tänkas.

Hur som helst finns det en mängd människor i vårt land som har precis den uppfattning som utrikesutskottet uttrycker i detta betänkande.

Anf. 90 LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Frågan om upprättande av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten har varit föremål för motionerande under en följd av år. Utskottet har ställt sig avvisande till tanken, men förra året ändrades inställningen. Då behandlades två motioner i ärendet, en från moderaterna och en från folkpartiet. Utskottet betonade värdet av att få tillgång till den informationskälla som Vatikanstaten utgör. Man menade också att det vore lämpligt att överlägga med övriga nordiska länder i frågan.

Årets motion är väckt av socialdemokrater. Det har gjort det möjligt för utskottet att enhälligt gå fram med en starkare skrivning än tidigare för ett upprättande av diplomatiska förbindelser med Vatikanen. Utskottet har t. o. m. låtit sin uppfattning mynna ut i ett tillkännagivande till regeringen, som dock enligt utskottet har att göra den slutliga bedömningen av värdet av sådana förbindelser.

Utskottet anger flera skäl för att upprätta diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten. Den katolska kyrkan har alltid haft god kännedom om vad som händer i världen. Det är kunskaper som också Sverige kan ha nytta av.

På senare tid har emellertid Vatikanstaten kommit att spela en växande roll i världspolitiken. "Härtill bidrar", säger utskottet, "dess verksamhet till värn för mänskliga rättigheter på olika håll i världen, dess aktiva medverkan i olika internationella konferenser samt dess medlingssträvanden i tvister och konflikter. Den nuvarande påvens aktivitet på senare tid understryker Vatikanens internationella orientering även på det politiska planet."

Jag tycker att detta är skäl för att yrka bifall till utskottets hemställan.

Nu säger Jan Bergqvist att detta med att upprätta diplomatiska förbindelser med Vatikanen skulle bli dyrare och krångligare än det nuvarande systemet. Det skulle dessutom störa de löpande kontakterna. Jag tror inte att det är möjligt ens för Jan Bergqvist att riktigt överblicka vad det kan bli för konsekvenser av detta då det gäller både kostnader och administration.

Vi har f. ö. inte gått in på dessa frågor i utskottet utan naturligtvis överlämnat dem åt departementet som ju har att göra det slutliga ställningstagandet.

Jan Bergqvist säger också att det skulle vara risk för att andra religiösa

organisationer så att säga skulle kunna följa katolska kyrkans exempel och bilda en stat. Jag tror nu inte att det är så lätt gjort som det låter. Vatikanstaten har ju mycket gamla traditioner. Dessutom kan väl också sägas att det inom andra religiösa sektorer föreligger andra möjligheter att få sin syn vidarebefordrad genom de statliga institutioner som finns – jag tänker då inte minst på det som sker i detta avseende i arabvärlden.

Jag tror alltså att de farhågor som Jan Bergqvist hyser beträffande de konsekvenser som Sveriges upprättande av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten skulle medföra när det gäller världspolitiken är ganska överdrivna. Jag tror inte heller att det som här nämndes om Vatikanens inflytande på befolkningskonferensen i nativetsfrågan har så mycket med den aktuella frågan att göra. Jag anser att jag lugnt kan överlämna åt utrikesdepartementet och regeringen att bedöma värdet av upprättandet av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten. Jag hoppas för min egen personliga del att denna bedömning skall leda till att vi får sådana förbindelser.

Anf. 91 JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Linnea Hörlén sade att jag kanske inte kan överblicka vilka kostnader och vilket administrativt krångel det kan bli fråga om, om vi får en sådan här ny ambassadör. Men så mycket kan jag väl ändå överblicka att det självfallet måste bli osmidigare, dyrare och mera opraktiskt om man förvägras rätten att sköta denna verksamhet på platsen. I dag sköts förbindelserna av personer som redan finns i Rom. Med den nya ordningen måste det ordnas så att folk skall resa fram och tillbaka, och det är självklart att det blir både dyrare och krångligare.

Jag tycker att Linnea Hörlén också litet grand borde oros över hur besvärligt det nu är att genomföra UD:s sparplan. Även om man inte skulle gå så långt att man spar alla de 50 milj. kr. det här gäller utan kanske kan spara 30 eller 40 milj. kr., blir det fråga om mycket drastiska nedskärningar på sina håll av en verksamhet som vi vet fyller en uppgift. Bör vi ändå inte när det gäller Vatikanen vänta till dess att man ser att den nuvarande formen stöter på hinder, dvs. att man med nuvarande informella ordning inte kan föra de samtal som behövs, inte kan få de informationer som man vill ha osv. Vi har ju ännu inte kommit dithän. Att då sätta i gång och göra nya arrangemang som utan tvekan blir både dyrare och krångligare, finns det ingen anledning till.

Sedan sade Linnea Hörlén att jag kanske överdrev, när jag talade om vad som förevarit på befolkningskonferensen. Det konkreta fallet följde jag under hela konferensen, och jag har sedan försökt att följa med hur opinionsbildningen gått i en del latinamerikanska länder och i vilken mån man använt sig av dokument från befolkningskonferensen.

Vi hade nu i höst i FN uppe frågan om en konvention mot religiös intolerans. Det var mycket svåra förhandlingar, och Sverige var under ett stadium av förhandlingarna på väg att rösta mot konventionen, om förhandlingarna stannat där. Om en sådan situation uppstår att det såsom

medlemsländer med rösträtt och möjlighet att hindra consensusbeslut kommer in "länder" som inte är länder utan endast företrädare för religioner, då blir det problem. Jag tycker att vi skall vara medvetna om den risken redan i dag. Om vi inte är det nu, kan det bli för sent.

Anf. 92 STURE PALM (s):

Herr talman! Tore Nilsson sade att socialdemokraterna hade bytt sida i fråga om erkännande av Vatikanstaten. Det är inte riktigt. Vid förra årets riksmöte uttalade utrikesutskottet att detta vore en lämplig fråga för de nordiska utrikesministrarna att resonera om, när de träffades vid sina årliga sammankomster. Ett par nordiska länder erkänner nämligen Vatikanstaten, medan tre nordiska länder inte gör det. Vi menade i fjol att det vore lämpligt om de tre nordiska länder som inte erkänt Vatikanstaten kunde föra ett resonemang om den här frågan och komma fram till ett enhetligt uppträdande.

I år frågade vi i utskottet om utrikesministrarna hade talat om den här saken vid sina sammankomster, och vi fick klart för oss att samtalen förts närmast på tjänstemannanivå. Det är mot den bakgrunden som vi vill att riksdagen anmäler för regeringen att vi förväntar oss att man på ministernivå fullgör fjolårets beställning och talas vid om lämpligheten av att erkänna Vatikanstaten. En rad länder har ju erkänt Vatikanstaten. Antalet har ökat under senare år.

Jag föreställde mig att utskottets företrädare skulle ha gått igenom materialet från utskottsbehandlingen litet grundligare. Vad även vi socialdemokrater har skrivit under på är följande:

"Utskottet finner det naturligt att de nordiska regeringarna utbyter synpunkter i denna fråga för att utröna om en likartad inställning numera föreligger beträffande värdet av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten.

Utskottet utgår ifrån att den svenska regeringen efter sådana överläggningar bedömer huruvida det framstår som ändamålsenligt att uppta diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten."

Denna skrivning är alltså en påminnelse till regeringen om att fullfölja ett beslut från föregående år att resonera med våra nordiska brödrar om hur man vill ha det och för att uppnå ett enhetligt uppträdande i den här frågan.

Anf. 93 LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag är självfallet ense med Jan Bergqvist om att det finns anledning att fundera över den ekonomiska sidan av ett eventuellt upptagande av diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten, men jag är inte klar över huruvida det skulle röra sig om kostnader i den storleksordning som Jan Bergqvist nämner. Som jag sade i mitt föregående anförande tycker jag att den ekonomiska sidan måste finnas med i den bedömning som regeringen har att göra av den här frågan.

När det gäller det sätt på vilket vi nu får information från Vatikanstaten

genom vår ambassadör i Rom ansåg Jan Bergqvist att det inte finns något exempel på att vi genom den ordningen skulle ha råkat illa ut. Det kan jag väl också instämma i, så långt jag känner till det hela. Men vi vet heller inte vad vi har gått miste om i fråga om information som vi skulle ha kunnat få på ett naturligare sätt genom de kanaler som Vatikanstaten förfogar över.

När det gäller talet om överdrifter i samband med befolkningskonferensen vill jag påpeka att det lät – så som Jan Bergqvist lade ut texten – som om det steg vi ifrån Sveriges sida eventuellt skulle ta för att få bättre förbindelser med Vatikanstaten skulle kunna medföra sådana konsekvenser som att Vatikanstaten skulle kunna bli upptagen som en stat bland stater i FN och andra liknande sammanhang. Det är den betydelsen av det här steget som enligt min mening innebar en överdrift från Jan Bergqvists sida.

Anf. 94 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag skall bara i korthet beröra två punkter i Jan Bergqvists anförande.

Jag var också ledamot vid befolkningskonferensen i Bukarest. Det är helt fel att säga att det förhållandet att The Holy Seat, dvs. Vatikanstaten, hade fullt säte på konferensen innebar negativa konsekvenser för befolkningskonferensen. Den uppfattning som där rädde var precis den motsatta. Motståndet mot familjeplanering över huvud taget har varit starkast i den katolska världen. I förarbetet ansågs, att om Vatikanstaten icke skulle bli representerad skulle det innebära att kanske hela den katolska världen tog avstånd från besluten vid befolkningskonferensen och uppföljningen av den. Det förhållandet att påvestolen fanns representerad vid konferensen bidrog till att underlätta arbetet, och därigenom blev också frågan om befolkningspolitik en realitet i de katolska länderna.

Till sist efterlyser Jan Bergqvist en helt annan sak, nämligen belägg för att de kontakter vi nu har med Vatikanstaten inte har varit till fyllest. Jan Bergqvist var kanske inte själv närvarande i utskottet när vi fick en föredragning i den här frågan, och jag kan bara säga ifrån att vi har belägg för att de kontakter vi tidigare hade och vilka då i många avseenden kunde betraktas som till fyllest i dag inte är det. Det upplevs som ett önskemål att få sådana kontakter med Vatikanen att vi erhåller större möjligheter än i dag att få information.

Anf. 95 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Vi är från vpk:s sida mycket kritiska mot de glidande formuleringarna i utskottsbetänkandet och hade naturligtvis mycket hellre sett ett konkret och direkt avstyrkande, som utskottet tidigare har gjort.

Jag instämmer till stora delar i det anförande som Jan Bergqvist tidigare har hållit. Det finns uppenbarligen skäl till att inte ha sådana förbindelser med Vatikanstaten som krävs i motionen. Påverkan utövas av påvekyrkan på många olika sätt i världspolitiken, speciellt i tredje världen, och det är ingen positiv påverkan. Därför finns heller ingen anledning för Sverige att upprätta diplomatiska förbindelser och ge Vatikanstaten denna status. Vi skulle

mycket hellre ha sett ett klart och entydigt avstyrkande i utskottet i likhet med tidigare.

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Anf. 96 JAN BERGOVIST (s):

Herr talman! Det är riktigt att Ingrid Sundberg var med på befolkningskonferensen som svensk delegat, men hon var inte med i den informella arbetsgrupp som leddes av Carl Wahren och som just hade hand om resolutionstexterna, som handlade om familjernas rätt till familjeplanering och regeringarnas ansvar för att se till att det fanns tillgång till medel för familjeplanering.

I den arbetsgruppen var det flera länder på den katolska sidan – bl. a. Argentina och Brasilien – som gick med på den föreslagna resolutionstexten. Till slut var man överens om att markera att alla regeringar har ett ansvar för att se till att de människor som så önskar kan få tillgång till frivillig familjeplanering. Men Vatikanstaten sade nej. Eftersom arbetsgruppen arbetade efter *consensusprincipen* luckrade man då upp texten.

Det har konkret inneburit att opinionsgrupper i många länder som slagits för att få bort lagar som förbjuder spridning av preventivmedel och upplysning om preventivmedel fått större svårigheter än om de i sin hand hade haft ett FN-dokument som klart och tydligt slagit fast regeringarnas ansvar i detta hänseende.

Ingrid Sundberg har också fel när det gäller frågan om det fördjupade meningsutbytet. Man kan i allmänna ordalag uttrycka synpunkten att vi borde fördjupa vårt meningsutbyte med Vatikanen. Men hittills har det inte varit några problem att utbyta informationer med Vatikanen. Hittills har det gått att få till stånd meningsutbyten med Vatikanen, om Sverige så önskat.

Är det något fel på kontakterna beror det snarare på passivitet från svensk sida. I så fall har svensk utrikesförvaltning inte tagit de initiativ till samtal och informationsutbyte som några här tycker skulle vara önskvärda. Men det är inte så att Vatikanen har vägrat några samtal därför att vi fortfarande har informella kontakter. Så länge vi inte stött på den gränsen att det blir omöjligt att få fram vad vi från svenskt håll bedömer som viktiga informationer – tycker jag att det, med tanke på alla de invändningar som kan resas mot detta, inte finns anledning att ändra en ordning som har fungerat tillfredsställande och som har alla förutsättningar att fungera tillfredsställande också i fortsättningen.

Anf. 97 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, som Jan Bergqvist sade, att Vatikanstaten motarbetade den lydelse som resolutionen skulle ha haft. Men jag bad Jan Bergqvist bedöma vilket resultatet av befolkningskonferensen skulle ha blivit om Vatikanstaten över huvud taget inte hade varit representerad. Just därför att Vatikanstaten var representerad i detta internationella sammanhang blev konferensen offentliggjord, man blev medveten om den i de katolska länderna – låt vara att man inte hade den

Vatikanstaten

önskade resolutionen att sätta i händerna på människor. När det gäller barnbegränsning – det vågar jag faktiskt påstå – är det inte fråga om huruvida man håller en resolution i handen eller inte.

När det gäller våra förbindelser med Vatikanstaten vill jag till Jan Bergqvist säga att det var en tid när det fanns personliga nära kontakter mellan svensk officiell representation i Rom och representanter för Vatikanstaten. Det gjorde att vi på den tiden inte hade några svårigheter att få de informationer som andra länder med officiell representation fick.

I dag görs den bedömningen att de länder – däribland två skandinaviska – som har denna officiella representation har tillgång till en annan information än vad som står Sverige till buds.

Anf. 98 JAN BERGOVIST (s):

Herr talman! Det var ju en snygg formulering som Ingrid Sundberg levererade, att barnbegränsning klarar man inte genom att hålla en resolutionstext i handen. Men bortse inte från vad saken gällde! Om Vatikanstaten inte hade fått rösträtt på konferensen, hade vi kunnat få en resolutionstext som klart och entydigt slog fast en regerings ansvar för att ge sina medborgare tillgång till frivillig familjeplanering. Det hade varit av stort värde för många grupper i deras opinionsarbete, om de hade kunnat peka på att "här har vi ett FN-dokument som alla medlemmar i konferensen står bakom, och det säger att vår regering skall se till att detta sker". Det hade varit en stor skillnad, och den kan man inte bortse från.

Ingrid Sundberg för ett väldigt vagt tal när hon säger att våra informationer och vårt meningsutbyte inte svarar mot våra behov. Jag har varit i kontakt med utrikesdepartementet i olika sammanhang. Jag har fått beskedet att man aldrig har vägrats information som man har begärt. Saknas det någonting – vad det konkret skulle vara vet jag inte, men Ingrid Sundberg antydde att hon visste någonting – beror det inte på den form för förbindelserna som vi har i dag, utan det beror i så fall på svensk passivitet. Det är inte så att informationer hittills har vägrats oss. Tills vi har stött på den gränsen går det inte att säga att vi måste utnämna en ambassadör. Vi har ännu inte i praktiken sett att det finns ett sådant behov.

Anf. 99 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Låt mig bara tillägga: Vi har inte vägrats informationer. Men den stora skillnaden är att nu får vi be om informationer – om vi har officiella diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten blir det ett ömsesidigt utbyte av informationer.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkanden

1981/82:15 om verksamheten inom Europarådet

1981/82:16 om verksamheten inom Nordiska rådet

Vad utskottet hemställt bifölls.

17 § Tilläggsbudget I: försvarsdepartementets verksamhetsområde

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1981/82:12 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 såvitt avser försvarsdepartementets verksamhetsområde (prop. 1981/82:25).

Anf. 100 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! I konsekvens med vad vi från vpk tidigare har sagt i denna fråga yrkar vi avslag på regeringens förslag om tilläggsanslag. Vi anser att prisregleringsmedlen för det här budgetåret skall hållas inne.

Det är naturligtvis fråga om en anslagshöjning – det behövs inga tolkningar av utskottet eller några citattecken kring kraven i vpk-motionen för att klargöra det. Försvaret får full kompensation för inflationen. Vi konstaterade för bara några dagar sedan att det i detta läge har medfört att speciellt det militära försvaret, som är den stora komponenten i sammanhanget, har fått mer pengar än det egentligen skulle ha. De sjunkande reallönerna har medfört att priskompensationen har gått upp till belopp som försvaret egentligen inte skulle ha haft. Eftersom priskompensationens konstruktion är sådan att man gynnas när inflationen är högre än löneökningarna finns det all anledning att dra in av överkompensationen.

Man kan fråga sig när försvarsdepartementet skall slå till bromsarna. Systemet med bemyndiganden, uppföljning av bemyndiganden och priskompensation gör att man hela tiden är inne i en karusell. Man kan alltid hänvisa till tidigare fattade beslut och säga att nu måste vi fullfölja detta, nu måste vi ge militärapparaten vad vi har lovat den, annars kan den inte göra de beställningar den behöver, bedriva den verksamhet som är planerad osv.

På det sättet finner man alltid en ursäkt att hela tiden späda på de militära anslagen. Någon gång måste man ta ställning och slå till bromsarna, och det här sättet med bemyndigande är egentligen en stor och väl uttänkt apparat för att förhindra den ökade stegringen av de militära anslagen.

Sedan vet vi också att statliga myndigheter i gemen, och det gäller inte minst försvaret – det vet jag av egen erfarenhet – har en tendens att alltid försöka att förbruka de anslag de får, oavsett om det behövs eller inte. Det påverkar ju deras äskanden för nästa budgetår, och har de inte förbrukat de anslag de har fått blir det svårare att hävda att de behöver samma summa nästa år, med priskompensation pålagd igen.

Det kommer man inte heller åt, om man hela tiden sluppt beviljar de här

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

*Tilläggsbudget I:
försvarsdeparte-
mentets verksam-
hetsområde*

*Tilläggsbudget 1:
försvarsdeparte-
mentets verksam-
hetsområde*

priskompensationerna på bemyndigandeanslag och andra anslag. Det är därför det måste sättas stopp någon gång.

Det här kommer vi säkert att få återkomma till åtskilliga gånger. Jag nöjer mig för dagen med att yrka bifall till vpk:s motion i ärendet.

Anf. 101 GUNNAR OSKARSON (m):

Herr talman! Vad vi behandlar i dag är dels prisregleringsbemyndiganden på tidigare beslutade objekt, dels bemyndiganden för vissa objekt under huvudprogrammet Marina förband, dels slutligen ett beslut att anvisa medel på tilläggsbudget I för budgetåret 1981/82.

I fråga om prisregleringsbemyndigandena framgår beloppen på s. 2 i utskottets betänkande. En förutsättning för att de medel som står till förfogande skall kunna utnyttjas på ett rationellt sätt är att dessa bemyndiganden beviljas i enlighet med propositionen och i enlighet med vad utskottet också föreslår.

Nu säger Oswald Söderqvist att här är det inte fråga om försvarets pengar utan det är fråga om anslag. Nej, Oswald Söderqvist, det är det inte. Detta är prisregleringsmedel som försvaret har fått på grund av kostnadsstegringarna.

Jag förutsätter att Oswald Söderqvist håller fast vid det försvarsbeslut som fattades 1975. Oswald Söderqvist vet lika väl som jag att vi inte har någon möjlighet att ändra på det nu. Nästa år är det dags för ett nytt försvarsbeslut, men intill dess står beslutet från 1975 fast.

Jag hörde aldrig Oswald Söderqvist eller någon annan från vpk göra några invändningar under de första åren som det nuvarande försvarsbeslutet gällde, då försvaret inte fick kompensation för kostnadsstegringarna och man på grund därav tvingades avstå från anskaffning av materiel och också tvingades att ställa in repetitionsövningar – två områden där det är mycket angeläget för försvaret att upprätthålla standarden. Jag är också övertygad om att när vi kommer till bokslutet för det här femåriga försvarsbeslutet kommer vi att konstatera att försvaret icke har kunnat uppfylla 1975 års försvarsbeslut. Och vad beror det på? Jo, det beror på brist på medel.

Om försvaret nu har fått tillfälle att i viss utsträckning rätta till de här bristerna, tycker jag nog att det är egendomligt om man skall förmäna försvaret den rätten.

Det andra som jag vill säga ett par ord om är objektbemyndigandena vad gäller marinen. När det gäller de saker som det här är fråga om – ytattackfartyg, bevakningsfartyg, ubåtar – vet vi allihopa hur angelägna dessa är för marinen. Det kommer att under det pågående budgetåret ta 91 miljoner i anspråk, men det tas av försvarets budget. Det är inte några nya pengar. Därför har jag väldigt svårt att förstå Oswald Söderqvists argumentation. Han säger att han känner väl till försvaret, och det tror jag att han gör. Då tycker jag nog att Oswald Söderqvist också skulle kunna förstå försvarets situation, då jag förutsätter att Oswald Söderqvist är lika angelägen som jag om att vi har ett starkt försvar.

Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 102 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag tycker att den argumentation vi har hört här precis talar för riktigheten av vad jag sade i mitt anförande tidigare. Det är alltså fråga om karusellen med bemyndigandeanslag och uppföljning av tidigare objekt som man hela tiden hänvisar till. Jag känner igen det från andra områden också. Det är liksom inte möjligt att så att säga ta igen det som man eventuellt förlorade i början av den här femårsperioden, då nettoprisindex kanske fick den andra motsvarande effekt som nämnts. Försvarets anslag är ändå så pass stora att det inom den här omfattande budgeten måste finnas möjligheter till omföringar, besparingar på andra sektorer och annat. Man får ju spara på alla andra samhällsområden i dag, som jag vid upprepade tillfällen har sagt.

Det är märkligt att man när det gäller försvaret aldrig skall åläggas att göra de allra minsta jämförelser med övriga samhällsområden. Där skall det inte vara några besparingar. Det måste ju finnas möjligheter t. ex. i marinens budget – marinen har i alla fall ett anslag som uppgår till över 2 miljarder – att plocka fram de miljoner som behövs för att genomföra de här objekten. Det vill man inte, utan man vidhåller stenhårt att man skall få de pengar som har utlovats tidigare, och man skall få priskompensation t. o. m. i det här läget då det är fullt klart att det är fråga om en överkompensation.

Jag tycker fortfarande att det är fullt klart att man bör se mera restriktivt på det hela och inte tillåta den här karusellen att fortsätta att snurra. Någon gång måste man sätta stopp.

Anf. 103 GUNNAR OSKARSON (m):

Herr talman! Visst skall försvaret spara, liksom man skall spara på alla andra områden inom vårt land. Det är vi överens om. Så sent som i förra veckan godkände vi just ett utskottsbetänkande som gick ut på att besparingar skulle göras på försvarets område.

Jag kan inte hålla med Oswald Söderqvist, när han säger att det här är belopp som försvaret inte skulle ha haft. Tvärtom, måste jag säga, är detta belopp som försvaret är berättigat till.

Sedan säger Oswald Söderqvist en annan sak som jag heller inte kan underlåta att kommentera. Han säger att militären har en tendens att förbruka de medel som står till förfogande vare sig de behövs eller inte. Jag vill mycket bestämt vända mig mot det talet, därför att så är inte förhållandet inom försvaret.

Man kan diskutera priskompensationen, och det har försvarskommittén gjort. Den har kommit med ett förslag om ett system eller åtminstone om linjerna för ett system, där man blir mera följsam i fråga om kostnadsutvecklingen. Vi är överens om att det priskompensationssystem som vi har haft och har i dag har sina brister. Vi har varit överens också om att vi skall söka komma fram till ett nytt system. Nu har vi att se fram emot vad det blir av detta och hur det kommer att slå i sin tillämpning.

Tisdagen den
8 december 1981

*Tilläggsbudget I:
försvarsdeparte-
mentets verksam-
hetsområde*

Anf. 104 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Gunnar Oskarson vet lika väl som jag att i de besparingspropositioner, som han talar om och som varit under behandling alldeles nyligen, för försvarsdepartementets område i realiteten inte har betytt någonting alls. Det diskuterade vi här för några dagar sedan. De besparingar, 200–300 miljoner, som man föreslagit på denna stora budget är detsamma som ingenting. De har dessutom i realiteten bara betytt att man skjutit upp vissa investeringar, t. ex. kasernreparationer och värnbyggande, medan man på intet sätt tvingat militärapparaten att dra in.

Det är faktum, och jag vidhåller fortfarande att försvarsdepartementets område är det enda område i svångremspolitikens Sverige som inte behöver vidkännas några reella indragningar och nedskärningar av sin verksamhet.

Sedan till frågan om att förbruka anslag. Var och en som arbetat med budgetering och planläggningsarbete inom statsapparaten och inom den militära sektorn – och det har jag gjort ganska mycket – vet att det finns en tendens att försöka förbruka de anslag man har fått under innevarande budgetår. Gör man inte det har man dåliga möjligheter att äska samma anslag för nästa budgetår. Då kan myndigheterna när det manglas säga: Men i fjol förbrukade ni inte detta belopp, därför måste ni vidkännas en nedskärning i år.

Detta gäller inte bara det militära systemet, utan många andra områden inom statsförvaltningen också, tyvärr.

Man ser alltså till att sätta snurr på pengarna vare sig det behövs eller inte. Kan man inte göra det på annat sätt kan man lägga ut bemyndiganden till civila firmor t. ex. med de pengar man har kvar på bemyndigandeanslaget för året. Sedan kan man peka på detta och säga att vi har lagt ut dessa beställningar och måste få fullfölja dem, och så måste vi ha mera pengar. Så går karusellen vidare hela tiden, och detta måste brytas.

Anf. 105 GUNNAR OSKARSON (m):

Herr talman! Får jag först säga i fråga om besparingar, att det är ett faktum, fastslaget av utskottet och riksdagen, att även försvaret har gjort besparingar. Det går inte att komma ifrån.

Sedan vidgar Oswald Söderqvist sitt påstående och säger att alla statstjänstemän, om jag förstod honom riktigt, sitter vid budgetårets slut och bryr sina hjärnor med att hitta på objekt, så att de förbrukar pengarna, för att ha motivering för anslag nästa år.

Låt mig mycket bestämt vända mig mot detta påstående. Detta är icke sanning.

Får jag ta upp en sak till. Det gäller de marina bemyndigandena nu, bevakningsfartyg, ytattackfartyg och ubåtar. Såväl departementschefen som utskottet har poängterat att dessa är mycket angelägna ur försvarets synpunkt. Men de är också mycket välkomna ur sysselsätningssynpunkt för Karlskronaområdet. Den saken tycker jag man inte helt skall bortse från i detta sammanhang. Även om försvarsbeställningarna är till för försvarets del

och för att få ett effektivt och starkt försvar, så är det inte något fel om man kan slå två flugor i en smäll och även gagna sysselsättningen i ett område som har verkliga sysselsättningsbekymmer. Det tycker jag snarare är en fördel.

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

*Tilläggsbudget I:
försvarsdeparte-
mentets verksam-
hetsområde*

Anf. 106 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! I frågan om förbrukning av anslag kommer vi antagligen inte att bli överens. Det är ett faktum att det förhåller sig så som jag sagt. Det finns aktuella exempel härpå, som cirkulerat i massmedia de senaste veckorna. Även om uppgift står mot uppgift, gäller detta faktum också inom det militära systemet – det vet jag av egen erfarenhet.

Vad sedan beträffar sysselsättningsfrågan, som jag kom in på, är det självklart att man aldrig någonsin kan motivera försvarsanslagets användning med sysselsättningspunkter. Det är naturligtvis bra om sysselsättningen kan främjas, men det finns tillräckligt många utredningar internationellt, från FN, från finska LO osv., t. o. m. från USA – som tydligt och klart visar att varje i civil verksamhet investerad penningenheter ger mycket större effekter på sikt, mycket bättre utfall i samhällsapparaten i stort, än motsvarande investering i den militärindustriella verksamheten. Det tycker jag att man skall hålla i minnet när man börjar tala om sysselsättningseffekter av försvarsmaterielproduktionen. Det är en omväg som inte är effektiv. Det vore mycket bättre att direkt satsa på en effektiv, lönsam och bra civil produktion, om man vill främja sysselsättningen. Klart är dock att det i den mån försvarsställningar främjar sysselsättningen, är det inget fel. Men man skall inte ta en sådan effekt till intäkt för att lägga ut sådana beställningar.

Anf. 107 GUNNAR OSKARSON (m):

Herr talman! Jag tycker att Oswald Söderqvist bör kunna uppfatta vad jag sade. Jag framhöll att beställningar av och kostnader för försvarsmateriel enbart syftar till att skapa ett starkt och effektivt försvar. Det går aldrig att motivera pengar till försvaret med sysselsättningskäl. Men jag sade också att om man kan slå två flugor i en smäll – och de två sista meningarna i Oswald Söderqvists anförande tyder på att vi följer samma linje – är detta i varje fall inte till skada för vare sig sysselsättningen eller försvaret utan tvärtom till gagn för båda. På den punkten kunde vi väl ändå vara ense.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1–8

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 16 för motion 104 av Lars Werner m. fl.

Mom. 9–11

Utskottets hemställan bifölls.

18 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1981/82:16 om statistik beträffande spontana aborter (missfall)

Utskottets hemställan bifölls.

19 § **Psykiatrisk hälso- och sjukvård m. m.**

Föredrogs socialutskottets betänkande 1981/82:17 om psykiatrisk hälso- och sjukvård m. m.

Anf. 108 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Svensk psykiatri är en mycket märklig sektor av samhället. Först och främst är den ett slutet område. Jag tycker att det är märkligt hur likgiltig svensk arbetarrörelse har varit när det gäller denna samhällssektor, där under årtionden nedtryckta och utslagna människor ur arbetarrörelsens egna led i så stor utsträckning stoppats undan.

Det är märkligt att det först på vpk:s initiativ har blivit debatt i riksdagen på det här området, trots att patientorganisationer och professionella kritiker ropat på riksdagens uppmärksamhet.

Svensk psykiatri skiljer sig också från flertalet andra jämförbara länders psykiatri, och den skiljer sig på ett beklämande sätt. Det är ingen slump att Riksförbundet för social och mental hälsa har anmält den svenska psykiatrin till Europadomstolen och till Europarådets kommission för mänskliga rättigheter. Det är dess värre en synnerligen välmotiverad anmälan.

Tvångsintagningarna inom svensk psykiatrisk vård tillhör både nationellt och internationellt det mest abnormala på området. De utgör en mycket allvarlig medborgarrättslig fråga. Vid en beräkning, baserad på 100 000 invånare, har det visat sig att tvångsintagningar av detta slag i Sverige är ca 4 gånger så många som i Danmark, 7 gånger så många som i Storbritannien, 8 gånger så många som i Italien, 20 gånger så många som i Sovjetunionen och 40 gånger så många som i Tyska demokratiska republiken.

Antalet tvångsomhändertagna inom den svenska psykiatriska vården är nästan tre gånger så stort som antalet fångar. En fullständigt abnorm bild visar också variationerna i tvångsintagningar mellan olika delar av landet.

Av en patientinventering från 1979 framgår exempelvis att frekvensen tvångsintagningar i olika län kan variera i proportionerna 1 till 5. Detta visar med skrämmande tydlighet vilket rättsligt och diagnostiskt godtycke som existerar. Människor inspärras på de mest lösliga grunder. Det är en mätare på den dåliga vetenskapliga standarden i hela systemet.

Vad säger då riksdagens socialutskott om dessa otroliga förhållanden?

Ja, utskottets betänkande är nästan lika otroligt som psykiatrens egen verklighet. Man påstår helt framt att utvecklingen redan är på väg dit motionärerna syftar, och med det avstyrker man motionerna.

Betänkandet ger en fullständigt falsk och idealiserande bild av förhållandena. Det undviker alla problem. Det är glättat och undvikande skrivet.

Utskottet tar över huvud taget inte ställning till tvångsfrågans abnorma läge. Inte med ett ord berör man jämförelserna med andra länder. Man intresserar sig inte ett dugg för att analysera varför läget är som det är i Sverige. Detta sker trots att denna fråga har varit uppe till debatt i kammaren flera år i följd. Utskottet upprepar stereotypa sina vanliga fraser och går inte in på de verkliga problemen. Detta är oansvarigt och innebär misskötsel av en stor social fråga.

Det är, herr talman, i och för sig sant att det sedan ett antal år finns planer på en försiktig reformering av den psykiatriska vården i Sverige. Det är sant att denna reformering i begränsad skala har inletts. Men utskottet tycks vara fullständigt omedvetet om det verkliga läget och skrämmande likgiltigt inför de problem som tornar upp sig.

Utskottet vill inte ta i tvångsfrågan. Utskottet gör ingen värdering av de inledda reformernas praktiska genomförande. Sanningen är ju den, att det med den nuvarande takt kommer att ta minst tre generationer att avveckla de gamla mentalsjukhusen.

Utskottet har ingenting att säga om RSMH:s – Riksförbundet för social och mental hälsa – anmälan till Europakommissionen. I byråkratisk solidaritet med systemet, sjukhuscheferna och landstingsdirektörerna tiger man om denna pinsamma affär.

Utskottet har ingenting att säga om övergreppen, om misshandelsfallen, som avslöjas på institution efter institution. Utskottet varken ser eller bryr sig om de svårigheter som man möts av i samband med de inledda förändringarna.

Man talar i vaga, allmänna ordalag om en övergång till mer öppenvård i stället för institutionsvård. Men samtidigt vet utskottet och alla andra vem som förutsätts ta hand om den öppenvård som skall avlösa slutenvården. Det är kommunerna, som förutsätts att från i stort sett ingenting kunna bygga upp öppenvårdscentraler med behandlingsresurser och anknytning till den sociala sektorn.

Och vad gör regeringen med kommunerna? Man använder dem som slagpåse i en reaktionär och ekonomiskt felaktig finanspolitik. Kommunerna skall strama åt. Den viktiga uppbyggnaden av öppenvården förutsätts ske i ett klimat där kommunerna är under stark ekonomisk press på grund av den borgerliga politiken. Varifrån skall resurserna komma för den nya öppenvården? Varifrån skall pengarna komma till vidareutbildning av personal för de helt nya uppgifter och det nya arbetsinnehåll som kommer att finnas i en växande öppenvård?

I en kammardebatt förra året om psykiatrin fällde Gabriel Romanus yttrandet, att förändringarna inom psykiatrin skulle medföra att den blev billigare. Är det så socialutskottet ser på den här frågan? Ser man inte problemet som det framstår i praktiken? Öppen vård sparar vissa kostnader. Men den kräver också nya. Den skall byggas upp från grunden – den existerar knappast i dag i kommunal regi. Personalen får andra uppgifter, arbetet en

annan inriktning. Utan tillräckliga resurser blir detta ju förr antingen så, att en mängd människor kommer att lämnas utan stöd och behandling, eller så, att de gamla institutionerna konserveras i minst 50 år framåt. Det är märkligt att denna allvarliga problematik inte föranleder minsta tanke från socialutskottet. De 10 000 människor som enligt förrre överinspektören för mentalvården i onödan befinner sig på mentalsjukhusen väger tydligen lätt i förhållande till regeringspartiernas trohet mot Milton Friedmans ekonomiska idéer.

Herr talman! Detta tillstånd kan inte få fortsätta. Det måste bli slut på statens och riksdagens likgiltighet och ovilja att se problemen i ansiktet. Riksdagen måste ta sitt ansvar. Eljest riskerar den försiktigt spirande reformen att stanna upp.

En radikal lagändring måste genomföras då det gäller omhändertaganden. En kvalificerad rättslig prövning måste införas. Tvångsomhändertagandenas antal måste drastiskt reduceras. Detta är en medborgerlig fri- och rättighetsfråga av största vikt.

Kommunerna måste garanteras resurser för att bygga upp öppenvården. Det får inte bli så att människor blir kvar på mentalsjukhusen och kvar i destruktiva miljöer, därför att ingen eljest bryr sig om dem.

Den fackliga rörelsen måste i en helt annan utsträckning än nu engageras för den här reformen. Fackföreningsrörelsen spelade en stor roll som stöttepelare när man genomförde den stora psykiatriska reformen i Italien. En förnyelse av utbildningen, en demokratisk vårdstruktur och organisation måste införas. Likgiltiga eller fördomsfulla attityder måste aktivt bekämpas av de fackliga ledningarna.

Slutligen måste en sak stå klar för alla politiskt verksamma. Psykiatri är ingen teknisk fråga eller expertfråga – lika litet som kärnkraften eller datorisering är det.

Den är i sin grund en politisk fråga. Den är en fråga om medborgerliga rättigheter. Den är en fråga om mänsklig värdighet. Den är en fråga om hur man uppfattar och ser på människans relationer och förhållande till samhället. Den är en fråga om utslagning och en fråga om makt.

Därför angår den här frågan oss parlamentariker. Det angår oss, ifall man har en psykvård som tar människan på allvar eller en psykvård som söker orsakerna till psykiska avvikelser hos människan själv. Det ena synsättet leder till en aktiv, skapande behandlingssyn. Det andra leder till döljande av orsaker och förvandling av det mänskliga själslivet till en fråga om biokemiska reaktioner.

Människans psyke är inte lika med hjärnans fysik och kemi. Människans psyke utvecklas och präglas av samhällsliga relationer. Kärlek är inte detsamma som en inresekretorisk process och kan aldrig förstås i kemiska termer. Ängest är inte en biokemisk process, som bara plötsligt uppstår på grund av något fel i människans kemiska funktion. Det är fråga om socialt betingad upplevelse. Befrielsen från ängest och psykisk död är därför en fråga om en självständig människas kamp för sin egen styrka och insikt. En sådan process kan inte fullföljas i vilka miljöer som helst. Den kräver aktiv

medverkan, stödd från jämlikar, kvalificerade humanistiska insikter hos dem som behandlar. Den kräver en demokratisk vårdorganisation. Den kräver kamp mot social utslagning både inne på institutionerna och ute i samhället.

Det är detta som socialutskottet inte alls tycks förstå. Men det är detta som måste vara kärnan i den stora psykiatriska reform som det efterblivna Sverige behöver.

Med detta yrkar jag, herr talman, bifall till vpk-motion 943.

Anf. 109 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! Inga Lantz är något efter sin tid, men jag tror att hon kan vara förlåten. Jag råkar nämligen veta att hon har fått gå in i den här debatten som stand in, och hon kanske har fått överta material som hon själv inte står för.

Det är inte så att kommunerna, enligt de planer efter vilka psykiatrin nu omstruktureras i landet, skall ta över psykiatrin. Socialstyrelsen var i slutet av 1970-talet inne på sådana tankar, och i det meddelande som publicerades 1978 hade man ställt in sig på att låta primärvården och den primärkommunala socialtjänsten ta hand om huvuddelen av den öppna psykiatrin. Men efter remissbehandling och omarbetning av förslaget ser nu socialstyrelsens riktlinjer för psykiatrin inför 1980-talet ut på ett i stor utsträckning annorlunda sätt.

Även på andra punkter tror jag att vpk-motionen skulle må väl av en viss modernisering. Man har en ganska statisk syn på psykiatri och psykiatriska vårdmetoder. I motionen säger man att behandlingen bör utgå från en social- och beteendevetenskaplig grundsyn. Det är i och för sig riktigt, men psykiatrin är mycket mera mångfasetterad än så. Vi kan inte undvara den biologiska bakgrundkunskapen. Vi kan heller inte undvara moderna psykodynamiska, psykoterapeutiska och på psykoanalytisk psykiatri byggda behandlingsmetoder och inskränka oss endast till det som hör hemma inom beteendevetenskap.

I själva verket har omstruktureringen av den svenska psykiatrin börjat. Jag håller med om att det skulle ha varit önskvärt att den hade gått betydligt fortare, men det som nu pågår är en av de mest genomgripande omstruktureringar inom sjukvården som över huvud taget har skett eller håller på att ske i vårt land. Jag tror inte att man kan vara säker på att den nya psykiatrin blir billigare än den gamla, men i varje fall tror jag att man kan klara av att bygga upp en betydligt mera dynamisk och effektiv organisation inom ramen för de resurser som man i dag förfogar över.

Flaskhalsen har hittills varit tillgången på kvalificerad personal. Psykologer, psykiatrer och psykodynamiskt och psykoterapeutiskt skolade personer tar tid att utbilda. Man kan inte trola fram dem över en natt. Dessutom sker det stora omstruktureringar, både geografiskt och på annat sätt. Det sker stora ingrepp i personalens tillvaro, i dess vardag. På vissa orter, där en del av mentalsjukhusen är lokaliserade, kommer omstruktureringen att få stora sysselsättningspolitiska effekter. Man kan därför inte genomföra den alltför

snabbt. Den måste ske samtidigt med att utbildning ges och i samarbete med personalen. Personalen måste, för att kunna göra ett gott arbete, vara motiverad för dessa mycket genomgripande förändringar i sin verksamhet.

De flesta landsting i vårt land har kommit en bra bit på väg när det gäller att omstrukturera sin psykiatri i enlighet med sektoriseringsprincipen. Man har här ett starkt vertikalt samband mellan länssjukvården, med dess resurser för dygnet-runt-vård och kvalificerad vård, och direkt ut i primärvården. Där skall denna och alltså till landstinget anslutna psykiatriska öppenvårdsteam, som även innehåller kvalificerade terapeutiskt utbildade personer, kunna stå för en mycket stor del av vården. Med god personkontinuitet och direkt kontakt med patienterna skall de kunna ta över vården även under de perioder då slutna vård behövs.

Det finns exempel på sjukhus av gammal mentalsjukvårdskaraktär, t. ex. Falbygdens sjukhus, som nu byggs om till ett vanligt länsdelssjukhus. Det finns andra län där man börjat utifrån de resurser man har och byggt upp en sektor i taget för att få det att fungera väl inom ett område innan man går vidare till nästa.

Det är heller inte säkert att det är riktigt att helt avveckla alla våra mentalsjukhus. Man kan i stället modernisera dem inifrån.

Vi har nyligen fått läsa exempel på moderna psykodynamiska behandlingsätt även när det gäller svåra psykoser, t. ex. från Sätters sjukhus, där man kunnat kombinera en betydligt reducerad psykiatrisk medicinering med moderna metoder, som varit mycket mer framgångsrika än man kunnat tänka sig. Det är kanske innehållet i vården mer än själva utseendet på byggnaden som har betydelse.

Man skall också ha klart för sig att den vård som nu blir kvar på sjukhusen – den slutna vård som behövs – blir mycket tung. Den kommer nästan helt att gälla grava psykoser. Detta kommer att ställa ökade krav på personalen, på dess utbildning, uthållighet, tålmod och förmåga att orka med ett kraftigt försvårat och mycket tyngre arbete än tidigare.

Det är också andra motioner som behandlas i detta betänkande. Eftersom motionärerna uppenbarligen anser sig tillgodosedda med utskottets skrivning skall jag inte närmare gå in på dessa motioner. Det finns emellertid ett problemkomplex som behandlats av flera motionärer och som utskottet tagit upp. Det gäller inställningen till tvångsvården.

Jag vill i korthet ta upp Inga Lantz jämförelser med andra länder. Att vi har en högre procent tvångsintagna inom psykiatrin kan bero dels på att vi har ett i förhållande till en del andra länder annorlunda missbruksproblem, dels på vårt allmänna samhällsansvar – vi låter inte människor ligga kvar i rännstenen, utan vi tar hand om dem, även om det i ett inledningsskede ibland måste ske med tvång. Däremot är det alldeles riktigt att de stora skillnader som finns mellan olika delar av landet när det gäller användningen av tvångsintagning är anmärkningsvärda. En översyn av detta pågår. En översyn av hela tvångsvårdskomplexet pågår just nu inom socialberedningen, som fått tilläggsdirektiv att lägga fram förslag till en ny tvångsvårdslag-

stiftning under år 1983. Mer än att hänvisa till det pågående arbetet på detta område tycker jag knappast att utskottet kan göra. Utskottet förfogar över en betydande och helt modern kännedom om vad som pågår på området. Jag tycker inte att det finns anledning att göra någonting annat än att yrka bifall till hemställan i socialutskottets betänkande nr 17.

Anf. 110 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag tycker ändå att utskottets argumentering när det gäller tvångsintagningarna var litet väl tunn. Vad är det som motiverar att Sverige vid en internationell jämförelse ligger så högt? Man kan jämföra med Danmark eller Storbritannien, som ligger oss ganska nära. Vi har många gånger fler tvångsintagningar än dessa länder.

Sedan är det sant att det sker en omstrukturering till mera öppna vårdformer. Denna utveckling, som har internationell motsvarighet, sker väldigt långsamt i Sverige.

Siffror som tagits fram visar att 10 000 av de människor som finns inom psykvården skulle kunna leva utanför sjukhusen. Det är ju väldigt många. Jag var på Sundby sjukhus för några veckor sedan. Där verifierade en anställd att 40 % av patienterna skulle kunna skrivas ut, om man bara hade någonstans att ge dem hjälp och stöd utanför sjukhuset. Motsvarande siffra för Långbro sjukhus är 35 %. I vissa fall har man angivit att ända upp till 60 % av patienterna inte skulle behöva vara intagna.

Jag tycker att detta går alldeles för långsamt. Det är klart att det behövs resurser, och det har vi också påpekat i vår motion, inte minst när det gäller personalutbildning.

Vad vi har velat med motionen är att skynda på verksamheten så att det hela går mycket snabbare. Frågan har utretts sedan 1960-talet, och fortfarande är situationen för människorna i den här belägenheten mycket dålig.

Jag tycker att socialutskottet borde ha tagit litet mer allvarligt på den situation som råder.

Anf. 111 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! Det är riktigt att utvecklingen går långsamt – jag instämmer med Inga Lantz och beklagar detta.

Jag har tidigare sagt att den viktigaste flaskhalsen är tillgången på kvalificerad personal. Psykiatrin är ett område där det är ovanligt farligt att gå in och göra någonting med otillräckliga kunskaper. Jag tror att vi skall vara tacksamma för att man här verkligen satsar på hög kvalitet.

Samtidigt kan man också hoppas att i takt med att psykiatrin byggs ut enligt sektoriseringsprincipen och därmed blir mer stimulerande att arbeta inom, kommer rekryteringen att gå snabbare och snabbare.

Anf. 112 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det förhållandet att vi självfallet skall kräva hög kvalitet på personalens utbildning behöver inte innebära att hela reformen går med

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

*Psykiatrisk hälso-
och sjukvård
m. m.*

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

*Psykiatrisk hälso-
och sjukvård
m. m.*

snigelfart, som den faktiskt har gjort hittills och som den också verkar fortsätta att göra.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 och 3 (en genomgripande psykiatrisk reform)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 16 för motion 1980/81:943 av Lars Werner m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

20 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1981/82:18 om rökfria miljöer och färdmedel

Utskottets hemställan bifölls.

21 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

22 § Anf. 113 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista uppförs arbetsmarknadsutskottets betänkanden 4 och 7 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

23 § Anmäldes och bordlades

Förslag

1981/82:7 Fullmäktiges i riksgäldskontoret förslag till anvisning av medel på tilläggsbudget för riksgäldskontoret: Förvaltningskostnader för budgetåret 1981/82

24 § Anmäldes och bordlades

Skatteutskottets betänkanden

1981/82:19 om avdragsregler för realisationsförluster på premieobligationer (prop. 1981/82:68)

1981/82:20 om avgiftsfriheten vid inbetalning av skatt

Lagutskottets betänkanden

1981/82:13 om sättet att fastställa basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring, m. m. (prop. 1981/82:50)

1981/82:14 om ny hemförsäljningslag (prop. 1981/82:40)

1981/82:15 om ändring i utskökningsbalken m. m. (prop. 1981/82:49)

1981/82:16 om ändring i lagen om vård av omyndigs värdehandlingar, m. m. (prop. 1981/82:66)

1981/82:17 om notarius publicus (prop. 1981/82:63)

1981/82:18 om medgivande att avstå viss egendom som tillfallit allmänna arvsfonden (prop. 1981/82:67)

Nr 45

Tisdagen den
8 december 1981

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1981/82:6 om sättet att fastställa basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring, m. m. (prop. 1981/82:50)

*Meddelande om
interpellation*

Socialutskottets betänkande

1981/82:25 om invandrarna och hälso- och sjukvården

Jordbruksutskottets betänkanden

1981/82:16 om lag om spridning av bekämpningsmedel över skogsmark (prop. 1981/82:44)

1981/82:17 om upprättande av en toxikologisk informationservice, m. m. (prop. 1981/82:48)

Näringsutskottets betänkanden

1981/82:12 över 1981 års redogörelse för de statliga företagen (skr. 1981/82:20)

1981/82:13 om kapitaltillskott till vissa statliga företag, m. m. (prop. 1981/82:56 och prop. 1981/82:25 delvis)

Civilutskottets betänkande

1981/82:8 om styrmedel för introduktion av naturgas (prop. 1981/82:64)

25 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 8 december

1981/82:100 av *Anders Ljunggren* (c) till statsrådet *Ulla Tillander* om lantbruksutbildningen:

Jordbruket utvecklas ständigt. De aktiva brukarna måste ha förmåga att värdera hur ändrade markförutsättningar och ny produktionsteknik bäst kan tillämpas. Lantbrukarnas riksförbund svarar i dag för en viktig service till de enskilda brukarna i dessa frågor. De statliga myndigheterna bidrar likaså, och högskolan får med under senare år växande resurser bättre möjligheter att stå i det svenska jordbrukets tjänst.

Den viktigaste faktorn i sammanhanget är emellertid den enskilde jordbrukaren själv. Breda kunskaper hos den enskilde jordbrukaren är ett samhällsintresse, eftersom det främjar en rationell produktion av livsmedel till rimliga priser och med god kvalitet. En god utbildning är också av stor

betydelse med tanke på miljöintresset och behovet av trygga arbetsplatser i kemikalieanvändningens och mekaniseringens tidevarv.

Under regeringarna Fälldin har en jordbrukspolitik lagts fast där familjeföretagen är grunden för näringen. Denna inriktning har hittills visat sig medge en rationell produktion under goda miljöbetingelser och med produkter till rimliga priser som resultat. Denna politik måste fullföljas om en levande landsbygd och tryggad självförsörjning skall kunna realiseras.

Det borde nu vara dags för initiativ syftande till en förbättrad, utökad och till den aktuella situationen anpassad grund- och vidareutbildning på jordbruksområdet. Inte minst är det viktigt att hänsyn tas till de kombinerade företagen och det faktiska samband mellan jord och skog som finns i många företagsenheter. En förbättrad ställning för ekonomiämnena är också önskvärd. Brukningsmetoder som är anpassade till de grundläggande biologiska villkoren och intresset av att undvika de risker som finns vid kemikalieanvändningen måste också få ordentligt genomslag i utbildningen. Praktikens ställning i utbildningen i förhållande till teorin, såväl före som under utbildningen, borde bli föremål för övervägande. Även fackliga-köoperativa frågor måste få spela en roll i utbildningen. Dessutom är det viktigt att dimensioneringen av lantbruksutbildningen bättre anpassas till behovet. På flera håll är utbildningen i dag klart underdimensionerad. Flexiblere uppläggning av kursutbudet, bl. a. med en tvåårig grundutbildning uppdelat på två 20-veckors vinterkurser, bör få prövas.

Grundutbildningens anpassning till lantmästarutbildningen bör också förbättras. Allmänt är det eftersträvansvärt att lantbruksutbildningen anpassas till familjejordbrukets förutsättningar. Dessutom måste utrymme ges för regional anpassning till aktuella brukningsförhållanden.

Mot bakgrund av det anförda vill jag fråga den ansvariga skolministern om hon är beredd att ta sådana initiativ att en förbättrad och utökad grund- och vidareutbildning kommer till stånd samt vilken inriktning arbetet på en sådan reform enligt hennes uppfattning bör ha.

26 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 8 december

1981/82:171 av *Marie Nordström* (fp) till utbildningsministern om forskning kring jämställdhets- och kvinnofrågor:

Regeringen har vid skilda tillfällen uttalat att det är angeläget att forskning kring jämställdhets- och kvinnofrågor ges en fastare ställning.

Vad avser utbildningsministern att vidta för åtgärder för att fullfölja denna intention?

1981/82:172 av *Jörn Svensson* (vpk) till justitieministern om ökningen av antalet säkerhetsgranskade tjänster:

Den 22 oktober innevarande år beslöt regeringen utvidga det antal myndigheter som enligt personalkontrollkungörelsen har rätt att företa personalkontroll mot säkerhetspolisens register. Tidigare har från justitiedepartementet förklarats, att antalet skyddsklassade tjänster var för stort och att en begränsning skulle eftersträvas. Saken aktualiserades den gången genom att marinmuseet i Karlskrona låtit avskeda en snickare efter personalkontroll.

Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till justitieministern:

Varför ökar man antalet säkerhetsgranskade tjänster i offentlig förvaltning, när man tidigare förklarat att antalet borde minska?

1981/82:173 av *Ralf Lindström* (s) till kommunikationsministern om järnvägstrafiken till Blekinge:

Goda kommunikationer är en viktig förutsättning för att industrin skall klara konkurrensen i dagens samhälle. Goda och snabba järnvägsförbindelser väger ofta tungt när företag väljer etableringsort.

För en kort tid sedan fick vi riksdagsledamöter en stor, rikt illustrerad bok om vilka planer som SJ har för att åstadkomma snabbare förbindelser mellan de stora industricentra i Sverige.

Samtidigt kunde vi läsa i pressen att motorvagnstågen, som trafikerar linjen Malmö–Hässleholm–Karlskrona, börjar bli uttjänta och behöver ersättas. Planerna sades då vara att ersätta dessa med diesellok vilket skulle förlänga restiden Hässleholm–Karlskrona med omkring 30 minuter.

Om dessa planer blir verklighet kommer det utan tvekan att motverka den regionalpolitik som i varje fall socialdemokraterna och centern står för.

Med anledning av det anförda hemställer jag att få ställa följande fråga:

Har kommunikationsministern några planer på att möta denna för bl. a. Blekinge negativa utveckling av järnvägstrafiken?

27 § Kammaren åtskildes kl. 17.28.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert